

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SÜNNETTE RÜYA

136928

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Serkan BAŞARAN

Enstitü Ana bilim Dalı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı :HADİS

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BURSA MANTASYON MERKEZİ

MAYIS-2003

TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SÜNNETTE RÜYA

736928

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Serkan BAŞARAN

Enstitü Ana bilim Dalı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı :HADİS

Bu tez 24/6/20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hayati YILMAZ

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. A. Vahit İMANOĞLU

Jüri Üyesi

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Krd. Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENER

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

İnsan yapısı itibariyle soran ve sorgulayan bir varlıktır. Kendisini doğrudan ilgilendiren konularda ise bu sorgulamasını daha detaylı ve titiz yürütmektedir. Rüya da insanı doğrudan ilgilendiren bir konudur. Zamanının önemli bir kısmını işgal eden uyku halinde gördüğü olayları anlamaya, mahiyetini çözmeye çalışması bu bakımdan tabii bir durumdur. Rüyanın varlığını inkar etmek mümkün değildir. Ancak, mahiyetini kavramak da o kadar kolay görünmemektedir.

İslam dini insanı ilgilendiren her konuda olduğu gibi rüya konusunda da açıklayıcı bilgiler vermektedir. Kur'ân, bazı peygamberlerin rüyalarından bahsederken bu bağlamda rüya hakkında bazı tabirler kullanmış ve ilkeler sunmuştur. Sünnet de rüya konusunda ayrıntılı ve çok önemli materyale sahip bulunmaktadır. Nitekim hadis alimleri, bu konudaki bilgileri kitaplarında *Kitabu'r-Rüya* veya *Kitabu't-Tabir* adıyla açtıkları ana bölümlerde ve bu bölümler altındaki tali başlıklarda ele almaktadırlar. Bu kitaplardaki rivayetler, verilen bilgiler ve bu bilgilerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan birikim ve eserler İslam ilim kültüründe rüyaya verilen önemi göstermektedir.

Bu çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümünde rüya kelimesinin tarifi, benzer kavramlar, rüyanın çeşitleri, mahiyeti ve rüya tabiri ilmi hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde farklı toplumlarda ve inanışlarda rüyanın algılanışı, dinlerin rüyaya bakışı ve psikoloji ile tasavvufta rüya kavramının değerlendirilişi üzerinde durulmuştur. Kur'ân'da rüya kavramı ile rüya bilgi ilişkisi de bu bölümde incelenen konulardandır. Üçüncü bölümde hadislerde geçen rüya hakkındaki bilgiler, çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Hz Peygamber'in rüya hakkındaki açıklamaları, verdiği hükümler sunulmuş, rüyanın en önemli özelliklerinden olan gelecekte haber vermesiyle alakalı rivayetler ayrıca incelenmiştir. Sonuç bölümünde de bazı tesbit ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ'a ve fikirlerine baş vurduğum Yrd. Doç. Dr. Erdinç AHATLI'ya, ayrıca, çalışmalarım sırasında önemli katkılarda bulunan hocam Muhammed Önder NAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
GİRİŞ.....	1
1. RÜYANIN TANIMI MAHİYETİ VE YORUMU.....	4
1.1.Rüya Kelimesinin Anlamı.....	4
1.1.1.Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2.Terim Anlamı.....	5
1.1.3.Benzer Kavramlar.....	5
1.1.3.1.Rüya ile Hulm Arasındaki Farklar.....	6
1.1.3.2.Hulm ile Edgâsu Ahlâm Arasındaki Farklar.....	7
1.2.Rüyanın Çeşitleri.....	8
1.2.1.Sadık Rüya.....	8
1.2.2.Batıl Rüya.....	9
1.3.Rüyanın Görüldüğü Haller.....	10
1.3.1.Uyku	10
1.3.2.Yakaza	11
1.4.Rüyanın Mahiyeti.....	13
1.5.Rüyanın Yorumu.....	16
1.5.1.Rüya Yorumcusunda Bulunması Gereken Özellikler.....	18
2. RÜYA KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ.....	20
2.1.Farklı Toplumlarda ve Dini İnanışlarda Rüya.....	20
2.2.Psikolojide Rüya.....	22
2.3.Tasavvufta Rüya.....	26
2.4.Kur'an'da Rüya.....	28
2.4.1.Kuranda Geçen Kavramlar.....	29
2.4.2.Kuran'da Bahsedilen Rüyalarda.....	31
2.4.2.1.Hz. İbrahim'in Rüyası.....	31
2.4.2.2.Hz. Yusuf'un Rüyası.....	33

2.4.2.3.İki Gencin Rüyaları.....	35
2.4.2.4.Mısır Hükümdarının Rüyası.....	37
2.4.2.5.Hz. Peygamber'in Rüyaları.....	38
2.4.2.5.1.Bedir Günü Hakkında Gördüğü Rüya	38
2.4.2.5.2.Mekke'yi Fethinden Önceki Rüyası	39
2.5.Rüya Bilgi İlişkisi.....	40
2.5.1.Bilgi Kaynağı Olup Olmama Açısından Rüya.....	40
2.5.2.Rüyanın Bağlayıcılığı.....	44
3. SÜNNETTE RÜYA.....	48
3.1.Kütüb-i Tis'a'da Rüya Bölümleri.....	48
3.2.Hadislerde Rüya ile İlgili Açıklamalar.....	51
3.2.1.Rüyanın Peygamberliğin Bir Cüz'ü Oluşu.....	52
3.2.2.Rüyanın Çeşitlerine Dair Hadisler.....	55
3.2.3.Rüyanın Görüldüğü Vakitler.....	57
3.2.4.Rüyanın Anlatılması.....	58
3.2.4.1.Kimlere Rüya Anlatılabilir.....	59
3.2.4.2.Rüya Anlatanın Yalan Söylemesi.....	61
3.2.4.3.Kötü Rüyanın Anlatılmaması.....	62
3.2.5.Rüyanın Yorumlanması.....	64
3.2.5.1.Rüya Yorumlarken Dikkat Edilecek Hususlar.....	64
3.2.5.2.Rüyanın Yorumlanınca Gerçekleşmesi.....	65
3.2.5.3.Rüya Görenin Sorulması ve Rüya Tabirinin Vakti.....	70
3.2.6.Rüyada Allah'ın (c.c) Görülmesi.....	72
3.2.7.Rüyada Hz. Peygamber'in Görülmesi.....	74
3.2.8.Aynı Rüyayı Birkaç Kişinin Görmesi.....	80
3.2.8.1.Ezanın Görülmesi.....	81
3.2.8.2.Kadir Gecesinde Görülmesi.....	81
3.2.9.Kadının Yıkanmayı Gerektiren Rüya Görmesi.....	82
3.3.Hadislerde Geçen Rüya Yorumları.....	82
3.3.1.Rüyanın Gelecekte Haber Vermesi	83
3.3.1.1.Hz. Peygamber'in Uzuvarından Birinin Görülmesi.....	83

3.3.1.2.Hz. Peygamber'in Uhud'ta Olacakları Rüyasında Görmesi.....	84
3.3.1.3.Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile Evleneceğini Görmesi.....	85
3.3.1.4.Köşk Görmek.....	86
3.3.1.5.Saçı Dağınık Kadın Görmek.....	86
3.3.1.6.Yeşil Bahçe Görmek.....	87
3.3.1.7.Kuyudan Su Çekmek.....	87
3.3.1.8.Birbirine Bağlanıldığını Görmek.....	88
3.3.2.Rüyada Görülen Nesnelere İlgili Yorumlar.....	89
3.3.2.1.Süt Görmek.....	89
3.3.2.2.Gömlek Görmek.....	90
3.3.2.3.Elde Anahtar Görmek.....	91
3.3.2.4.Hurma Görmek.....	91
3.3.2.5.Terazi Görmek.....	92
3.3.2.6.Akan Pınar Görmek.....	92
3.3.2.7.Bilezik Görmek.....	93
3.3.2.8.Yağ ve Bal Yağdıran Bulut Görmek.....	94
3.3.2.9.Tasma Veya Pranga Görmek.....	96
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	97
BİBLİYOGRAFYA.....	101
ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn / bin
bt.	: Bint-i
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celalühu
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İA	: Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
r.a.	: Radıyallahu anh
r.ah.	: Radıyallahu anha
s.a.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve bunun gibi
yay.haz.	: Yayına hazırlayan
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖZET

Rüya, bütün insanların neredeyse her gece uykuda yaşadığı bir haldir. Rüya, sadece bir görüntü olmakla kalmaz aynı zamanda insanı iyi kötü etkiler.

Kur'ân, bazı peygamber kıssalarını anlatırken yeri geldikçe rüyaların yorumlarından ve bu yorumların gerçekleşmesinden bahseder. Bunu yaparken, tabir alimlerinin istifade ettiği yorumlama ilkeleri de sunar.

Sünnet, rüyanın kimi zaman müjdeleyici kimi zaman uyarıcı kimi zaman da gelecekte haber vermekte olduğunu kimi zaman da anlamsız ve şeytani vesveseler olduğunu ortaya koymaktadır. Güzel rüya görmek, Allah (c.c) tarafından şükredilmesi gereken bir tür nimettir. Kötü rüya ise şerrinden emin olmak için çeşitli tedbirler alınarak Allah'a (c.c) sığınılmayı gerektiren bir durumdur. Rüya gören, rüyasının iyi veya kötü olmasına göre Hz. Peygamber'in sünnetinde uygulayabileceği bilgiler de bulacaktır.

SUMMARY

“The Dream in the Sunnah”

Keywords: The Dream, Sunnah, Hadith, The Dream Interpretation,

Dream is a situation which everybody have it in their sleep at night. Dream isn't only an image, at the same time it affects people well or badly.

While Qur'an is telling some prophet stories sometimes it talks about dreams interpretation and coming true of these interpretations principles which interpretation wises benefit from these.

The sunnah brings up that dream sometimes gives us good news, sometimes warns us sometimes gives us news from future and sometimes it is meaningless and devilish apprehensions. Having a beautiful dream is ablessing from God. Having a bad dream is a situation which we must be sure from its evil and take some precautions. A person who has a dream, can find informations from the prophet Muhammed's sunnahs for every assertive situations.

GİRİŞ

Rüya, eskiden beri insanın merakını uyandıran ve güncelliğini koruyan önemli bir konudur. Bir çok insanın uykuda yaşadığı ve onda değişik duygulara sebep olan rüya, sahip olduğu gizemli yapıyla, insanın her geçen gün yeni yaklaşımlar ve araştırmalarla onu anlama çabasını ve daha çok bilgi sahibi olma arzusunu artırmıştır.

Günümüzde rüya hakkında sorulan bir çok soruya, çeşitli araştırmalar ve değerlendirmeler yoluyla cevaplar bulunup insanın bu konudaki merakı giderilmeye çalışılmaktadır. Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde görülen, rüyanın mahiyeti, yorumu, değeri ve insan üzerindeki olumlu ya da olumsuz tesirleri hakkındaki farklı yaklaşım, zaman zaman bu araştırmaların konusu olmuştur.

Hadisler çerçevesinde rüya, hakkında yerli ve yabancı çalışmaların yapıldığı bir konudur. Yine de konunun açıklanması gereken bir çok problemi barındırdığı da bir gerçektir. Araştırabildiğimiz kadarıyla hadisler çerçevesinde rüya konusunda herhangi bir doktora tezine rastlanmamış; ancak Mevlüt Çavdar'ın "*Hadislerde Rüya ve Yorumu*" isimli bir yüksek lisans çalışmasına ulaşılmıştır. Bu çalışma, konuyla ilgili rivayetlerin tasnifi açısından güzel olmakla beraber, bu çalışmada konunun önemli problemlerine değinilmemiş sadece rivayetler toplanmış ve bazı tartışmalar nakledilmekle yetinilmiştir. Dolayısıyla konunun yeterince araştırılmamış olduğuna kanaat getirilip yeni bir yaklaşımla konunun daha iyi anlaşılmasını ve problemlerinin çözümünü hedefleyen "*Sünnette Rüya*" isimli bu çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmamızda şer'i kaynakların en önemlilerinden *Kütüb-i Tis'a*'daki rüya ile ilgili rivayetlerin bir araya getirilmesi, alimlerin bu rivayetleri açıklarken ortaya koydukları görüşlerin değerlendirilmesi hedeflenmiş ve konunun önemli problemlerinin açıklığa kavuşturulmasına gayret edilerek "*Sünnette Rüya*" olgusu belirlenmeye çalışılmıştır.

"*Sünnette Rüya*" isimli bu çalışmanın temel bazı hedefleri şunlardır:

Rüyanın çeşitleri ve mahiyeti hakkında bilgiler verip genel bir tasnif yaparak, her görülen rüyanın ait olabileceği farklı sınıflar olduğunun belirtilmesi.

Rüya yorumlamanın bir ilim olduğunun, ehliyetli kimseler tarafından yapılmayan yorumların ya da rüya tabiri kitapları kullanılarak kişinin gördüğü rüyayı yorumlamaya çalışmasının rüyayı anlamak bakımından doğru sonuçlar vermeyeceğinin gösterilmesi.

Rüya bilgi ilişkisinin ortaya konulması, rüya ile amel edilip edilemeyeceği hakkında bilgi verilmesi. Ayrıca rüyanın, görene ait kişisel bilgiler ihtiva etmesi bakımından değerli olduğunun açıklanması.

Hız. Peygamber'in rüyada görülmesi hakkında yapılan açıklama ve tartışmaların incelenip değerlendirilerek, hangi durumlarda Hız. Peygamber'in rüyada görülmüş sayılabileceğinin belirtilmesi.

Konunun önemli problemlerinden rüyanın yorumlanması ve yorumlandığı şekilde gerçekleşeceğiyle ilgili rivayetlerin ve tartışmaların değerlendirilmesi.

Rüya ile ilgili hadislerin çokluğu, her bir hadisin bulunduğu kitaba ulaşmanın zorluğundan ve tüm bu eserlerin incelendiği geniş bir araştırma için yeterli vaktin olmayışından, "Sünnette Rüya" başlığını taşıyan bu araştırma *Kütüb-i Tis'a* ile sınırlı tutulmuştur.

Bir konu hakkında hadisler çerçevesinde yapılan araştırmalarda rivayet farklılıkları, benzer rivayetlerdeki değişik lafızlar ya da rivayetin kendi içerisinde çelişki gibi görülen durumlar, konunun bir bütünlük içerisinde açıklanması bakımından karşılaşılan genel zorluklardır. Ayrıca bazı hadislerin, *Kütüb-i Tis'a*'nın değişik nüshalarında farklılık göstermesi de araştırmamız sırasında karşılaşılan bir diğer problemidir. Bu tezimizde konuyla ilgili farklı rivayetler veya rivayetlerde görülen farklı lafızlar izah edilmeye, ayrıca rivayetlerin, değişik nüshalarda gösterdikleri farklılıklar göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır.

Tasavvufta rüya ve Kur'an'da rüya hakkında yapılmış çalışmalar bulunduğundan bu konular hakkında özet bilgiler verilmekle yetinilmiştir.

Okunma kolaylığı sağlamak bakımından konuyla ilgili hadislerin senedleri, genellikle ya tabii ya da sahabi ravisinden itibaren, gerekli durumlarda her ikisi birden zikredilerek verilmiştir.

Rivayetler ait oldukları konu başlığı altında toplanmış ve tasnif edilmiştir. Rivayet ve konuyla ilgili problemler hakkında İslam alimlerinin yapmış oldukları açıklama ve tartışmalar, büyük ölçüde kaynakların Arapça asıllarından bakılarak toplanmaya çalışılmıştır.

Rivayetlerin kaynakları dipnotta müellif, rivayetin nakledildiği bölüm ismi ve bab numarasıyla zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned-i Ahmed*'inden yapılan rivayetler dipnotta, esrin ismi cilt ve sayfa numarası şeklinde verilmiştir.

1. RÜYANIN TANIMI MAHİYETİ VE YORUMU

Rüya bir kavram olarak çeşitli manalar içermektedir. Ayrıca rüyayı ifade etmek üzere başka bazı kavramlar da kullanılmaktadır. Rüya kavramı, rüyanın mahiyeti, yorumu ve bilgi değeri hakkında bilgi vermek, kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.1. Rüya Kelimesinin Anlamı

Rüya (الرؤيا), *R-A-Y* (راي) kökünden türetilmiş Arapça bir kelimedir. Bu kelimenin çoğulu *ruen* (رؤي) dir.¹ Uykuda görmek anlamında *büşrâ* vezninden mastardır.² İnsanın uykusunda gördüğü şeye denir. “*Rüya*” uykuda görülen şeylere isim olmuşsa da aslında manası, görmek demektir.³ Zemahşeri (ö. 538/ 1144) “*rüya*” kelimesinin “*rüyel*”le aynı anlamda olduğunu belirttiikten sonra, “*rüya*”nın uyanıklık halinde değil yalnız uyku halinde görülen şeyler için kullanılacağını zikreder.⁴

1.1.1. Sözlük Anlamı

Sözlüklerde verilen tariflerde *rüya*, uyku halinde görülen her şey için kullanılan genel bir ad olmaktadır. Buna göre bazı tanımlar şöyledir. *Rüya*, bir kimsenin, “uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisidir.”⁵ veya “uyku durumunda zihinde ortaya çıkan ve hem belirginlik hem de bulanıklık özelliği taşıyan imgelerin tümüne verilen addır.”⁶ Ya da: “Uyku sırasında canlı, çarpıcı, görsel ve işitsel varsamılarla (hallüsinasyon) ortaya çıkan yaşantı.”⁷dir. Rüyayı açıklarken, onun ruhsal bir işlev olduğunu belirten tarifler de vardır. “*Rüya*, uyku sırasında zihinde ortaya çıkan ve bir kısmı belleğe kaydedilebilen ruhsal olaydır.”⁸

¹ Fiyruzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, s. 1658.

² Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, III, 5.

³ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 309.

⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 427.

⁵ Tuğlacı, *Okyanus Türkçe Sözlük*, III, 1084.

⁶ *Gelişim Hachette*, “Düş”, III, 1052.

⁷ *Ana Britannica*, “Rüya”, XVIII, 558.

⁸ *Büyük Larousse*, “Rüya”, XIX, 10005.

1.1.2. Terim Anlamı

Rüyanın terim anlamı daha çok İslami literatürdeki kullanımına işaret etmektedir. Buna göre rüya, görmek anlamındaki “*rüyet*” kökünden alınmış, uyku ve uyanıklık halleri için geçerli bir terimdir. Dolayısıyla rüya gören, sadece bir hayal değil onun ötesinde bir hakikat görmüş sayılır.⁹

Rüya, batı dillerindeki karşılıklarından daha kapsamlı bir anlama sahiptir. Batı dillerinde rüya anlamındaki terimler (dream vb), uykuda canlanan hayaller için kullanılır.¹⁰ Uyanırken herhangi bir dış etki olmadan görülen görüntüler ise *hallüsinasyon* olarak isimlendirilip algılama bozukluğu olarak değerlendirilir.

Bir başka açıdan *rüya*, uyku veya uyku dışı zihinde beliren şekillerdir. Rüya anlamında dilimizde “*Düş*” terimi kullanılmaktadır. “Türkçe’deki “*Düş*” rüyanın batı dillerindeki karşılıklarından ziyade, rüya kelimesine karşılık tutulmuştur.”¹¹ Kâbus ise, bir tür rüya olmakla beraber, korkutan endişeye sebep olan rüyalar için kullanılır.

1.1.3. Benzer Kavramlar

İslami literatürde rüya yerine kullanılan, Arapça birkaç kelime daha vardır. Bunlardan biri *hulm* (حلم) kelimesidir. Çoğulu *ahlâm* (احلام) gelir. *Hulm*, kişinin rüyasında gördüğü ancak birbirinden ayıramadığı şekiller, tahayyüller, şahıslar; işittiği sesler ve uyandığında tüm bu gördüklerinden çok az bir şey hatırladığı karışık düşlerdir.¹²

Uyku halinde görülen bir başka rüya biçimi de *edğâsu ahlâm* (اضغاث احلام) dır. *Edğâs* (اضغاث) kelimesi Arapça *dağs* (ضغث) kelimesinin çoğuludur. “*Dağs*”ın sözlük anlamı katmak, karıştırmak, içinden çıkılmaz hale getirmek, iyice batırmak, kötüleştirmektir.¹³ “*Ahlâm*”, “*Hulm*” kelimesinin çoğulu olmakla beraber “*Dağs*” kelimesiyle birleşerek farklı bir rüya türüne ad olmuştur. Bu tür rüyalar “*hulm*”den farklı olarak korkutucu,

⁹ Elmalılı, *a.g.e.*, V, 47.

¹⁰ Blakney, *Redhouse*, s. 124.

¹¹ Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü*, s. 131.

¹² İsmail, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 6.

¹³ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 506.

ürkütücü ve uyandığında rüyayı göreni bir müddet etkisi altına alan ve de onda endişeye sebep olan kâbus denilen rüyalardır.¹⁴

1.1.3.1. Rüya ile Hulm Arasındaki Farklar

“*Hulm*” ve “*Rüya*” kişinin uyku halinde gördüğü şekil, suret ve olaylardır. Ancak rüya, görülen şekillerin ve suretlerin birbirleriyle uyumlu ve anlamlı olduğu düşlerdir. Hulmde de birtakım şekiller ve suretler görülür fakat, bu görüntülerin bir anlamı ve yorumu yoktur. Bu sebeple uykuda görülen karışık ve anlamsız düşler hulm olarak isimlendirilmiştir.¹⁵

Buradaki temel farklılık, rüyanın Allah’tan hulmün ise şeytandan olmasıdır. Bir başka farklılık ise, Allah’tan bir uyarı veya müjde mahiyetindeki rüya, gören için az ya da çok bir fayda içerir. Allah, bu yolla kulunun karşılaştığı veya karşılaşacak olduğu durumlara karşın temkinli ve tedbirli olmasını arzulamaktadır. Hulm ise, şeytanın uyuyanın hayal dünyasına müdahale ederek, onu üzecek veya dininde şüphe uyandıracak görüntüler meydana getirmesidir. Şeytan bu yolla kişinin, dünyası veya ahireti için yararına olacak bir şeyi yapmasına mani olmak istemektedir.¹⁶

Elmalılı (ö. 1360/1941) hulm ve rüya arasındaki farkı şu şekilde izah etmektedir: “Rüya tek başına enfüsi bir hadise değildir. Onun altında, girilip, deşilecek ve özüne vakıf olunabilecek hakiki ve gizli bir mana yatmaktadır. Hulm ise gerçekte hiç anlamı olmayan boş bir vehim ve hayalden ibarettir ki, haddi zatında bir dış tesir ile meydana gelmiş olsa bile afaki bir hakikat ifade etmez. Bundan dolayı da tabiri ve tevili olmayan bir ihtilam olayı gibi, sırf nefsani bir hadise veya şeytani bir hayal olmaktan ileri gitmez. Demek ki, hakikat dilinde rüya, sadık olanların adıdır, yalan olanlarına da ahlâm denilmelidir. Bunların her ikisi de uyku halinde enfüste temessül eden hayali bir takım şekil ve suretler olarak görüldüklerinden dolayı, dış yüzünden bakıldığında rüya

¹⁴ İsmâil, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁵ Anberî, *Kâmûs*, s.33.

¹⁶ İsmâil, *a.g.e.*, s. 6.

bir hulm, hulm de bir rüya sanılabilir. Bundan dolayı da avam arasında her ikisine rüya denilir.”¹⁷

İbn Haldun (ö. 808/1406): “Rüyada görülen şeylerin şekil ve suretlerinin birbirine benzemesiyle tabire muhtaç olan düşler, melektendir. Karışık düşler ise şeytandan olup, hepsi de yalan ve batıldır. Çünkü şeytan batılın kaynağıdır.”¹⁸ demektedir.

Şevkânî (ö. 1250/1834) de hulmü, hiçbir gerçekliği olmayan yalancı rüya, şeytanın vesvesesi ve nefsin bir tür telkini olarak tarif etmektedir.¹⁹

Rüyayı hulümden ayıran bir başka özellik ise rüyanın, gören tarafından açık bir şekilde hatırlanması, unutulmamasıdır. Hulm ise karışık ve makul olmayan görüntülerdir ki, uyanıldıktan sonra da pek çoğu hatırlanmaz.²⁰

Görüldüğü gibi “rüya” ve “hulm” arasında yapılan bu ayırım İslam alimlerine aittir ve temelde Hz. Peygamber’in “Rüya Allah’tan, hulm ise şeytandandır”²¹ hadisine dayanmaktadır. Rüya hakkında araştırmalar yapan batılı bilim adamları ise, rüyaya insan ruhunun oluşturduğu bir görüntü olarak baktıklarından, rüyayı faydalı veya faydasız olarak ayırmazlar.²² Onlara göre, kişinin gördüğü iyi-kötü, sade-karmaşık her şeklin ve olayın, kişinin iç dünyasını yansıtan bir anlamı vardır.

1.1.3.2. Hulm ile Edğâsu Ahlâm Arasındaki Farklar

“Edğâsu Ahlâm” hulm gibi karışık ve anlamsız olmakla beraber korkutucu şekiller ve hayaller içerir. Hulm her insanın uyuduğunda gördüğü düşlerdir. İnsanlar çoğu kez bunları rüyalarla karıştırır ve bir anlamı olduğunu zanneder. Edğâsu Ahlâm ya da Türkçe’deki karşılığıyla kâbus ise uyanıklık halinde yaşanan sıkıntılardan, psikolojik rahatsızlıklardan veya uyumadan önce yenen yemeklerden de kaynaklanabilir. Kâbus

¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 45.

¹⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 257.

¹⁹ Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, III, 30.

²⁰ İvadî, *Kavâid*, s. 23.

²¹ Buhârî, *Tabir* 3; Müslim, *Rüya* 1; Tirmizî, *Rüya* 5; Ebû Dâvud, *Edeb* 96; İbn Mâce, *Tabir* 4; *Muvattâ*, *Rüya* 1; *Müsned*, V, 296.

²² Fromm, *Rüyalar Masallar Mitoslar*, s. 157.

gören, uykusundan sıkılmış ve korkmuş olarak kalkar. Hatta bu hal uyandıktan sonra bir müddet daha devam eder.²³

1.2. Rüyanın Çeşitleri

Rüyalarla alakalı kitaplar, rüyaların çeşitlerini muhtelif rakamlarla ifade etseler de bunları asıl olarak iki başlıkta toplamak mümkündür. Çünkü kitaplarda zikredilen rüyalar, ya anlamı olan rüyalar ya da insanların farklı sebeplerle uyudukları sırada gördükleri anlamsız ve yorumu olmayan rüyalar. Bu sebeple rüyaların sadık ve batıl olmak üzere ikiye ayırmak daha uygun gözükmektedir.

1.2.1. Sadık Rüya

Sadık rüya Allah'a izafe edilen, yorumu olan rüyalar. Bu rüyalar müjde ve ikaz içermesi bakımından iki kısma ayrılmaktadır.²⁴

Sadık rüyaların bazıları yoruma ihtiyaç duymayacak derecede açık ve nettir. Bu tür rüyalarda, açık müjdeler, nasihatler, ikazlar veya herhangi bir hususta yol gösterme vardır.²⁵ Bu rüyaların bazıları ise ancak tabir ilminde maharetli, sadık rüya ile batılı ayıran ve insan yapısını iyi bilen uzmanlar tarafından anlaşılabilir.²⁶ Hz. Peygamber, bu tür rüyaların nübüvvetin kırk altıda biri olduğunu söylemiştir.²⁷

Şüphesiz sadık rüya günahkar müminler ve kafirler tarafından da görülebilir.²⁸ Yusuf suresinde anlatılan Mısır kralının ve Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarının gördüğü rüyalar gibi.²⁹

Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, (ö. 1176/ 1763) sadık rüyanın, Hz. Peygamber'in Rabbini en güzel surette gördüğü, dünya hayatından sonra ölümler durumlarına vakıf olduğu ve

²³ İsmâil, *Tefsîru 'l-ahlâm*, s. 7.

²⁴ İbn Sîrîn, *Tefsîru 'l-ahlâm*, s. 20

²⁵ Beyânûnî, *er-Rüya ve 'l-ahlâm*, s. 25.

²⁶ Beyânûnî, *a.g.e.*, s. 28

²⁷ Buhârî, *Tabir* 2, 4; Müslim, *Rüya* 8; İbn Mâce, *Rüya* 1; *Muvattâ*, *Rüya* 1; *Müsned*, III, 149.

²⁸ İbn Sîrîn, *a.g.e.*, s.19.

²⁹ Yusuf 12/ 44. 45.

gelecekte dünyada meydana geleceklerin kendisine öğretildiği Miraç gibi ilahi bir eğitim yolu olduğunu söylemektedir.³⁰

İbn Kesir (ö. 774/1373) sadık rüyanın alametleri olarak, rüya gören şahsın, çok derin bir uykuda bile olsa sanki acele olarak his alemine dönmek istercesine hemen uyanmasını, söz konusu idrakin devamlı ve sabit olup bütün teferruatıyla rüyayı görenin hafızasına nakşedilmiş olmasını sayar. İbn Kesir, ayrıca bu tür rüya görenin rüyasını anlatacağı sırada hiçbir şekilde yanılma ve unutma hali yaşamayacağını, rüyasını hatırlamak için düşünmeye ve hafızasına müracaat etmeye ihtiyaç duymayacağını da zikreder.³¹

1.2.2. Batıl Rüya

Batıl rüyalar yorumu ve anlamı olmayan rüyalardır.³² İslam alimleri, batıl rüyaları şeytana nispet ederler. Bu nispet ediş, şeytanın bu rüyaya sebep olması dolayısıyladır yoksa kötü veya iyi, uykuda görülen her şeyi yaratan Allah'tır.³³

Rüyaların batıl olanlarının tümünü şeytana nisbet etmek ise doğru gözükmemektedir. Burada kullanılan batıl kelimesi, rüyalardan, yorumu ve anlamı olmayanları vurgulayan bir sıfattır; yoksa, hikmeti olmayan ya da faydasız anlamında kullanılmamaktadır. Çünkü, Allah batıl ve faydasız şeyler yaratmaz. Bu bağlamda batıl rüyanın, bir ihtilam olayı gibi yorumu ve anlamı olmayabilirse de, biyolojik bir olgunluğu göstermek veya rahatlamayı sağlamak gibi faydaları ya da bilemediğimiz hikmetleri olabilir. Şayet kişi, uyumadan önce şeytanın kendisine yaklaşmasına mani olacak tedbirleri alırsa batıl rüyalardan şeytanın sebep olduğu karmaşık, anlamsız ve tedirgin edici olanları görmeyebilir.

Rüyaların bazıları ise, insanların zihinlerini meşgul ettikleri veya gündelik hayatta karşılaştıkları çeşitli hallerin onları etkilemesiyle gördükleri rüyalardır. Bu tür rüyalar, insanın şuurunda biriken istek, hayal, kaygı veya korkuların uykudayken boşalmasıdır.

³⁰ Dihlevî, *Huccet'ullâhî'l-bâliğa*, II, 345.

³¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, VIII, 4082.

³² Tekin, *Uyku ve Rüya*, s. 16.

³³ İbn Sirîn, *a.g.e.*, s. 20

Psikologların insanların iç dünyaları hakkında bilgi edinmeleri için daha uygun olan rüyalar bu türdendir. Bu tür rüyalar tamamıyla değersiz değillerse de müjdeleme ve ikaz mahiyetinde olmadıklarından kimi alimler tarafından batıl rüyalardan sayılmaktadır.³⁴ İslamî literatürde bu rüyalara “*hadîsû 'n-nefs*” denilmektedir.³⁵

1.3. Rüyanın Görüldüğü Haller

Rüya denilince ilk akla gelen uyku halidir. Ancak rüya sadece uyku halinde yaşanan bir hal değildir. Yakaza olarak isimlendirilen, tam uyanıklıktan farklı bir halde de rüya görülebilmektedir. Üstelik bu tip rüyalar psikoloji biliminde algı bozukluklarından sayılan ve hallüsinasyon olarak isimlendirilen bir uyarıcı olmaksızın görülen görüntüler de değildir.

1.3.1. Uyku

Bilimsel anlamda uykunun tarifi şöyle yapılmaktadır: “Bilincin azalmasıyla ve beyinde kaydedilen elektrik dalgalarının değişmesiyle ortaya çıkan doğal uyuşukluk durumu.”³⁶ Uyku bir başka tarifte ise şöyle tanımlanmaktadır: “Bilincin kaybolması, organik faaliyetlerin, özellikle sinir duyumunun, istemli kas hareketlerinin çok azalmasıyla ortaya çıkan normal, periyodik ve psikofizyolojik durum.”³⁷

Bilim adamları uykunun beş evresi olduğunu söylemektedirler. Bu evreler, uykunun derinliğine göre belirlenmektedir. Rüyalar, beşinci evre olan insanın derin uykuya daldığı ve hızlı göz hareketlerinin gözlendiği REM döneminde görülmektedir. REM, beyin dış dünyaya kapanması, faaliyetlerini imgelerle sürdürmesidir. Uykunun süresi yaşa, doğal şartlar ve mevsimlere göre de değişmektedir.³⁸

Aristo'ya göre, kişinin hisleri normal halini kaybedip bir hız kazanırsa, bedeni yorgun düşürür. Bu sebeple bedenle ruh arasındaki düzgün irtibat ve uyum zayıflar. İşte bu durumda (hisler) hiçbir şey hissetmeyip durağanlaşırlar. Bunun adına uyku hali denir.

³⁴ Bkz. İbn Sîrîn, *Tefsîru 'l-ahlâm*, s. 20; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 48.

³⁵ İbn Hacer, *Fethu 'l-bâri*, XII, 425.

³⁶ *Grolier*, “Uyku”, XII, 353.

³⁷ *Büyük Larousse*, “Uyku”, XX, 6.

³⁸ *Grolier*, “Uyku”, XII, 353.

Hislerin canlılığını ve kıvamını ruh sağlamaktadır. Beden ve hisler yorulduğunda kendini ruhun kucağına atar ve sükun bulup rahatlarlar; yani uyurlar.³⁹

Felsefecilere göre uyku, müşterek hissin (hem uyku hem de uyanıklık haline ait olan hislerin) bedenin derinliklerine dalmasıyla, hissedilebilir olan şeylerden uzaklaşmasıdır. Çünkü onlara göre uyku, hareket halinin son bulmasıdır ki, uyanmakla bu hal tekrar geri döner. Aynı zamanda uyku, bedenin uyanıklık halindeyken hareketliliğin sebep olduğu yorgunlukla, kendisini yenilemek ve dinlendirmek için dış algılamalardan uzaklaşmak istemesidir.⁴⁰

İslam alimleri de uykunun sebepleri hakkında bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan biri olan İbn Sirin, insan vücudundaki bazı biyolojik değişikliklerin uykuya neden olduğu görüşündedir. Onun biyolojik tahlili şöyledir: “İnsan vücudundaki kan ve balgam tam kıvamında saf ve arızasız olduğunda bütün vücudun tabiatı mutedil ve en uygun biçimde olur. İşte bu normallik, beynin uyku sinyallerini çabuk alıp kişinin uyumasını sağlar. Ama vücuttaki bu maddeler uygun ve mutedil şekilde olmayıp bulanıklaşırsa o kişiyi kolay uyku tutmaz ve uyuyamaz.”⁴¹

Hız. Peygamber'den yapılan bir çok rivayette, uyku haline hazırlık mahiyetinde ashabına, yapmaları gerekenleri titizlikle öğrettiğini görmekteyiz. Bu rivayetlerin bazılarında uyku öncesi abdest alınması tavsiye edilirken, bazılarında da yatağa girildiğinde okunması gereken dualar ve Ayetü'l-Kürsî zikredilmiştir.⁴² Bu çabalar, hem uyku halinde başa gelebilecek haller için (ölüm, sakatlanma vs.) hem de görülecek rüyaların hayırlı olması içindir.

1.3.2. Yakaza

Rüya görülebilen durumlardan bir diğeri de *yakaza* (uyanıklık) halidir. Elmalılı, yakaza halinin mahiyeti hakkında şu bilgilere yer vermektedir: “Şunu da hatırlatalım ki; rüya

³⁹ Tekin, *Uyku ve Rüya*, s. 7.

⁴⁰ Cuma, *Hucciyetu'r-rü'ya*, s. 34.

⁴¹ Tekin, *a.g.e.*, s. 7.

⁴² Buhârî, *Tevhid* 25, *Vekalet* 10; Müslim, *Zikir* 16; Tirmizî, *Deavât* 93; Ebû Dâvud, *Edeb* 109; *Müsned*, I, 153, IV, 292, 299.

olayı yalnızca uyku haline bağımlı bir hadise değildir. Uyanıkken, özellikle karanlık bir yerde veya gözler yumulmuş olarak bir dalgınlık halinde de, bir sinema şeridi gibi görülen bir takım misaller ve manzaralar meydana gelebilir ki, bunlar, sıradan hatıralar ve hayaller gibi sönük ve bulanık değildir, tıpkı canlı ve gerçek bir görüntü gibi, parlak, net ve açık seçiktirler. Ve görülenler tıpkı bir rüya gibi misal olarak veya bazı hallerde aynen tabir ve tevil edildikleri gibi, daha sonra tahakkuk da ederler. Bunu kendi hayatlarında yaşamış olanlar şuna inanırlar ki, soyut manevi alem ile madde dünyası arasında ortak bir misal ve eşbâh⁴³ alemi vardır. Mana maddede, madde manada bu misal alemi yardımıyla temessül eder. Gerek uykuda gerek uyanıkken rüya, belli bir hakikatin, soyut olarak bu misal aleminde ruha görünmesidir.”⁴⁴

Yakaza halinde rüya, daha çok sufilerin eserlerinde rastladığımız, tasavvufî anlamda belli seviyelere ulaşmış kişilerde görüldüğü iddia edilen bir haldir. Suyûtî, sûfilerin yakaza halinde Hz. Peygamber’i ve daha başka kimseleri görmeleri hakkında kendisine sorulan sorular üzerine, bu durumun doğruluğunu ispata çalıştığı bir risale kaleme almıştır.⁴⁵ Suyûtî, ileri sürdüğü görüşlere esas olarak da Buhârî (ö. 256/ 870), Müslim (ö. 261/ 875) ve Ebû Dâvud’un (ö. 275/ 889) Ebû Hureyre’den (ö. 58/ 678) tahriç ettikleri şu hadisi delil olarak kullanır. “من رائي في المنام فسيراني في اليقظة” *Kim beni rüyasında görürse uyanıkken de beni görecektir.*⁴⁶ Müslim’in Mutarrif’ten yaptığı bir rivayete göre, Mutarrif bir gün İmran b. Husayn’i (ö. 52/ 672) vefat ettiği hastalığında ziyaret eder. Bu sırada İmran bin Husayn ona “*Sana bir şey söyleyeceğim ki, belki Allah bununla sana bir hayır diler. Fakat yaşarsam sır olarak sakla, ölürsem istersen anlatabilirsin.*” der ve kendisinin meleklerle selamlaştığını söyler.⁴⁷

Nevevî (ö. 676/ 1277) bu hadisi izah ederken şunları söylemektedir: “İmran b. Husayn, acı veren bir hastalığa yakalanmış ve sabrettiğinde melekler onu selamlamıştı. Acılar artıp da tevekküle aykırı davranmaya başlayınca bu halden uzaklaştı. Durumu anlayıp

⁴³ Eşbâh, net olmayan tayf, sülûet ve şekillerdir. Misaller gibi neyi temsil ettiği anlaşılabilen görüntülerdir. Bkz. Mustafa, *el-Mu'cemu'l-vesit*, I, 470.

⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 51.

⁴⁵ Suyûtî’nin *el Hâvî li'l-fetâvâ* isimli eserindeki yetmiş numaralı bu risale “*Tenvîru'l-halek fi imkâni ru'yeti'n-Nebîyyi ve'l-melek*” ismini taşımaktadır.

⁴⁶ Buhârî, *Tabir* 10; Müslim, *Rüya* 2; Ebû Dâvud, *Edeb* 95; İbn Mâce, *Rüya* 2.

⁴⁷ Müslim, *Hacc* 23; Ebû Dâvud, *Tib* 7.

tekrar sabrettiğinde ise, melekler onu yeniden selamlamaya başladılar.”⁴⁸ Kurtubî (ö. 671/ 1272) “Melekler İmran’ı ikram ve ihtiram için selamlıyorlardı. O tevekkül etmeyince selam vermeyi terk ettiler. Bunda evliyanın kerametini ispat vardır.”⁴⁹ demektedir.

Yine Suyûtî yakaza haline bir rivayeti daha misal vermektedir. “Ashabın bazısından rivayet edilmiştir ki, İbn Abbas (ö. 68/ 688) rüyasında Hz. Peygamber’i görür ve uyandıktan sonra “*Kim beni rüyasında görürse uyanırken de beni görecektir.*” hadisini düşünmeye başlar. Daha sonra Hz. Peygamber’in zevcelerinden birinin yanına gider ve rüyasını ona anlatır. Hz. Peygamber’in eşi bunun üzerine bir odaya girip, içerden bir ayna getirir ve ona verir İbn Abbas (r.a) aynaya baktıktan sonra şunu söylemiştir: “*Aynaya baktığımda gördüğüm Hz. Peygamber’in sûretiydi. Kendi sûretimi ise görmedim.*”⁵⁰

Suyûtî, Gazzâlî’nin (ö. 505/ 1111) sufileri öven sözlerini aktardıktan sonra, onun şu tesbitini zikretmektedir: “Hatta onlar, yakaza halinde melekleri, peygamberlerin ruhlarını seyrederek, seslerini işitirler ve onlardan faydalanacakları bilgiler alırlar.”⁵¹

Anlaşılabileceği üzere yakaza, rüyanın görüldüğü başka bir haldir. Ancak bu hal herkesin geceleri bir ihtiyaç olarak uyumaları halinden farklı olarak kesbi bir hal olmaktadır. Bu hal için daha çok, Hz. Peygamber’in yetiştirdiği sahabilerde olduğu gibi, O’nun sünnetine bağlanıp, dünyevi arzularından sıyrılarak ahlaki bir yaşam tarzını seçmiş olan sufiler için, Allah’ın bir lütfu olduğu söylenebilir.

1.4. Rüyanın Mahiyeti

Rüyanın mahiyeti hakkında yapılan değerlendirmelerin çeşitliliği, rüyanın bir muamma olduğunu göstermektedir. Yine de bu konuda yapılmış bir çok değerlendirme olduğunu görmekteyiz. Psikologların rüya hakkındaki görüşleri zikredildiğinden, bu başlık altında tanınmış bazı İslam alimlerinin görüşleri verilmiştir.

⁴⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, VIII, 432.

⁴⁹ Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 256.

⁵⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 256; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XII, 402.

⁵¹ Suyûtî, *a.g.e.*, II, 257.

Gazzâlî'ye (ö. 505/1111) göre rüyanın hakikati, insan oğlunun yaratılışıyla ilgili bir sırdır. O, rüyanın hakikatini Levh-i Mahfûz ile alakasını kurarak şöyle izaha çalışır: “Uyku demek, duyuların durması demektir. Kişi uykuda iken, uyku ve hayalden temizlenip kendi zatıyla başbaşa kaldığı zaman, Levh-i Mahfûz’la kendi zati arasındaki perde kalkar. İki ayna arasındaki perde kalktığında, karşı aynadaki yansımaların bir kısmının diğer aynaya yansması gibi Levh-i Mahfûz’daki bazı şeyler kalbe yansır. Bunları alır ve bir misal ile hikaye eder. Tahayyulât, onları korur. Uyandığı zaman, hayalindeki şeyleri hatırlar. Rüya tabir edenin, görülen şeylerle bu hayalleri arasında bir münasebet kurması gerekir. Uyku sadece duyuları durdurur, hayali durdurmaz. Bunun için hatırda sadece hayalin düşündüğü suret kalır.”⁵²

İbn Haldun (ö. 808/1406) *Mukaddime* adlı eserinde rüyanın mahiyetini ve keyfiyetini anlatırken onu, ruhun bir işlevi olarak izah eder. Ona göre rüya, uykuda ruhun manalar alemine dalması sonunda, gaipten kendisine akseden varlıkların şekil ve suretini bir anda görmesinden ibarettir. Çünkü kişinin uyku halinde ten ve maddi şeylerle ilişkisini kesen ruhu, gayb alemine yöneldiğinde, melekleri ve diğer latif cisimleri görebilme yeteneğine sahip olur. Kişi bu ruhani haldeyken meydana gelecek olan haller hakkında edinmek istediği bilgilere ulaşabilir. Bundan sonra insan uyanır ve cismani haline geri döner.⁵³

Hakim Tirmizî'ye (ö. 295/908) göre rüyanın mahiyeti nefisle alakalıdır: “İnsanın uyumasıyla nefsi yükselir, melekût alemine ulaşır eşyayı seyrederek, daha sonra bedene dönüp gördüğü şeyleri akla sunar. Akıl ise bu aldıklarını hafızada saklar.”⁵⁴

Kuşeyrî'nin (ö. 465/1703) yaklaşımına göre rüyanın mahiyeti, insanda var olan hayallerin ve tasavvurların uyku halinde kendisini göstermesidir: “Rüyanın hakikati; kalpte meydana gelen hatıralar ve hayalde canlanan görüntülerdir. Duyuların tümü tamamen uykuya dalmadığında, insan rüyada gördüğünü hakikat zanneder. Halbuki; gördüğü bu şeyler, kalbe yerleşmiş olan hayaller ve tasavvurlardır. Dış duyuların insan üzerindeki etkisi kalktığında bu yerleşmiş olan tasavvurlar, malumattan sıyrılarak soyut

⁵² Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 999.

⁵³ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 251.

⁵⁴ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, IV, 45.

ve zorunlu olarak gün ışığına çıkarlar ve rüyayı görende netlik kazanırlar. Ne zaman insan uyanırsa, müşahede alemi algılamasıyla bu hal onda zayıflar. Bu durum karanlıkta yanan kandilin ışığının, güneşin doğmasıyla meydana gelen aydınlanmayla bastırılması gibidir.”⁵⁵

Elmalılı ise tefsirinde rüyanın mahiyetini bir karşılaştırma ile izaha çalışır: “Şu halde görmek bir basit duyu ile hafızadaki bir tedai zincirinin akışı sayesinde olduğu gibi; rüya olayı da, bir etki ile bir tedai akışının altındaki manadır. Görme olayında çağrışımın ayniliğinden veya benzerliğinden o şeyin ne olduğu anlaşıldığı gibi; rüya olayındaki tedainin görüntüsünden de, o etkinin altındaki anlam anlaşılacaktır. Fakat görme olayı ne kadar zorunlu olursa olsun onda benliğin bakmak ve dikkat gibi kendi kesbiyle ve iradesiyle ilgili olan hür seçiminin bir hissesi, bir rolü vardır. Hatta görmenin netliği dikkatle doğru orantılı olur. Onun için göze iliştiği halde dikkatten kaçan bir takım şeyler bulunur ki, ya hiç görülmez veya belli belirsiz göze ilişmiş olur. Rüya olayı ise benliğin tamamen dikkati ve iradesi dışındadır, soyut olarak ve zorunlu olarak cereyan eder. Binaenaleyh rüyanın altında yatan anlamı dile getiren görüntü, benliğin iradesine yabancı ve dikkatine gizli kalmak bakımından, bizzat görme olayındaki gibi net ve kesin olmasa da; diğer taraftan benliğin irade ve dikkatiyle ilgisizliği açısından, rüyanın doğrudan doğruya ilahi bir tasarruf ve Hak tarafından bir gaybî telkin olması, bizzat görme olayından daha net ve daha geçerli bir olgudur.”⁵⁶

el-Mâzerî (ö. 536/1141) de rüyanın hakikati hususunda şu açıklamayı yapmaktadır: “Allah Teâlâ aynen uyanık olanın kalbinde yarattığı gibi uyuyanın kalbinde de itikatlar yaratır. Allah bu itikatları, sanki ikinci halinde (uyanıklık halinde) yaratacağı veya yarattığı şeylere bir işaret kılar. Çoğunlukla olan şudur ki; bir şey aksine olacağı düşünüldür de rüyada görülen bunun dışında başka bir duruma işaret eder. Mesela Allah bulutu yağmurun bir alameti olarak yaratmıştır. Ancak bulutların gelip herkesin yağmur beklediği bir anda bulutlar dağılıp yağmur yağmayabilir de.”⁵⁷

⁵⁵ Kuşeyrî, *er-Risâletu'l-kuşeyriyye*, s. 365.

⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 50.

⁵⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 20.

1.5. Rüyanın Yorumu

Rüyaların ne anlama geldiği “*tabir*” denilen yorumlama ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Tabir kelimesi *A-B-R* (عبر) kökünden gelmekte olup esasen bir kıyıdan diğer kıyıya, bir kenardan diğer kenara geçmek veya bir yolu aşmak demektir. Kelimenin “*Tef’îl*” babının mastarı olan *tabir* (تعبير) rüyayı yorumlamak ve onun en uygun açıklamasını yapmak anlamındadır. Kelimenin “*ubûru’r-rüya*” ve “*ibâretu’r-rüya*” şeklindeki sülâsi mastarları Arap dili açısından daha fasih ise de “*tabiru’r-rüya*” ifadesinin kullanımı daha yaygındır.⁵⁸ Nitekim Kur’ân’da da rüya yorumlama anlamında “*abera*” kökünden kelimenin sülâsi yapısı “*ta’birûn*” kullanılmaktadır.⁵⁹ Türkçe’de de rüya yorumu, tabir kelimesiyle ifade edilebilmektedir. Şu halde *tabir*, rüyada görülen şekilleri bir bütünlük içerisinde düşünüp açıklığa kavuşturmayı, rüyaya verilebilecek anlamı kesinleştirip, rüyayı görene bildirmeyi ifade eden bir terimdir.⁶⁰ Bir anlamda, şekillerin nelere delalet ettiğini düşünüp misali şekillerden dünya kavramlarına geçmektir.⁶¹

İbn Arabî, (ö. 638/1240) Hz. Peygamber’in, sabah namazını kıldırdıktan sonra ahabına dönüp “*Aranızda bu gece rüya gören var mı?*”⁶² diye sormasının ve günün başında ilk iş olarak rüya yorumlamasının, rüya tabiri ilminin nübüvvet makamlarının ilki olduğunu gösterdiğini söylemektedir.⁶³

Razî (ö. 606/1209), tabir ilmini şu şekilde izah etmektedir: “Yüce Allah nefsi-natıka cevherini felekler alemine çıkabilecek, Levh-i Mahfuz’u okuyabilecek kabiliyette yaratmıştır. Buna engel olan, nefsin bedeni yönetmekle meşgul olmasıdır. Uyku halinde bedenle uğraşması azalır, Levh-i mahfuz’u okuma gücü artar. Ruhun aldığı bir ruhsal algı, hayal aleminde kendine özgü izler bırakır. İşte yorumcu, bu hayal izlenimleri ile o ruhsal algıları çıkarır, bu izlerin hangi ruhsal algıya delalet ettiğini sezer.”⁶⁴

⁵⁸ Bkz. Elmalılı, *a.g.e.*, V. 57; “Tabir”, *İA*, XI, 602.

⁵⁹ Yûsuf, 12/43.

⁶⁰ Feyrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 558.

⁶¹ Ateş, *Kur’an Tefsiri*, III, 1334.

⁶² Buhârî, *Tabir* 47; Müslim, *Rüya* 5; Tirmizî, *Rüya* 8; Ebû Dâvud, *Edeb* 96; *Muvattâ*, *Rüya* 1; *Müsned*, II, 325.

⁶³ İbn Arabî, *er-Rüya ve’l-mübeşşirât*, s. 16-17.

⁶⁴ er-Râzî, *et-Tefsîru’l-kebir*, XVIII, 135.

Rüya tabirinin bir özelliği de, hem kesbi (kazanılmış) hem de vehbi (bahşedilmiş) bir ilim oluşudur. Çünkü rüya tabirinde kişi, bu konuda elde ettiği bilgiyi ve Allah'ın (c.c) kendisine bahşettiği özel bir ilmi kullanarak, rüyanın zahiri görüntüsünün içerdiği anlama nüfuz etmektedir. Rüyayı tabir eden, rüyada görülenleri bir arada değerlendirerek, görülen imgeler ve işaretlerden anlamlar çıkarır. Böylece ulaştığı netice bir anlamda Allah'ın bu rüyayı yaratmaktaki maksadının da ortaya konulmasıdır.⁶⁵

Elmalılı, tabir ilminde asıl rolü mevhibenin aldığını vurgulamakta, rüyaların da sözler gibi hakiki, mecazî, sarîh, imalı, kinayeli veya garîb anlamlar taşıdığını söylemektedir. Bir de, “rüyalar adet ve gelenekler çerçevesinde değil, kişinin kendi iç dünyasındaki algılamalarının durumuna göre bir bilmece ve muamma niteliğinde garîp bir temsil ile meydana gelirler” diyerek rüyanın öznel niteliğini ve anlamına ulaşmanın zorluğunu ifade etmiştir.⁶⁶ Elmalılı, bundan dolayı, rüyayı yorumlayacak kişinin, mevhibenin en alt derecesi olarak saydığı, feraset ve ilham sahibi olması gerektiğini belirtir.

Burada şunu belirtmek gerekir ki; rüya yorumu, sarf-nahiv veya kıraat gibi şer'i ilimlerle bağı güçlü olan ilimlerdenidir.⁶⁷ Kıraat, Kur'ân'ın doğru okunması, sarf –nahiv ise, Arapça metinlerin doğru okunup anlaşılması için sonradan geliştirilmiş ilimlerdir. Tabir ilmi de bu ilimler gibi, Allah'ın rüyayı yaratmaktaki muradını doğru şekilde belirleyebilmek için sonradan geliştirilmiş, usûl ve kaideleri olan bir ilimdir.

Bu ilmi benzer ilimlerden ayıran özellik ise, mevhibeye yani yeteneğe bağlı olmasıdır. Yetenekler de Allah tarafından doğuştan ya da sonradan bahşedilen, istek ve çabayla kazanılamayan özelliklerdir. Dolayısıyla bu ilmi icra edecek olanın Allah tarafından bahşedilmiş yorumlama yeteneğine sahip olması gerekir. Nasıl ki; kıraat ilmini bilmek, güzel Kur'ân okumayı gerektirmiyorsa, tabir ilminin gerektirdiği bilgilere sahip olmak da isabetli yorum yapmayı gerektirmez.

⁶⁵ İsmâîl, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 22.

⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 48.

⁶⁷ Bkz. İbn Şâhîn, *el-İşârât*, s. 3;

1.5.1. Rüya Yorumcusunda Bulunması Gereken zellikler

Rüya, Allah'ın insanın kalbinde yarattığı müjde veya uyarı mahiyetindeki gaybi haberlerdendir. Bundan dolayı rüyanın tabiri de Allah'ın seçtiği, kendisine belli sıfatlar ve melekeler bahşettiği kimseler aracılığıyla, yine kendisinin ilhamı sayesinde mümkündür. Çünkü rüya tabiri, ilmin ve mevhibenin buluğuğu bir noktadır. Nitekim bir okları şer'i ilimlerde, lügatte, edebiyatta, tarihte ve insan tabiatı hakkında derin bilgi sahibi olmakla beraber rüya tabir edemez.⁶⁸

Rüyayı yorumlayanda bulunması ve yorumcunun dikkat etmesi gereken temel bazı özellikler kitaplarda Şu Şekilde zikredilmektedir:

1- Rüya yorumlayan, Allah'ın Kitabını bilmeli, Resulü'nn hadislerinden haberdar, Arap dilinin inceliklerine vakıf olmalıdır. Kelimelerin köklerini ve türevlerini iyi bilmeli, insanların huy ve tabiatlarını ayırt edebilme yeteneğine sahip, iffetli, temiz ahlak sahibi ve doğru sözlü olmalıdır. Böylelikle Allah (c.c) onu, yaptığı bu yorumda doğruya sevkedecektir.⁶⁹

2- Őirkten ve dini konularda Őüpheli Şeylerden sakınmalı. Tabir ilminin nde gelenlerinin kitaplarını ve sözlerini iyi kavramıŐ olmalıdır.⁷⁰

3- Temsil, teŐbih ve rüya ilmine mahsus iŐlere dair bilgi sahibi olmalıdır. Rüyasını anlatan kimseyi ve mesleğini incelemeli, içinde bulunduğu duruma göre rüyasını tabir etmelidir. Nitekim, İbn Sîrîn iki farklı kişinin rüyalarında ezan okumasını, biri için hırsızlık yapmış olduğuyla diğeri için hacca gideceğiyle yormuştur.⁷¹

4- Rüyayı dinlediğinde, rüyanın hakikatini kavrayamaz veya bu rüyanın kötü bir rüya olduğunu anlarsa, “*senin için hayır, düŐmanların için Şer olsun*” gibi hayırlı temennilerde bulunmalıdır.⁷²

⁶⁸ İsmail, *Tefsîru 'l-ahlâm*, s. 23.

⁶⁹ İbn Sîrîn, *Tefsîru 'l-ahlâm*, s. 10.

⁷⁰ İvad, *Kavâid*, s. 41.

⁷¹ Beynn, *er-Rüya ve 'l-ahlâm*, s. 43.

⁷² İbn Sîrîn, *a.g.e.*, s. 20.

5- Kişinin anlattığı rüyayı başkasına söylemeyip gizlemeli, böbürlenip kibirlenmemeli, kişi rüyasını baştan sona anlatmadan rüyayı tabir etmede acele davranmamalıdır.⁷³

Saydığımız bu özellikler bir yorumcunun isabetli yorumlar yapabilmesi için gereken şartlardır. Bu şartların bir çoğu tefsir, fıkıh, hadis ve kelam gibi şer'i ilimler için de geçerlidir. Bu kadar çok şartın bir rüya yorumcusunda bulunması bu ilmin abartıldığı hissi verebilir. Ancak rüya yorumlamanın, diğer ilimleri okurken bu vasıfları kazanmış ilim adamları tarafından icra edildiği düşünülürse, kitaplarda zikredilen bu özelliklerin ne anlama geldiği daha iyi anlaşılabilir.

Bu özellikler akla şu soruları getirebilir: “Psikologların veya Müslüman olmayanların rüya yorumlaması mümkün değil midir?”, “Halk arasında bilgi sahibi olmadığı halde rüya yorumlayanlar nasıl değerlendirilmelidir?”

Öncelikle psikologların insanın bilinç altını deşifre etmek için yaptıkları analizlerle, Kur'ân ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle şekillenmiş yorum ilmini birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü psikologlar, rüyaların müjde veya ikaz mahiyetindeki mesajlarıyla değil, belli periyotlarla görülen rüyaların, görene ait psikolojik anlamıyla ilgilenmektedirler.⁷⁴ Ayrıca psikologlar rüyaları anlamlı veya anlamsız olarak ayırmayarak her görülen rüyanın bir anlamı olduğunu düşünmüşlerdir. İslam alimlerinden rüya yorumlayabilenler ise, anlatılan bir rüyanın anlamı olmadığı kanaatine ulaştıklarında onu yorumlamamışlardır.

Müslüman olmayanların da bir ölçüye kadar rüya tabiri yapmaları, Allah'ın rüya yorumlama melekesini bu kimselere bahşetmesiyle mümkündür. Çünkü önceden de belirttiğimiz gibi rüyalar, Allah'ın onları yaratmaktaki muradına göre anlam taşırlar ve bu muradın bilinmesi de ancak Allah'ın arzusuyla gerçekleşebilir. Yukarıda sayılan özelliklere sahip olmayan insanların rüya yorumları ise, genellikle bir adetin sürdürülmesidir ki; bunlar, genellikle rüyayı göreni memnun etmek gayesiyle yapılan yorumlardır. Aksi takdirde rüyanın bilgisizce kötüye yorumlanması Hz. Peygamber'in men ettiği bir durumdur.

⁷³ Tekin, *Uyku ve Rüya*, s. 23.

⁷⁴ Bkz. Fromm, *Rüyalar Masallar Mitoslar*, s. 151-157; Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü*, s. 131.

2. RÜYA KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Farklı toplumların rüyayı algılama biçimleri ve değişik dini inanışlardaki rüya olgusu, insanın rüyayı nasıl değerlendirdiğini görmek bakımından bilinmesi gereken konulardır. Psikologların rüya hakkındaki farklı değerlendirmeleri de rüyanın anlamlandırılması ve değerlendirilmesi çabalarındandır. İslam kültür hayatının farklı bir boyutunu oluşturan sufilerin rüya anlayışı ise, kendine özgü bir yapıya sahiptir. Ayrıca rüyanın bilgi değerinin belirlenmesi, doğru bir rüya anlayışının oluşmasında oldukça önemlidir.

2.1. Farklı Toplumlarda ve Dini İnanışlarda Rüya

Rüya, insanoğlunu tarih boyunca daima meşgul etmiş ve insanlar onu çeşitli şekillerde anlamaya çalışmışlardır. Rüyanın ilkel insan topluluklarında nasıl anlaşıldığını araştıran bilim adamları, onları iki hadisenin meşgul etmekte olduğunu belirtmektedirler. “Bunlardan biri, ölü bir bedenle dirisi arasındaki fark, bir diğeri de rüyalarda görülen insan şekilleridir. Bu durumda onlar insanın bir ruhu bir bedeni ve bir de bedenini eşit olduğuna inanmakta, bedenini eşit bedene rüyasında bir hayal olarak görünmektedir.”⁷⁵

İlkel gruplar arasında iki türlü rüyadan söz edilmektedir. “Birinci tür rüyalar, kişinin günlük hayatı ve şahsiyetiyle ilgili olanlardır ki bunlara “serbest” yada “ferdi” rüyalar denilmektedir. İkincisi ise, grubun gelenekleri açısından kabul gören ve onların sosyal yaşantılarında etkili olan rüyalar ki, bunlara “resmi rüyalar” veya “kültür örneği” rüyalar adı verilmektedir.”⁷⁶ İlkel insanlar, rüyalarında atalarının ve insan üstü varlıkların kendilerini gösterdiklerine inanırlar ve böylece ruhlar alemi ile bağ kurduklarını sanırlardı.⁷⁷

Antikçağ Yunan düşüncesinde ise rüyalar, tanrıların habercileri olarak görülüyor ve yorumlanıyordu. Bununla birlikte tüm rüyaların tanrısal olduğu kabul edilmeyip, gerçekten tanrısal olan düşler ile kaynağı, insanın ruhsal ve bedensel etkilenmelerinde

⁷⁵ Türek, *Rüyalar Üzerine İki Deneme*, s. 10.

⁷⁶ İmamoglu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahli*, s. 6.

⁷⁷ Çöğenli, *Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, I, 17-18.

aranması gereken düşler arasında bir ayırım yapmaya önem veriliyordu.⁷⁸ Bu dönemde tanrısal rüyanın, kehanette bulunma, istikbalden haber verme ve bir vahiy olarak değerlendirildiği de ifade edilmektedir.⁷⁹

Eski Türklerde rüyalar genellikle şamanlar tarafından tabir edilmekte ve tabir edilirken de faldan yararlanıldığı bilinmektedir. Bunun yanında, Manas Destanında hem Manas'ın hem de onun karısının doğumunda, ayrıca Dede Korkut destanında değişik olaylarda rüya motiflerini görmekteyiz. İslam'ı kabul ettikten sonra da Türklerin rüyayla ilişkisi ileri düzeydedir. Buna en iyi örnek Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinde rüyalara değişik yönlerden oldukça önemli bir yer verilmesidir.⁸⁰

Bir çok dinde rüyanın önemli bir yeri vardır ve kesin bir şekilde bunda ilahi vahyin bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bazı rüyaların dini manada bir yardımcı olduğu da kabul edilmiştir. Çünkü rüyada bir vahyin alınma özelliği söz konusudur.

Hz. Yakub'un başını bir taşın üstüne koyduktan sonra rüyasında göklere çıkan bir merdiven ve artık Rabbin kendisini gördüğü rivayeti, Yahudilikte de rüyanın önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Eski İsrail'de Yusuf'un, Danyal'ın, Nabukadnazer'in ve Süleyman'ın rüyaları meşhurdur. Yahudilerdeki rüya teorilerinin önemi, Babil sürgünüyle artmıştır. Çünkü tanrı Yehova'nın kendisi rüyada vahyetmektedir. Hz. Yakup'un peygamberliği rüya yoluyla tasdik edilmiş ve Hz. Yusuf'a istikbali rüyada bildirilmiştir. Yine Hz. Süleyman, rüyasında Rab Yehova'dan vahiy almıştır.⁸¹

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Hıristiyan yazarlar batıl inanç ve büyülü kehanetlerle rüya yorumunu birbirinden ayırmak için gayret göstermişlerdir. Çünkü Hıristiyanlığa göre rüyalar kişinin kendi fizikî ve ruhî durumuna göre değerlendirilmelidir.

Budizm'de de rüya oldukça önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi, Buda'nın annesine rüyada, oğlunun büyük bir insan olacağını söylenmesidir. Hinduizmin kutsal kitabı

⁷⁸ *Gelişim Hachette*, "Düş" III, 1052.

⁷⁹ İmamoglu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahlili*, s. 11.

⁸⁰ İmamoglu, *a.g.e.*, s. 9.

⁸¹ İmamoglu, *a.g.e.*, s. 10-11.

“Veda”da uğurlu uğursuz sayılar yanında rüya listeleri de bulunmaktadır. Yine kötü rüyaların sebebiyet verdiği kötü olaylardan kurtulmak için çeşitli ayinler yapılmakta ve özel hazırlanmış sularla yıkanılmakta, rüya görme ile rüya gören kişinin mizacı arasında bağlantı olduğu kabul edilmektedir.⁸²

19. yüzyılda rüya ile ilgili bilimsel araştırmalar hız kazanmış, bilim adamları rüyanın kaynağını araştırmaya başlamışlardır. 19. ve 20. yüzyıllarda araştırmacılar, ilkel kabile rüyalarını toplamaya başlamışlardır. Bu ilkel kabilelerin kendi özel yapısı, şahsî gelenek, örf ve inanç tasavvurları, insanların rüya ve mitlerini belirleyen etkili hususlardır. Mit ve rüyalar arasında önemli bir iç birlik vardır. Çünkü her ikisinde de bahsedilen güçlerin etkisi söz konusudur.⁸³

2.2. Psikolojide Rüya

Psikologlar rüyayı, insanın ruh haliyle alakalı bir tür veri olarak kabul etmişlerdir.⁸⁴ Hatta onlar, bir birey hakkında rüyaları yoluyla elde edilebilecek bilgilerin, onun gerçek hayatını incelemekle elde edilebileceklerden daha fazla olduğu görüşündedirler. Aynı zamanda psikologlar, rüyanın mahiyeti ve değeri hakkında da bir çok görüş ileri sürmüşler ve rüyanın kaynağı hakkında bazı iddialarda bulunmuşlardır.

Bu alanda çalışmalar yapan Freud (ö. 1939) “Düşlerin Yorumu”⁸⁵ adlı bir eser yayımlayarak kendi tezlerini ortaya koymuştur. Freud’un temel görüşü, şöyle açıklanabilir: İnsan davranışlarında yaşanan olayların zihinde bıraktığı izler önemlidir. Bu izlere bir şekilde ulaşılabilsen, insanın iç dünyası ve buna bağlı sıkıntıları da anlaşılabilir olur. Düşler ise, insanın bilinçdışına götüren ana yollardır. Düş görenin anlattığı haliyle, düşteki şu ya da bu ölçüde tutarlı imgelerin altında, bir başka içerik gizlidir ve bunda, öznenin derin ruhsal yaşamı dile gelir. Düşün, bir gün önceki genellikle önemsiz olaylarla ilintili olduğu ve organik ya da dış uyarıları kapsadığı (pek sık olmamakla birlikte) doğrudur. Ama asıl önemli olan, her düşün, bir ya da daha çok

⁸² İmamoğlu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahli*, s. 8.

⁸³ İmamoğlu, *a.g.e.*, s. 12

⁸⁴ Fromm, *Rüyalar Masallar Mitoslar*, s. 157

⁸⁵ Freud, *Düşlerin Yorumu* (çev.Emre Kapkın) Payel yay. İstanbul 1991.

derin isteği, açık ya da kapalı bir biçimde dile getirmesidir.⁸⁶ Bu nokta üstünde ısrarla duran Freud'a göre, gerçekleşmesini hiçbir zaman istemediğimiz içeriklerle yüklü düşleri sık sık görmemiz ve ayrıca boğuntulu, karabasanlı düşler bizi aldatmamalıdır; çünkü bütün bunlar, bilinçdışı ile bilinç arasındaki bir çatışmanın sonucudur.⁸⁷

Ayrıca Freud rüyaları, ruhun en önemli faaliyetlerinden sayar. Rüyaları, kaybedilen hatıraların tekrar hafızaya yansımaları olarak görür. Gizli arzuların rüya yoluyla icra edilmesini en önemli motif olarak değerlendirir. Bu manada rüyalar, herkesin emrinde olup, bir çok kez görülen rüya, kişinin önemli bir problemine işaret etmektedir.⁸⁸ Ama ona göre rüya, her şeyden önce çocukluk dönemine ait bilinçdışı bir isteğe işaret etmektedir ki, bu istek rüyanın asıl kaynağıdır.⁸⁹ Çocukluğumuzda sahip olduğumuz bütün özellikler, istekler, hatta ileriki yaşlarımızda hiç ilgi duymadığımız yönelimler, düşlerimizde yaşamaya devam etmektedir.⁹⁰

Freud'a göre rüyaların oluşmasında etkili olan faktörler şunlardır:

1) Dış duyuşsal uyarımlar: Buna göre, uyku esnasında ferde dışardan bir uyarımla etkide bulunulduğunda, rüyanın şekli değişmekte ya da bu doğrudan doğruya rüyanın kaynağı olabilmektedir. "Mesela, yatmadan önce ayaklarında sıcak su şişesiyle yatan biri, rüyasında da Etna dağına tırmandığını ve orada toprağın dayanılmayacak kadar sıcak olduğunu görebilir."⁹¹

2) İç duyuşsal uyarımlar: "İç duyuşsal uyarımların rüyaları harekete geçirme gücü hakkında en önemli kanıt hallüsinasyonlardır. Bunlar göz kapaklarının kapalı olduğu durumlarda gözün önünde canlanan farklı şekillerden ibaret oluşumlardır. Bunlar sıklıkla çok canlı ve hızla değişen imgeler olup, uykuya dalma dönemi boyunca bazı kişilerde kendini göstermeye meyillidirler. Ayrıca gözler açıldıktan sonra da bir müddet devam edebilirler. Mesela çok acıkan biri, gözünün önünde bir tabak ve tabaktan

⁸⁶ *Gelişim Hachette*, "Düş", III, 1052.

⁸⁷ *Büyük Larousse*, "Rüya", XIX, 10005.

⁸⁸ Freud, *Rüyalar ve Yorumları*, s. 492.

⁸⁹ *Büyük Larousse*, "Rüya", XIX, 10005.

⁹⁰ Haçerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü*, s. 131.

⁹¹ Freud, *Düşlerin Yorumu*, s. 77.

yiyecek alan bir el görmüş, bu hallüsinasyonu takip eden rüyasında ise geniş bir masada oturduğunu ve yemek yiyenlerin çatallarıyla gürültü çıkardıklarını görmüştür.”⁹²

3) İç organlardan gelen uyarılar: Tüm iç organlarımız, uyarılma durumlarında ya da hastalıklar sırasında huzursuz edici bir uyarıcı özelliğe sahiptirler. “Kalp ve akciğer hastalıklarında kaygılı rüyaların görüldüğü genellikle kabul görmektedir.”⁹³

4) Ruhsal uyarılar: Saydığımız sebeplerin dışında rüyaları harekete geçiren bir diğer sebep ruhsal uyarılardır. Ancak, rüyaların ruhsal kaynağı tam olarak belirlenememekle beraber diğer sebeplerin etkin olmadığı rüyalarda uyarıcı olarak ruh kabul edilip bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.⁹⁴

F. Nietzsche (ö. 1900) de bir çok masal, mit ve rüyaların bir araya getirilmesiyle uğraşmış ve rüyaları, doğrudan gerçekleşmeyen eski olayların dolaylı olarak gerçekleşebileceği bir olgu olarak değerlendirmiştir. Ona göre rüya yorumu, insanın eski bilgisinin elde edilmesini ve ruhunda olanların bilinmesini hedeflemektedir.⁹⁵

Haffner’e (ö. 1884) göre; rüyalar, birinci planda uyanıklık halini yansıtır. Rüyaların kısa süre önce şuurumuzda yer almış düşüncelerle ilişkisi vardır. Dikkatli bir gözlem, bir rüyayı bir gün öncesine bağlayan izi bulacaktır. Maury (ö. 1877) ise bu konuda kısaca, “gördüğümüz, söylediğimiz, arzu ettiğimiz ya da yaptığımız şeylerin rüyasını görürüz” demektedir.⁹⁶

Rüya hakkında olumsuz değerlendirmeler yapan bilim adamları da vardır. Bunun sebebi rüyaların, aklın denetimi olmayan irade dışı bir zihin çalışması olmasıdır. Bu şekilde düşünenlerin başında Maury gelmektedir. O, düşleri bu özelliğinden dolayı delilikle aynı ölçüde değerlendirir.⁹⁷ “Maury: “Kesinlikle mantıklı olan ve biraz

⁹² Freud, *a.g.e.*, s. 84.

⁹³ Freud, *a.g.e.*, s. 86.

⁹⁴ Freud, *Rüyalar ve Yorumları*, s. 92.

⁹⁵ Freud, *a.g.e.*, s. 492

⁹⁶ İmamoğlu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahli*, s. 16.

⁹⁷ Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü*, s. 131.

tutarsızlık, zaman karışıklığı ya da saçmalık içermeyen hiçbir rüya yoktur” derken, Dugas “ Bir rüya ruhsal, duygusal ve zihinsel bir anarşidir. Başiboş ve kontrolsüz ya da amaçsız davranan işlevlerin bir oyunudur, rüyalarda ruh, ruhsal bir otomata döndürür” demektedir, bir başka tanıtımda Lemoine; “rüya imgelerinin tutarsızlığı rüyaların tek temel özelliğidir” ifadesini kullanmaktadır.”⁹⁸

Hobbes (ö. 1679), rüyaların tamamının hastalıklı olayların etkisiyle oluştuğunu söylemekte ve kişinin rüyasında gördükleriyle günlük hayatta yaşadıkları arasında ters bir orantı olduğunu vurgulamaktadır. Zira ona göre uyanırken hareket beynimizden gelirken, uyurken hareket iç organlarımızdan kaynaklanmaktadır.⁹⁹

Bazı psikologlar ise rüyaların temelini tamamen dış uyarıcılarla ilgisini kurarak izah ederler. Böyle düşünenler görüşlerinin ispatı için şu örneği verirler: Sabah zil sesiyle uyanacak ve kahvaltı hazırlayıp çocuklarını okula hazırlayacak olan anne, uyumayı sürdürdüğünde bir müddet sonra, kendisini uyandırması için kurduğu zilin sesiyle beraber rüyasında, kalktığını, çocuklarına kahvaltı hazırladığını ve onları okula yolladığını görür. Netice olarak gördüğümüz rüyalar bir dış uyarıcının bir şekilde algılanmasının sonucudur.¹⁰⁰

Netice olarak psikolog ve felsefecilere göre rüyalar, insanın muhtelif durumlarına göre üç kısımdır.

1) Biyolojik rüyalar: Genelde uykuya yatılan ilk saatlerde kendini gösteren, günlük hayatın bir devamı şeklinde ortaya çıkan rüyalarlardır. Zira, uykunun başlangıcında insanın sinir sistemi ve duyu organları, tıpkı motorun durmasından sonra pervanelerin bir müddet daha çalışması gibi bir faaliyet gösterirler. Mesela insanın çalıştığı işte eksik bıraktığı faaliyet, rüyada tamamlanmış ya da devam ediyor görülebilir. Bu tip rüyalar genelde önemsiz kabul edilir.¹⁰¹

⁹⁸ İmamoğlu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahlili*, s. 17.

⁹⁹ İmamoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁰⁰ Anberî, *Kâmûs*, s. 25.

¹⁰¹ İmamoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

2) Psikolojik rüyalar: Kişinin ağır bir uykuya daldığı, el, ayak ve beş duyu organlarının devreden çıkarak, kendisinden geçtiği anda gördüğü rüyalarıdır. Bu çeşit rüyalar insanın bilincine yığılmış olan duygu ve isteklerin gayri ihtiyari dışa vurularak kendini göstermesi şeklinde ortaya çıkan rüyalarıdır. Bu rüyalar tepkisel rüyalar olup güncel iş ve eylemlere bir tepki niteliği taşırlar. Mesela günlük hayatında başkalarından haksız tepki ve eziyet gören kişi, rüyasında onları alt edebilecek rüyalar görebilir. Bu aynı zamanda onu rahatlatan bir özellik taşır.¹⁰²

3) Ruhanî rüyalar: Bu rüyalar genelde sabaha karşı görülen rüyalar olup daha gerçekleşmemiş ve bazen düşünülmesi bile ihtimal dışı olan, gelecekte haber veren rüyalarıdır. İnsan bu tür rüyaları da ancak ruhuyla görür.¹⁰³

Ruhanî rüya anlayışının, psikologların, rüyaların kaynağını belirlemede gösterdikleri maddeci tutum düşünüldüğünde (her rüyanın biyolojik veya psikolojik bir iç ya da dış sebebi olması) Freud'da gördüğümüz, sebebi anlaşılamayan veya diğer unsurların etkisinin belirlenemediği rüyalar için, bu boşluğu doldurma amaçlı bir kabul olduğu görülmektedir.

2.3. Tasavvufta Rüya

Tasavvufta rüya çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Kimi zaman bir bilgi kaynağı, kimi zaman mürid ve müşid arasındaki ruhi eğitimde, müşidin müridini takip etmesi için oldukça önemli veriler sunan bir ölçektir. Buna göre şeyh, müridin gördüğü rüyaları değerlendirir ve bu rüyalardan elde ettiği işaretlerle, müridin ruhi eğitiminde takip edilecek yolu belirler.

Tasavvufu diğer ilimlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, bu ilmi icra eden mutasavvıfların, akıl ve duyulardan ziyade ilham, keşf ve rüya gibi kendileri için özel anlamları olan hallere değer vermeleridir. Bu durumu yine kimseyi ikna etme kaygısı gütmeden "Tatmayan bilmez ulaşmayan anlamaz" diyerek ifade ederler.¹⁰⁴ Onlar, akıl

¹⁰² Anberî, *Kâmûs*, s. 27.

¹⁰³ İmamoğlu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahlili*, s. 19.

¹⁰⁴ Taylan, "Bilgi", *DİA*, VI, 158.

ve duyularla ulaşılacak sathi bilgidense, ahlakî bir arınma sonucunda Allah'ın bir lütfu olan, ilham, keşf ve rüya yoluyla elde edecekleri bilgiyi tercih ederler.

Tasavvuf dünyasının önde gelenlerinden ve Şeyh-i Ekber olarak isimlendirilen Muhyiddin ibn. Arabî (ö. 638/1240) mutlak bilginin kaynağı olan vahyin ilk olarak rüya yoluyla indirilmiş olmasını¹⁰⁵ rüyanın duyulardan üstün oluşuyla izah eder: “Şunu iyi bil ki, vahyin başlangıç noktası sadık rüyadır ve şüphesiz ki, vahiy rüya ile başlamıştır; duyu ile değil. Çünkü makul anlamlar hayale duyudan daha yakındır. Duyu en alçak, mana ise en yüksek ve latif noktadır. Hayal bu ikisi arasındadır. Vahiy bir manadır ve vahyin başlangıcı uykuda olsun uyanıkken olsun soyut akli manaların, sınırlı duyumsal kalıplara hayalde inmesiyle olmuştur. Mana, duyum alanına inmek istediğı zaman hayalden geçmesi icap eder ki, duyuma ulaşabilsin. İşte vahy-i ilahi uyku halinde olduğı zaman rüya olarak, uyanıklık halinde meydana gelirse tahayyül olarak isimlendirilir.”¹⁰⁶

İbn Arabî'nin düşüncesinde rüya aleminin yeri gerçekten büyüktür. En son eserlerinden olan *Fususul-hikem*'i bizzat Hz. Peygamber'den rüyada aldığını daha eserinin başında belirtir: “Hz. Muhammed'i gerçek bir rüya aleminde gördüm. Elinde bir kitap tutuyordu. Bana buyurdular ki, bu *Fususul-hikem* kitabıdır. Bunu al ve halka anlat da bu hikmetlerden herkes faydalansın”.¹⁰⁷

Tasavvufta rüya, bir başka açıdan şeyhin, müridin içine düştüğü sıkıntıyı gidermek için kullanabileceğı işaretleri taşıyan bir yoldur. “Tasavvufa göre rüyada müridi gizli bulunan şuur altına ait bir arzu sarabilir. Uykuda ya da uyanıkken bu rüya ile şuuraltına ait arzular birbirine karışabilir. Nefsinde ve şuuraltında gizli olan bu duyguları mürid tespit edemeyebilir. Kendisi de bu yollardan geçerek arınmış olan şeyh, rüyalardaki işaretler yoluyla meselenin çözümlenmesini sağlar. Şayet rüya Hak'tan ise bu şeyhin delaletiyle anlaşılmış olur. Aksine nefiste gizli bir arzunun özleminden kaynaklanıyorsa bu da şeyh vasıtasıyla giderilir. Müridin dünyası genişler. Müritte vuku bulan bu tür

¹⁰⁵ Buhârî, *Bedü'l-vahy* 1; Müslim, *İman* 72; Tirmizî, *Menâkıb* 3; *Müsned* VI, 153, 232.

¹⁰⁶ İbn Arabî, *el-Futuhâtu'l-mekkiyye*, II, 375.

¹⁰⁷ İbn Arabî, *Fususul-hikem*, s. 19.

ağırlığı mürşit, Cenab-ı Hakk'a sığınmasının sıhhati ve marifetinin kemali sayesinde kolayca üstlenir. Böylece mürid hafiflemiş olur.”¹⁰⁸

Mutasavvıfların, insanlara doğru yolu gösterirken kullandıkları anlatım üsluplarında rüyanın rolü büyüktür. Bazı mutasavvıflar kitaplarında anlattıkları salihlere ait rüyalarla tabiiilerine ve okurlarına nasihat etmekte, bazı ahlakî, amelî ve dinî konulara dikkatlerini bu yolla çekmektedirler. Kuşeyrî, (ö. 465/1073) tasavvufun temel kavramlarını ve ilkelerini izah ettiği *er-Risâletü'l-kuşeyriyye* isimli eserinde, bazı ahlakî ve amelî konuların önemine dikkat çekerken rüyaları kullanmaktadır. Bu örneklerden birinde nefsin terk edilmesinin gerekliliği bu tür bir rivayetle anlatılır. Rivayete göre salihlerden biri rüyasında Allah'ı görür ve ona “Sana varılacak yol nasıldır?” diye sorar. Cevaben “nefsini terk et” denir. Bir başka rivayette ise, mutasavvıfların zühd ve takvada ileri gelenlerinden ve bu konuda daima örnek gösterilen¹⁰⁹ Abdullah b. el-Mübarek'in (ö. 181/ 797) ulaştığı mertebenin neticeleri gösterilerek, muhataplar zühd ve takvaya teşvik edilmektedir. Bu rivayet şöyledir: Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) rüyada görülür ve “Allah sana nasıl muamelede bulundu?” diye sorulur. O da “merhamet etti” diyerek cevap verir. Daha sonra “Abdullah b. el-Mübarek nasıldır?” diye sorulur; Sevrî de “O her gün Rabbi ile iki defa buluşanlardandır” diye cevap verir.¹¹⁰

Görüldüğü gibi tasavvufta rüya, kimi zaman bilgi kaynağı, kimi zaman irşad faaliyetlerinde etkili bir anlatım yolu, kimi zaman da nefsin mertebelerine işaret eden bir unsurdur.

2.4. Kur'an'da Rüya

Rüya Kur'an'da, özellikle Yusuf sûresinde bahsedilen bir konudur. Kur'an'da rüya kavramı incelediğinde Müslümanların, bu konudaki ıstılahları ve rüya tabiri hakkında geliştirdikleri bazı prensipleri Kur'an'dan aldıkları görülmektedir.

¹⁰⁸ İmamoğlu, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahlili*, s. 67-68.

¹⁰⁹ Bkz. Küçük, “Abdullah b. el-Mübarek”, *DİA*, I, 123.

¹¹⁰ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-kuşeyriyye*, s. 369-377.

2.4.1. Kur'ân'da Geçen Kavramlar

Kur'ân'da uyku halinde görülen görüntülerle alakalı, her birinin vasfına uygun ayırt edici kavramlar kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar, *rüya*, *hulm* ve *edğâsu ahlâm* kavramlarıdır. Ayrıca “*Te'vîlu'l-ehâdis*” ve “*Büşrâ*”, Kur'ân'da konuyla ilgili kullanılan diğer iki ifadedir.

Kur'ân'da *rüya* kelimesi; Yusuf (4), el-İsrâ (1), es-Sâffât (1) ve el-Fetih (1) surelerinde yedi ayette geçmektedir.¹¹¹ Kur'ân'da “*rüya*” kelimesi, İslami literatürdeki terim anlamıyla sadık rüyalar için kullanılır. “*Rüya*” kelimesinin Kur'ân'da kullanıldığı anlamlar incelendiğinde, bu kelimenin uykuda görülen her türlü görüntü için değil, yorumu ve anlamı olan şekil ve olaylar için kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹¹²

Kur'ân'da geçen bir başka kelime ise “*hulm*” kelimesinin çoğulu olan “*Ahlâm*” dır. *Ahlâm*, Kur'ân'da geçtiği iki ayette de, anlamı olmayan, faydasız, karışık, çelişkili gibi olumsuz anlamlarda kullanılmıştır. Bu ayetlerden birinde Mısır hükümdarı, meclisinde bulunan hikmet ve bilgi sahibi kimselere gördüğü bir rüyanın yorumunu sormuş, onlar ise şöyle cevap vermişlerdir: “*Biz ise böylesine karma karışık hayallerin tevilini bilmeyiz.*”¹¹³ “Yani, *ahlâmın* anlamı yoktur ki bilebilelim.”¹¹⁴ Bir başka ayet ise şöyledir: “*ام تامرهم احلامهم بهذا Yoksa akıllarımı onlara bunu emrediyor?*”¹¹⁵ Bu ayette “*ahlâm*”, akılla uydurulan çelişki dolu kelimelerde kullanılmıştır.¹¹⁶

Diğer bir kavram olan *edğâsu ahlâm* ise, *hulm*den farklıdır; korkutan, endişeye sevk eden karışık rüyalar için kullanılır. Kur'ân'da iki surede ve iki ayette olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Mısır hükümdarı Rayyan b. Velid kendisini korkutan, sıkıntıya düşürüp onu meşgul eden garip bir rüya görür.¹¹⁷ Rüyasını yorumlamak üzere çağırdığı kâhinlerden ve bilgi sahibi kimselerden rüyasının ne anlama geldiğini açıklamalarını ister. Ancak yorumcular “*edğâsu ahlâm*” ifadesini kullanarak “*Hakikati olmayan*

¹¹¹ Abdubaki, *el-Mu'cemu'l-müfehres*, s. 285.

¹¹² Elmalılı, *Hak Dini*, V, 47.

¹¹³ Yusuf, 12/44.

¹¹⁴ Elmalılı, *a.g.e.*, V, 46-47.

¹¹⁵ et-Tur, 52/32.

¹¹⁶ Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, V, 98.

¹¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II. 454.

yalancı rüyalar.”¹¹⁸ derler. Yorumcular, görülen bu kâbusun endişe verici olmasına rağmen, yalan ve anlamsız olduğunu söyleyerek hükümdarın gönlünü ferahlatmak istemişlerdir.¹¹⁹

Başka bir ayette “*edğâsu ahlâm*” yine olumsuz anlamda kullanılmıştır. Hz. Peygamber, aralarında fısıldaşıp kendisini alaya alan müşriklere, Allah’tan aldığı bilgi ile ne söylediklerini haber verdi. Bu durum karşısında müşrikler şaşkınlığa düştüler. Ancak, O’nun (s.a) peygamberliğini itiraf etmeleri gerektiği yerde, endişeyle birbirlerine bakıp kendi aralarında “*بل قالوا اضغاث احلام Hayır bunlar karışık rüyalardır.*”¹²⁰ dediler.¹²¹

Ayetten anlaşılan şudur ki; müşrikler çeşitli sebeplerle kendilerini kandırıp inanmadıkları, ancak hak olduğunu bildikleri bu davetin bir kez daha isbatlanması karşısında, görecekları azabı hatırlamışlar ve bir temenni olarak bunun sadece korku ve endişe veren; fakat asla gerçekleşmeyecek olan bir rüya yani, “*edğâsu ahlâm*” olmasını arzulamışlardır. Nitekim Allah, (c.c) müşriklerin endişe ve korku içinde söyledikleri “*edğâsu ahlâm*” ifadesini ayette zikrederek, içine düştükleri bu durumu vurgulamıştır.¹²²

Kur’ân’da *te’vîlu’l-ehâdis* (تاويل الاحاديث) ifadesi Yusuf suresinde üç yerde geçmektedir.¹²³ Müfessirler, “*te’vîlu’l-ehâdis*” kavramını açıklarken, ifadenin taşıdığı anlamlar arasında “*rüya yorumlama ilmi*” ni özellikle zikretmektedirler.¹²⁴ Kur’ân’da, *te’vîlu’l-ehâdis*” ifadesinin özellikle rüya yorumlama işini çok iyi bilen Hz. Yusuf için kullanılıp, olayları değerlendirmede bilgi ve beceri sahibi diğer peygamberler için kullanılmadığı düşünülürse, bu kavramın rüya yorumlama ilmi için özellikle kullanıldığı söylenebilir.

¹¹⁸ Yusuf, 12/44.

¹¹⁹ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, III. 31.

¹²⁰ el-Enbiya, 21/5.

¹²¹ Elmalılı, *a.g.e.*, V.440.

¹²² Şevkânî *a.g.e.*, III. 398.

¹²³ Yusuf, 12/6. 21. 101.

¹²⁴ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 427; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 6; Kurtubî, *Tefsîru’l-Kurtubî*, IX, 128.

Kur'ân'da sadık rüya anlamında kullanılan bir diğer kelime ise Arapça müjde anlamındaki *büşrâdır*. *Büşrâ*, “*Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır.*”¹²⁵ ayetinde sadık rüya anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber, bu ayetin anlamını soran Ebû Derdâ'ya “*Mü'minin gördüğü veya onun için görülen sadık rüya.*” cevabını vermiştir. Müfessirler de buradan hareketle “*büşrâ*” kelimesini Müslümanların dünya hayatında gördükleri ya da onlar için görülen sadık rüyalar olarak açıklamaktadırlar.¹²⁶ Ancak, bu kelime Kur'ân'da geçtiği diğer ayetlerde ise farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

2.4.2. Kur'ân'da Bahsedilen Rüyalar

Kur'ân-ı Kerîm, hiçbir konuda gereksiz ayrıntıya girmeyen ilahi bir kitaptır. Dolayısıyla, Kur'ân'da anlatılan kıssaların bazılarında, rüyalardan ve bu rüyaların yorumlarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmesi, Kur'ân'ın rüyaya verdiği önemi gösteren bir işarettir. Aynı zamanda bu ayrıntılar, rüya kavramının anlam ve kapsamının anlaşılması için çok faydalı bilgiler sunmaktadır.

2.4.2.1. Hz. İbrahim'in Rüyası

Kur'ân'da anlatılan peygamber rüyalarından birisi Hz. İbrahim'in gördüğü rüyadır. Allah (c.c) Hz. İbrahim'e çokça mal vererek ikramda bulunur. Ancak Hz. İbrahim yaşlandığından, bu malları hayır yolda harcayacak bir evlat için, Allah'a duasında “*Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver.*”¹²⁷ der. Bir müddet sonra kocasının bu isteğinin farkına varan hanımı Sâre doğum yapamayacak kadar yaşlı olduğundan, kendisine hükümdar tarafından hediye edilen hizmetçisi Hâcer'i, evlenmesi için ona verir. Hz. İbrahim seksen altı yaşındayken İsmail adını verdiği oğlu dünyaya gelir.¹²⁸ Daha sonra Hz. İbrahim bir rüya görür. Kur'ân'da zikredilen bu rüya, Hz. İbrahim'in (a.s), oğlunu kesmek gibi ağır bir yükümlülüğe tabi tutulup sınanmasını anlatmaktadır.

¹²⁵ Yûnus, 10/64.

¹²⁶ Şevkânî, *a.g.e.*, II, 457; Kurtubî, *a.g.e.*, VIII, 358; Taberî, *Tefsîru't-Taberî*; XI, 133.

¹²⁷ es-Sâffât, 37/100.

¹²⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, I. 176.

Kuran'da Hz. İbrahim'in rüyası şöyle zikredilmektedir: **“Babasıyla yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi.”**¹²⁹

Hz. İbrahim bu rüyayı, zilhicce'nin sekizinci dokuzuncu, onuncu yani tevriye, arefe, nahir geceleri sıra ile üç gece gördüğü zikredilmektedir. Peygamberlerin rüyaları vahiy, tabirleri de vahiy olduğundan, Hz. İbrahim bu rüyanın ne anlama geldiğini ve ne yapması gerektiğini anlamış; bu emri yerine getirmek için uygun bir ortam aramıştır.¹³⁰

Bu durum karşısında İsmail (a.s), hemen büyük bir itaatle Allah'ın hükmüne icabet etmiş **“Ey babacığım emrolunduğun şeyi yap”** demiştir. Hz. İbrahim de onun bu tavrına cevaben **“Allah'ın emrini yerine getirmemde ne büyük yardımcısın.”** demiştir.¹³¹ Her ikisinin de gösterdikleri bu büyük itaate karşılık Allah şöyle buyurmuştur: **“Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırdığında: Ey İbrahim! Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır, diye seslendik.”**¹³²

Bu büyük yükümlülüğün rüyada tebliğ edilmesinin hikmeti iki açıdan ele alınmaktadır:

1. Bu sorumluluğun doğuracağı meşakkat hem kesecek olan hem de kesilecek olan açısından son derece sıkıntılıdır. Bu emir ilk olarak rüyada tebliğ edilmiştir ki, bir ilk ikaz olarak bu zor sorumluluk anlaşılmalı. Sonra uyku halindeki durum uyanıklık halinde iyice kuvvet kazanacak ve bu zor teklif bir tek defada değil yavaş yavaş ulaştırılmış olacaktır.

2. Allah (c.c) peygamberlerin rüyalarını hakikat olarak yaratmıştır. Bundan maksat ise; onların sadık oluşlarına işaret eden delilleri güçlendirmektir. Çünkü iki türlü hal vardır, uyanıklık ve uyku hali. Uyku halinde de peygamberlerin korunmuş olduklarının

¹²⁹ es-Sâffât, 37/102.

¹³⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, VI.442.

¹³¹ Beyânü'nî, *er-Rüya ve'l-ahlâm*, s. 50.

¹³² es-Sâffât, 37/104.105.

anlaşılması, onların tüm hallerinde bildirdiklerinin, gerçek ve güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.”¹³³

Alimler, peygamber rüyalarının vahiy olmasına rağmen Hz. İbrahim’in, bir müddet geçtikten ve bu durum hakkında oğlunun görüşünü aldıktan sonra hareket etmesini, “Evet peygamberlerin gördükleri rüyalar hakır ancak şunu kabul etmek mümkündür: Hz. İbrahim rüyayı gördüğünde tereddütte kalmış daha sonra gelen açık vahiyyle rüyanın içeriği kuvvet kazanmıştır.”¹³⁴ demektedirler.

Ayrıca bu gibi zor durumlarda peygamberlerin bir müddet beklemeleri normal bir davranıştır. Nitekim Allah, Hz. Peygamber’e evlatlığı Zeyd b. Harise’nin boşadığı Zeyneb bt. Cahş ile evlenmesini emrettiğinde, Hz. Peygamber de hissettiği endişeler sebebiyle bir müddet beklemiştir.¹³⁵

Kuran’da sadece Hz. İbrahim’in rüyası hüküm içermektedir. Ancak bu rüya bir peygamber rüyasıdır ve vahiydir. Bu rüya, rüyanın bir hüküm içermesi durumunda onunla amel edilebileceğine delil olamaz.¹³⁶

2.4.2.2. Hz. Yusuf’un Rüyası

Kuran’ı Kerim bu rüyayı bize şu şekilde anlatmaktadır: “*Bir zamanlar Yusuf, babasına (Yakub’a) demişti ki: “Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.” (Babası:) “Yavrucuğum! dedi, rüyayı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan, insana apaçık bir düşmandır.”*¹³⁷

Hz. Yusuf düşünde onbir yıldız ile güneşin ve ayın kendisine secde ettiklerini görmüş, düşünü anlattığı babası Yakub (a.s) bu düşten Hz. Yusuf’un büyük bir makama erişeceğini, kendisine söz ve rüya yorumu ilminden bir parça verileceğini anlamış ve

¹³³ Bkz, er-Râzî, *et-Tefsîru’l-kebir*, XV, 252; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 52.

¹³⁴ Cuma, *Hucciyetu’r-rüya*, s. 48.

¹³⁵ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, IV, 284.

¹³⁶ Cuma, *a.g.e.*, s. 58.

¹³⁷ Yusuf, 12/4-5.

kıskançlığa kapılıp kendisine bir kötülük etmemeleri için bu düşü kardeşlerine söylememesi gerektiği hususunda Yusuf'u (a.s) uyarmıştır.¹³⁸

Müfessirler bu rüyanın yorumunu yaparken şunları söylemektedirler: Yusuf'un (a.s) rüyada gördüğü on bir yıldız kardeşlerine işaret etmektedir ki, Yusuf (a.s) hariç on bir kişiydiler. Güneş ve ay ise babası ve annesidir. Bu yorumu İbn Abbas (ö. 68/688), Dahhak (ö. 212/827) ve Süfyan es-Sevri (ö. 161/777) rivayet etmişlerdir. Nitekim kırk sene sonra bu yorum gerçekleşmiştir.¹³⁹

Peygamberlik ile rüya tabiri ilmi, Allah'ın (c.c) Hz. Yusuf'a bir lütfudur. Surenin altıncı ayeti bu hakikati şöyle dile getirmektedir: **“İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”**¹⁴⁰ Yani, Allah Hz. Yusuf'u peygamber olarak seçip, diğer peygamberlere lütfettiği yüksek derecelere, kerametlerle, mucizelerle ona ikramda bulunacaktır. Ayrıca, bu ayetten Allah'ın her peygamber için ona has bahsettiği özelliklerden olarak Hz. Yusuf'a da rüya yorumu ilmini vereceği anlaşılmaktadır.¹⁴¹

Daha sonra Yusuf'un (a.s) başına kardeşlerinin kıskançlıkları sebebiyle dayanılması güç sıkıntılar gelir. Önce kardeşleri tarafından kuyuya atılır. Su umuduyla kuyunun başına gelen bir ticaret kervanındakiler onu görüp kurtarsalar da, onu satmaya karar verip yanlarına alırlar. Bu olay onun Mısır yolculuğunun da başlangıcıdır. Daha sonra Mısır hazinelerinden sorumlu olan Aziz isminde zengin birisi tarafından satın alınır. Aziz'in karısı onu görünce oldukça etkilenir ve zamanla bunu davranışlarına da yansıtmaya başlar. Ancak tüm çabalarına rağmen Hz. Yusuf'dan karşılık bulamayınca onun bir iftirası yüzünden zindana düşer. Bu zindan hayatı, Mısır hükümdarının gördüğü bir rüyayı yorması sebebiyle zindandan çıkıp, Mısır'da önemli bir mevkiye gelmesine kadar devam eder.¹⁴²

¹³⁸ Ateş, *Kuran Tefsiri*, III, 1319.

¹³⁹ Cuma, *a.g.e.*, s. 48.

¹⁴⁰ Yusuf, 12/ 6.

¹⁴¹ Bilmen , *Kur'an Tefsiri*, III, 1539.

¹⁴² Köksal, *Peygamberler Tarihi*, I, 271.

Gelişen olaylar neticesinde şu ayet, gördüğü rüyanın gerçekleştiğini haber vermektedir: *“Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: Ey Babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”*¹⁴³

2.4.2.3. İki Gencin Rüyaları

Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Yusuf’un zindana atıldığı sıralarda mahkum olan iki gencin rüyalarından da bahsedilir. Şevkânî, (ö. 1250/1834) konuyla ilgili ayetlerin tefsirini yaparken bu iki genç hakkında bazı bilgiler aktarmaktadır. Bu iki gençten birisi hükümdarın ekmekçisi, diğeri ise hükümdarın şaraplarını hazırlamak ve ona sunmakla görevlidir. Kralın yönetiminden hoşnut olmayan Mısır’ın önde gelenlerinden bazıları, kendilerine hükümdarı öldürmeleri karşılığında büyük bir servet teklif edince, bu iki genç onun şarabına ve ekmeğine zehir koymak üzere anlaşmışlar. Ancak şaraptan sorumlu olan genç daha sonra vazgeçmiş, hükümdarın huzurunda arkadaşının getirdiği ekmeğin zehirli olduğunu açıklamıştır. Ekmekçi de bunun üzerine şarabın zehirli olduğunu söylemiş, ancak; ekmekte zehir olduğu, şarapta ise zehir bulunmadığı anlaşmıştır. Yine de bu iki hizmetçiye güveni kalmayan hükümdar her ikisini de zindana attirmiştir.¹⁴⁴

Hz. Yusuf ise (a.s) zindanda, diğeri mahkumlara Allah’ın birliğini anlatmaya çalışıyordu. O sadece tebliğ ile meşgul olmayıp, aynı zamanda oradaki hasta ve zayıfları da başkalarının kötülüklerine karşı gözetiyordu. Bu arada zindana atılan bu iki gençle tanıştı. Onun güzel davranışları, herkes gibi orada bulunan bu iki genci de etkilemiştir. Bir gün bu iki genç, gördükleri rüyaların yorumunu öğrenmek için Hz. Yusuf’un yanına gelip rüyalarını anlatmışlardır.¹⁴⁵

¹⁴³ Yusuf, 12/ 100.

¹⁴⁴ Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, III, 25.

¹⁴⁵ Zühaylî, *el-Kıssatu’l-Kur’âniyye*, s. 76.

Kuran'ı Kerim bu iki gencin rüyalarını yine Yusuf suresinde şöyle anlatmaktadır: **“Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Bunlardan biri dedi ki: Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi.”**¹⁴⁶

Zemahşerî, ayetin sonunda ki, “انا نراك من المحسنين” ifadesinin, “Seni rüya yorumunu iyi yapanlardan görüyoruz.” olarak da açıklanabileceğini söylemektedir. Çünkü bu iki genç, mahkumların rüyalarını ona anlattıklarında, onun kimseyi geri çevirmediğini ve rüyaları yorumladığını görmüşlerdi. Onlar da gördükleri rüyaların yorumunu yapması suretiyle Hz. Yusuf'un onlara iyilikte bulunmasını istemişlerdir.¹⁴⁷

Hz.Yusuf, her ikisinin de rüyalarının yorumunu şu şekilde açıklar: **“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.”**¹⁴⁸

Bir rivayete göre bu iki genç herhangi bir rüya görmemişler, sadece Hz. Yusuf'u denemek istemişlerdi. Hz. Yusuf, onların anlattıkları bu rüyaların yorumunu yapınca, gerçekte rüya görmediklerini söylediler. Hz. Yusuf ise onlara **“Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.”** diyerek cevap vermiştir. Yani, yalan veya gerçek her iki rüyanın da yorumlandığı haliyle gerçekleşeceğini onlara söylemiştir.¹⁴⁹ Ancak Kur'an'daki konuyla ilgili ayetlerin açık anlamları bize iki gencin gerçekten rüya gördüklerini ifade etmektedir.¹⁵⁰

Nitekim, her iki rüya da yorumlandıkları şekliyle gerçekleşmiştir.¹⁵¹ Melik, şaraba zehir katmayan hizmetçisini tekrar eski işiyle görevlendirmiştir. Diğeri ise Hükümdarı zehirlenmeye çalışmakla itham olunmuş ve sonra bu suçu sabit olunca da asılmıştır.¹⁵²

¹⁴⁶ Yusuf, 12/ 36.

¹⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 451.

¹⁴⁸ Yusuf, 12/41.

¹⁴⁹ Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 452; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, III, 29.

¹⁵⁰ Cuma, *Hucciyetu'r-rü'ya*, s. 52.

¹⁵¹ Şevkânî, *a.g.e.*, III, 29.

2.4.2.4. Mısır Hükümdarının Rüyası

Kur'ân'da rüyası anlatılan bu melik, Mısır'ın en büyük hükümdarlarından Reyyan b.Velid'dir.¹⁵³ Bir gün melik, uykudan kendisini korkuyla uyandıran bir rüya görür. Melik, rüyasının yorumunu merak edip öğrenmek ister. Kahinlerden ve kavminin önde gelenlerinden bu işi yerine getirebilecek kimseleri sarayında toplar. Ancak, kavminden rüyasını yorumlayacak bir kimse bulamaz.¹⁵⁴

Kur'ân bu olayı şöyle anlatmaktadır: *“Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi cılız ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız. (Yorumcular) dediler ki: Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz. (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin. (Yusuf'un yanına gelerek dedi ki:) Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi cılız ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler. Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.”*¹⁵⁵

Yusuf (a.s), rüyayı tabir ettikten sonra, bu bölgeye isabet edecek olan kuraklıktan nasıl sakınacaklarına dair onlara yol göstermiştir. Bu olay, onun iyi bir rüya tabircisi, öğretici ve nasihati dinlenir bir kişi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda kendisine

¹⁵² Cuma, a.g.e., s. 52.

¹⁵³ Şevkânî, a.g.e., III, 30.

¹⁵⁴ Zemahşerî, a.g.e., II, 454.

¹⁵⁵ Yusuf, 12/43-49.

bu rüyanın tabiri sorulduğunda herhangi bir şart (hapisten çıkarılmak gibi) ileri sürmemiş tevekkül etmiştir.¹⁵⁶

Hiz. Peygamber Yusuf'un (a.s) bu tavrı hakkında “*Şayet onun kadar hapiste kalsaydım (rüyanın tabiri için) şartlı cevap verirdim.*” buyurmuştur.¹⁵⁷

2.4.2.5. Hiz. Peygamber'in Rüyalari

Kur'ân'da Hiz. Peygamber'in rüyalari, ayrıntılara girilmeden, sadece bu rüyalari ilgili oldukları konular hakkındaki ayetlerde, işaret edilmek suretiyle zikredilmektedir. Bu iki rüya Hiz. Peygamber ve Müslümanlar için bir müjde niteliğindedir. Ancak Hiz. Peygamber'in ve ashabının Kâbe'yi tavaf edeceklerini müjdeleyen rüyası, Hiz İbrahim'in rüyasında olduğu gibi Allah'ın, rüyalari Müslümanları sınamak için kullanabileceğini göstermektedir.

2.4.2.5.1. Bedir Günü Hakkında Gördüğü Rüya

Hiz.Peygamber, Bedir günü öncesi rüyasında müşriklerin sayıca az olduklarını görmüştü. Bu rüyanın zikredildiği ayet şöyledir: “*Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz. Fakat Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.*”¹⁵⁸

Kuran' da geçen bu ayet, Bedir savaşı öncesinde Hiz. Peygamber'in gördüğü rüyaya değinirken, rüyanın ne maksatla gösterildiğini de anlatmaktadır. Hiz. Peygamber bu rüyasını ashabına anlatmış onları savaşa teşvik etmiştir.¹⁵⁹

Hiz. Peygamber'in bu rüyasının gerçekleştiğini haber veren ayet ise şu şekildedir: “*Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün*

¹⁵⁶ Cuma, *Hucciyetu'r-rüya*, s. 54.

¹⁵⁷ Buhârî, *Enbiya* 9; Müslim, *İman* 76; İbn Mâce, *Fiten* 22; *Müsned*, II, 326;

¹⁵⁸ Enfal, 8/43.

¹⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 217.

işler Allah'a döner."¹⁶⁰ Nitekim savaşa katılanlardan İbn Mes'ûd (ö. 31/651) yanındakine düşmanın sayısını yetmiş olarak tahmin ettiğini söylemiş, yanındaki de ancak yüz kadar oldukları tahmininde bulunmuştur. Daha sonra İbn Mes'ûd, savaşta esir aldıkları birine kaç kişi olduklarını sormuş, esir ise bin kadar olduklarını söylemiştir.¹⁶¹

2.4.2.5.2. Mekke'yi Fethinden Önceki Rüyası

Resûlullah, Hudeybiye'ye çıkmazdan önce rüyasında, kendisinin ve ashabının güvenlik içinde başlarını kazıtmış olarak Mekke'ye girdiklerini görmüştü. Bunu ashabına söylemiş, onlar da peygamberin rüyasının hak olduğunu bildiklerinden sevinmişler ve o sene Mekke'ye gireceklerini zannetmişlerdi. Ancak gelişen olaylar neticesinde Hz. Peygamber Hudeybiye'de müşriklerle bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre Müslümanlar o yıl Mekke'ye girmekten vaz geçiyorlardı. Bunun üzerine münafıklar "Allah'a yemin olsun ki, ne tıraş olduk ne saçlarımızı kazıttık ne de Mescid'i Haram'ı gördük." diyerek diğer Müslümanları kışkırtmaya başladılar. Müslümanlar da tüm bu olanlardan dolayı sıkılmış ve üzölmüşlerdi.¹⁶²

Nitekim, Hz. Ömer (ö. 23/ 644) müşriklerin arasındayken Rasûlullah'ın (s.a) yanına gelip "*Ya Rasûlallah! Sen Allah'ın Hak Peygamberi değil misin? ve Bizler hak onlar batıl üzere değiller mi?*" dedi. Rasûlullah (s.a) "*Elbette!*" dedi. Hz. Ömer ikici defa "*Bizim ölülerimiz cennette onlarınkiler ise cehennemde değiller mi?*" diye sordu. Hz. Peygamber yine "*Elbette!*" diyerek cevap verdi. Hz. Ömer bu sefer "*O halde neden dinimizde bu zillete göz yumuyoruz.*" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "*Ey Hattabın oğlu! Ben Allah'ın elçisiyim. Allah elçisini yalnız bırakmaz.*" dedi. Hz. Ömer ise devamla "*Ya Rasûlallah! Bize bu sene Beytullah'a varacağız, onu tavaf edeceğiz demiyor muydun ?*" dedi. Hz. Peygamber de "*Evet ama, bu sene varacağız dedim mi?*" diyerek cevap verdi. Hz. Ömer "*Hayır*" deyince Hz. Peygamber de "*Öyleyse yine varacaksın ve tavaf edeceksin.*" buyurdu.¹⁶³

¹⁶⁰ Enfal, 8/44.

¹⁶¹ Taberî, *Tefsiru't-Taberî*, X, 14; Kurtubî, *Tefsîru'l-Kurtubî*, VIII, 23.

¹⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 336.

¹⁶³ Buhari, *Şurût* 4; Müslim, *Cihad* 35.

Allah (c.c) bu esnada Hz. Peygamber'e şu ayeti vahyetti: “*Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.*”¹⁶⁴ Hz. Peygamber'in gördüğü bu rüya hicretin yedinci senesi Zilkade ayında kaza umresiyle gerçekleşmiştir.¹⁶⁵

Bazen rüyalar, yorumu muhtaç olmadan bir olayı, meydana gelmesinden önce açıkça haber verebilirler. Hz. Peygamber'in Bedir ve Hudeybiye günleri hakkında gördüğü rüyalar bunun örnekleridir. Ya da yorum isteyen rumuzlar yoluyla haber verebilirler. Hz. Yusuf'un, iki gencin ve hükümdarın rüyaları da bu tür rüyalara örnektir.

Ayrıca Peygamberlerin rüyaları onların doğruluklarına ve hak yol üzere olduklarına işaret eden en güçlü delillerdendir. Allah (c.c) onları uyanık hallerinde koruduğu gibi uyku hallerinde de korumuştur. Üstelik uyku halinde dahi Allah (c.c) onlara vahyetmiştir. Dolayısıyla uyku hallerinde korunmuş olmaları, tebliğin sıhhati açısından akli bir zorunluluktur.

2.5. Bilgi Rüya İlişkisi

İnsanların hemen tamamı rüyalar görmekte ve bunlardan az ya da çok etkilenmektedirler. Bazıları rüyaları mutlaka itibar edilmesi gereken bir bilgi kaynağı olarak görürken bazıları da hiçbir önem vermeyebilmektedir. Bu iki anlayış arasında da farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

2.5.1. Bilgi Kaynağı Olup Olmama Açısından Rüya

Bilginin değeri, imkanı ve kaynakları itibariyle incelenmesi, felsefi düşüncenin doğuşuyla başlamıştır. “Bu çabalar milattan önce VI ve V. yüzyıllarda Grek felsefesinde, Eflatun (M.Ö. 427-347) ve Aristo'da (M.Ö. 384-322) görülmektedir.”¹⁶⁶

¹⁶⁴ Fetih, 48/ 27.

¹⁶⁵ Beyânünî, *er-Rüya ve'l-ahlâm*, s. 61.

¹⁶⁶ Taylan, “Bilgi”, *DİA*, VI, 158.

Felsefeciler, konuya çok çeşitli açılardan bakarak, bilginin kaynağı hakkında bir çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bilginin kaynağı olarak duyu ve deneyi kabul eden akım amprizimdir (tecrübecilik). Buna göre, kavramlarımız ve dolayısıyla, tüm yargılarımız duyu ve deneye dayanır. Her bilgi sonradan tecrübe ve deneylerle kazanılır.¹⁶⁷

Bir diğer görüş olan rasyonalizm (akılcılık), bilginin kaynağı olarak insan aklını merkeze alır. İnsanın doğuştan bazı bilgilere sahip olduğunu iddia ederken duyuların, inançların ve düşüncelerin bilgi üzerinde etkisi olmadığı tezini savunur. Aklın kabul ettiği bilgiyi değişmez, mutlak bilgi olarak kabul eder.¹⁶⁸

Endüsyonizm (sezgicilik) olarak bilinen ekol ise, bilgiye sezgi ile ulaşılabilir iddiasındadır. Buna göre, sezgiyle elde ettiğimiz bilgi doğrudan doğruya şuurun verisidir. Asıl olan iç duyudur ve bilgilerimizi de bu yolla elde ederiz.¹⁶⁹

Rölativizm (görecelik) anlayışı, bilgilerimizin bize, kabul ettiğimiz ölçülere ve duygularımıza göre göreceli olduğunu, bu sebeple mutlak ve yakîni bilgiye ulaşılamayacağını öne süren akımdır. Kısaca bu ekol bilginin kaynağı olarak öznel algıları esas almaktadır.¹⁷⁰

Kritisizme (eleştiricilik) göre akıl, eşyanın mahiyetini bilmekte güçsüz ve yetersizdir. Biz ancak görünüşü bilebiliriz; yoksa gerçek bilgiye ulaşamayız diyen ekoldür. Bu düşünceye göre bilginin kaynağı, zihnimizde doğuştan mevcut olan, dış alemde ve tecrübeden gelen verilerin şeklini belirleyen, kavramlar ve kategorilerdir.¹⁷¹

Bugünün batılı bilim anlayışı ise büyük oranda pozitivist bilgi anlayışının etkisindedir. Bu anlayışa göre, insan bilgisi, duyularla elde edilen verilerin deney, gözlem ve

¹⁶⁷ Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, s. 15.

¹⁶⁸ Bolay, *a.g.e.*, s. 223.

¹⁶⁹ Bolay, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁷⁰ Bolay, *a.g.s.*, s. 228.

¹⁷¹ Bolay, *a.g.e.*, s. 141.

araştırma yöntemleriyle işlenip kanıtlanmasıyla oluşmaktadır.¹⁷² Bu nedenle deneyle doğruluğu ispat edilemeyen her bilgi hayal mahsulüdür.¹⁷³

İslam düşünür ve alimleri de bilginin kaynağı hakkında bazı tespitler yapmışlardır. Genel olarak söylemek gerekirse, bilgilerimizin kaynakları sıralamasında ilk olarak esas, mutlak ve evrensel bilgiyi sunan vahiy gelmektedir. İkincisi akıldır. Akıl, mevcut olan bilgilerden yola çıkarak, çeşitli yöntemlerle bilinmeyen bilgiye ulaşır. Bu aklın düşünme işlevidir. Üçüncü olarak da duyularımız gelir. İnsanın bilgi edinme sürecinde duyuların önemi büyüktür. İnsan görerek, işiterek, tadarak, dokunarak ve koklayarak dış dünyaya ait bilgilere ulaşabilmektedir.¹⁷⁴

Bilgi problemi açısından bakıldığında Kur'ân'ın bilgi kaynağını, vahiy başta olmak üzere duyular, akıl yahut bunun ötesinde kalbî sezgi olarak tespit ettiği görülmektedir.¹⁷⁵ Alimler “*kalbî sezgiyi*” yani, kalple düşünme ve anlama olgusunu, akıl ve duyuların verilerini anlamak olarak izah etmektedirler.¹⁷⁶ Bazı alimler ise Kur'ân'da, düşünmenin ve anlamının kalbe izafesini,¹⁷⁷ aklın kalpte bulunmasıyla yorumlamaktadırlar.¹⁷⁸

Mutasavvıfların bilgi anlayışları ise “*irfan*” olarak ifade edilmektedir. Bu anlayış, sûfiler için hem bilgi edinme yöntemi hem de dünya görüşüdür. Çünkü; mutasavvıflar zâhiri bilgi dedikleri aklın ve duyuların verdiği bilgiyi inkâr etmezler. Ancak onlar, marifet olarak isimlendirdikleri ve keşf ile ulaşılan hakikî bilginin peşindedirler. Bir kimsede keşfin gerçekleşmesi ise ahlakî arınma ve yaşamayla mümkündür. Bu yaşama biçimini gerçekleştiren sûfi için, hakiki bilgi ile kendisi arasında engel kalmayacak, böylelikle, bilgiyi doğrudan kaynağı olan Allah'tan alarak hakiki bilgiye ulaşacaktır. Bu sebepten dolayı mutasavvıflar için kullanılan “*irfan*” kelimesi, hakiki bilginin elde

¹⁷² Uyanık, *Çağdaş İslam Düşüncesi*, s. 72-73.

¹⁷³ Bolay, *a.g.e.*, s. 214.

¹⁷⁴ Uyanık, *a.g.e.*, s. 92-93.

¹⁷⁵ Taylan, “Bilgi”, *DİA*, VI, 158.

¹⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 178.

¹⁷⁷ Bkz. A'râf, 7/ 179; el-Hacc, 22/ 46; er-Rûm, 30/ 59; Muhammed, 47/ 24.

¹⁷⁸ Şekvânî, *Fethu'l-kadîr*, III, 459.

edilme yöntemini ifade ettiği kadar, sūfinin yaşama biçimini de ifade eden bir kavramdır.¹⁷⁹

Kısaca, keşf ve ilham yoluyla elde edilen tasavvufi bilgi, kalbin Allah'ın (c.c) nuruyla aydınlanmasıdır.¹⁸⁰ Nitekim sufiyeden olanlara, bilgilerini hangi kaynaktan aldığı sorulduğunda “*Benim ilmim Allah'dan, O'nun katındaki ilhamlardandır.*” şeklinde cevap vermişlerdir.¹⁸¹

İslamî bilgi anlayışına göre, saydığımız bu yollarla elde edilen bilgiler birbirleriyle çelişmemelidir. Şayet bu yolların sunduğu bilgiler arasında bir zıtlık olursa, kabul edilecek bilgi vahyin sunduğu bilgidir. Çünkü vahye dayalı bilgi mutlak; duyu ve akıl ise onu destekleyen ve doğrulayan “*tecrübî ve nazarî*” bilgiyi sunar. Aynı zamanda vahiy bilgisi, peygamber dahil hiçbir beşerin katkısının olmadığı, tamamıyla ilahi saf bilgiyi temsil eder.¹⁸² Bu, aklın ve duyuların yanılabilceği anlamına da gelmektedir.

Görüldüğü gibi, bilginin kaynağı olarak bir çok fikirler ileri sürülmüştür. Fakat, hem batılı düşünürlerin iddia ettikleri, hem de İslam alimlerinin zikrettikleri bilginin elde edilme yolları arasında rüya bulunmamaktadır. Çünkü rüya sayılan tüm yöntemlerin bir şekilde değer verdiği aklın ve duyuların işlevsiz kaldığı uyku ortamında görülmektedir. Bunun tek istisnası olan vahyin rüya yoluyla gelmesi ise, sadece peygamberlere has bir durumdur. Onların gördükleri rüyalar mutlak anlamda bilgi ifade ederler. Peygamberlerin dışındaki kişilerin gördükleri rüyalar ise bilgiye kaynaklık edemezler.¹⁸³

Ayrıca, herhangi bir şer’i konuda hüküm çıkarılacak kaynakların neler olduğu, detaylı bir şekilde usul-i fıkıh kitaplarında zikredilmektedir. Ancak belli başlı usul kitaplarında

¹⁷⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 133.

¹⁸⁰ Taylan, “Bilgi”, DİA, VI, 160.

¹⁸¹ Aydın, *Tasavvuf ve Hadis*, s. 91.

¹⁸² Bulaç, *Din-Felsefe Vahiy-Akul İlişkisi*, s. 43.

¹⁸³ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'n-nihal*, s. 14.

yer alan, tercih edilen veya edilmeyen, delil olması hakkında ittifak veya ihtilaf edilen hiçbir kaynak arasında rüya zikredilmemektedir.¹⁸⁴

Diğer bir açıdan ise, günümüzün gelişmiş teknolojisi, rüyaların görüldüğü anda takip edilebileceği bir laboratuvar ortamı geliştirebilmiş değildir. Dolayısıyla rüyanın içeriği sadece gören tarafından bilinmektedir.¹⁸⁵ Bu, rüyada görülenlerin incelenmesinde, gören kişinin uyandıktan sonra verdiği bilgiden başka, kullanılabilir diğer bir kaynağın olmaması demektir. Halbuki; bilgi kaynakları, sundukları bilgilerin incelenebilir ve kanıtlanabilir olmalarıyla değer kazanır. Böyle olunca rüya yoluyla elde edilen bilgilerin doğrulukları incelenip kanıtlanamadığından bu bilgiler genel geçer olamamaktadırlar.

Rüyanın görüldüğü uyku, aklın, duyuların ve insan iradesinin devreden çıktığı bir haldir. “Ancak rüya, tam ve mutlak anlamda bilginin kaynağı olmasa da, gayb alanının bilgisine dair bazı şeylerin sezilmesinin vasıtası olabilir.”¹⁸⁶

Ancak rüyanın bir bilgi değeri olmaması, herkesin kabul etmek zorunda olduğu genel geçer bilgi ifade etmemesi bakımındandır; yoksa rüya, gören hakkında doğru bilgi verebilir. Rüneyı değerli kılan asıl önemli husus da budur.

2.5.2. Rüyanın Bağlayıcılığı

Rüya ile amel etmek bağlamındaki tartışmaların bir boyutu da Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi ile alakalıdır. Çünkü Hz. Peygamber, herhangi bir konuda hüküm vermek açısından otoritedir ve rüyada görülmesi şeytanın müdahil olamadığı apaçık gerçekliği olan bir durumdur.¹⁸⁷ O halde dini konularda otorite sayılan, söz ve davranışları bağlayıcı olan Hz. Peygamber’in rüyada bir konu hakkında hüküm beyan etmesi nasıl değerlendirilmelidir? Ayrıca bu noktadan hareketle bazı sufi önderlerinin,

¹⁸⁴ Bkz. Serahsî, *Usulü's-serahsî*, II, 95; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, III, 6; Zühaylî, *Usulü'l-fıkhı'l-islamî*, I, 415.

¹⁸⁵ *Ana Britannica*, “Rüya”, XVIII, 558.

¹⁸⁶ Cuma, *Hucciyyeti'r-rü'ya*, s. 97.

¹⁸⁷ Müslim, *Rüya* 2; Tirmizî, *Rüya* 3; İbn Mâce, *Rüya* 2; Dârimî, *Rüya* 4; *Muvattâ*, *Rüya* 1; *Müsned*, II, 463.

Hız. Peygamber'den rüya yoluyla yaptıkları nakilleri, hadis olarak değerlendirmeleri uygun mudur?¹⁸⁸

Rüyanın yakaza veya uyku halinde hiçbir şekilde bilgi kaynağı olamayacağını savunanlar; rüya ile şer'i bir hükmün sabit olamayacağı, hiçbir hadisin bu yolla sahih veya zayıf sayılamayacağı görüşündedirler. Bu görüşü desteklemek için özetle; "Hz. Peygamber (s.a) hayattayken risaletini en iyi şekilde tamamlamıştır. Artık O'nun (s.a) bundan sonra herhangi bir şekilde, dini veya dünyevi meselelerde hüküm vaz etmesi düşünülemez"¹⁸⁹ anlayışını dile getirmektedirler.

Çünkü uyku, rüyayı görenin duyduğunu anlaması ve kavraması için uygun bir hal değildir. Nitekim alimler, rivayeti ve şهادeti kabul edilen kişide bulunması gereken şartlardan olmak üzere, kişinin uyanık olması, gafil olmaması, çok hata yapmaması ve zaptında da bir kusur olmaması gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Halbuki uyuyan kişi, bu sıfatlara sahip değildir. Bu bakımdan rüyayla şer'i bir hükmün ispatı caiz olmaz.¹⁹⁰

Rüya ile şer'i bir hükmün ispat edilemeyeceği görüşünde olanların bir diğer iddiası ise, hadislerin sıhhatini tespit için gösterilen inceliğin rüyalarda hüküm ifade eden lafızlarda gösterilemeyeceğini söylemeleridir. Hz. Peygamber'in rüyada söylediklerini rüyayı gören yanlışlıkla başka türlü anlatabilir.¹⁹¹

Taftâzânî, (ö. 793/1390) "Uyku hali dış duyuların çalışmadığı kask ve tercihe dayalı hareketlerin yapılamadığı bir haldir ki, bu durumda bir şeyi anlamak veya onun farkına varmak mümkün değildir. Dolayısıyla mükellefiyet bu halin bitimine kadar ertelenir."¹⁹² demektedir. Bu ve benzer yorumlardan yola çıkarak alimler, uyku hali arzi bir haldir, dolayısıyla teklifi tümüyle kaldıran bir durum, sorumluluk yükleyen bir hüküm için uygun olamaz görüşündedirler.

¹⁸⁸ Bkz. Sakallı, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, s. 68.

¹⁸⁹ İvadi, *Kavâid*, s. 46.

¹⁹⁰ Bkz. İbn Salah, *Ulûmu'l-hadis*, 104; Suyûtî, *Tedrib*, I, 253.

¹⁹¹ Bkz. İsmail, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 20.

¹⁹² Cuma, *Hucciyetu'r-rü'ya*, s. 23.

İbn Hacer de (ö. 852/1448) bu konuyu Sem'ânî'nin (ö. 562/1167) görüşlerini zikrederek açıklar. Semâni, Hanefi fıkıhçılarından Debbûsi'nin (ö. 430/1039) "İlham, kalbi herhangi bir delil olmadan bir şeyle amel etmeye teşvik eder." sözünü naklederek şu izahı getirir: "Cumhurun görüşüne göre, ilham ile amel etmek, ancak hiçbir delilin bulunmadığı, mubah olan hususlarda mümkündür."¹⁹³

Sem'ânî "bazı bidatçılar" olarak isimlendirdiği kimselerin, bazı ayetleri¹⁹⁴ ve Hz. Peygamber'in "*Müminin ferasetinden sakının*"¹⁹⁵ hadisini kendi görüşlerine delil getirmelerine şu cevabı vermektedir: "Müminin ferasetini kabul ediyoruz ancak; kalbin şahitliğini kabul etmiyoruz. Çünkü bunun Allah'tan mı yoksa başka bir şeyden mi kaynaklandığını inceleyemeyiz. İlhamı inkar etmek yanlıştır. Doğruyu ve yanlışı ayırt etmekte, ilhamın Kur'an'a ve sünnete uygun olarak bir duruma işaret etmesi kabul edilebilir. Aksi takdirde şeytanın ve nefsin bir vesvesesi olarak kabul edilemez. İşte bu söylediklerimiz ışığında uykusunda Hz. Peygamber'in kendisine bir şeyi emrettiğini gören kimse bu emre uymalı mıdır? Şeriatın zahirine bakarak bunu değerlendirmesi en iyisidir."¹⁹⁶

Bazı alimler ise uyku ve yakaza hallerinde görülen bazı rüyaların bilgi değeri olduğunu savunmaktadırlar. Suyûtî (ö. 911/1505) bir kısım insanların, melekleri ve Hz. Peygamber'i yakaza halinde görmelerinin mümkün olduğunu açıklarken bu durumun, ahlaki bir arınma ve yaşama sonunda elde edilmiş bir mertebe olduğunu zikreder. O, eserinde halef ve seleften bu mertebeye sahip olanların, Hz. Peygamber'i rüyalarında gördüklerini, O'na hakkında tereddüt ettikleri meseleleri sorduklarını, Hz. Peygamber'in de onlara delalet yollarını işaret ederek naslar sunduğunu rivayet ettiklerini söylemektedir.¹⁹⁷

Suyûtî eserinde şunu da nakleder: "Sûfilerden naklolunur ki, onlar fakihlerin meclislerine giderler; rivayet ettiği hadis için "*Bu hadis batıldır.*" der. Fakih "*Bunu da nereden çıkarıyorsun?*" deyince "*Yanı başında duran Hz. Peygamber ben böyle bir*

¹⁹³ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 405.

¹⁹⁴ en-Nahl, 16/ 68; eş-Şems, 91/8.

¹⁹⁵ Tirmizî, Tefsîr 15.

¹⁹⁶ Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 405.

¹⁹⁷ Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 256.

hadis söylemedim diyor.” cevabını verir. Daha sonra keşf ile fakihe de durumu görmesini sağlar.” Suyutî bunu inkar edenlerin sahih sünnetle sabit olan kerameti de inkar etmekte olduklarını zikreder.¹⁹⁸

Suyutî'nin aktardığımız bu görüşlerinden, sufilerin güvenilir ilmi bir tabakayı oluşturduklarını, dolayısıyla Allah'ın (c.c) lütfu olarak gördükleri sadık rüyaların bir bilgi değeri taşıdığını kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Öteden beri özel vasıflı insanların elde ettikleri bilgilerin kesinliği ve güvenilirliği hep tartışıla gelmiştir. Genelde İslam alimleri rüya, keramet veya ilham ile bazı şeylerin sezilebileceğini kabul etmelerine rağmen, anılan yollarla ulaşılan bilginin zandan ve vehimlerden uzak olamayacağını, dolayısıyla bu yollarla yakîni bir bilgiye ulaşılamayacağını ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁹

Sonuç olarak “*amel etmek*” bir konu veya durum hakkında, otorite tarafından verilmiş bir karara göre hareket etmek demektir. Bu otoritenin (Allah ve Hz. Peygamber) bir konu hakkındaki kararı da bağlayıcıdır. Ayrıca, Hz. Peygamber risaletini tamamlamış olduğuna göre ve verilmiş katî hükümleri değiştirecek bir makam da olmadığına göre mevcut hükümler, bütün Müslümanlar için bağlayıcıdır. Ancak rüyayı görenin, hakkında bir başka delil olmayan konularda bu rüya ile amel etmesi, Şeriata aykırı olmamak kaydıyla alimlerin çoğunun cevaz verdiği bir durumdur.

¹⁹⁸ Suyutî, *a.g.e.*, II, 255-260.

¹⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 457.

3. SÜNNETTE RÜYA

Hız. Peygamber her alanda Müslümanlara rehberlik yapmıştır. Rüyâ hakkında Hz. Peygamber'in bıraktığı miras azımsanamayacak miktardadır. Nitekim *Kütüb-i Tis'a* müellifleri, bu bilgileri eserlerinde “*Kitâbu't-ta'bîr*” ve “*Kitâbu'r-rüya*” gibi ana başlıklar altında sunmaktadırlar. Bu bölümde *Kütüb-i Tis'a*'da bulunan rüyâ ile alakalı bilgiler üç temel başlık altında değerlendirilmiştir. İlk başlıkta, rüyâ hakkında bilgiler içeren rivayetlerin bulunduğu “*Kitâbu't-ta'bîr, Kitâbu'r-rüya*” bölümleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci başlıkta, bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in rüyâ hakkındaki açıklamalarını içeren rivayetler sunularak, yapılan değerlendirme ve tartışmalar incelenmiştir. Üçüncü başlıkta ise, rüyâda görülen bazı olay ve nesnelere yorumlarını içeren rivayetler değerlendirilmiştir.

3.1. Kütüb-i Tis'a'da Rüyâ Bölümleri

Kütüb-i Tis'a olarak bilinen Buhârî'nin ve Müslim'in, Tirmizî'nin “*Sahîh*”leri, Ebû Dâvud'un, İbn Mâce ve Dârimî'nin “*Sünen*”leri, Malik'in “*Muvatta*”sı ve Ahmed b.Hanbel'in “*Müsned*”i bu çalışmamızda, rüyâ ile ilgili rivayetlerini incelediğimiz temel eserlerdir. Hadis edebiyâtının en önemlilerini oluşturan bu eserler, Hz. Peygamber'in çeşitli konulardaki söz ve fiilleri hakkında bilgilerin bulunduğu değişik bölüm ve bâblardan oluşmaktadır. Söz konusu eserlere ait rüyâ hakkındaki rivayetlerin toplandığı bölümler olan *Kitâbu't-ta'bîr* ve *Kitâbu'r-rüya*'lar bu konuda incelenmesi gereken asıl bölümlerdir. Saydığımız bu eserler rüyâ ile ilgili bazı rivayetleri ise başka bölümlerde zikretmektedirler.

Bu başlık altında, bölümleri oluşturan “*bâb*” denilen konu başlıklarının isimleri zikredilecek, ayrıca bu bâblarda yer alan hadis sayısı, bab isimlerinden sonra parantez içerisinde gösterilecektir. Hadis metinlerinden alınan bâb başlıkları “*italik*” yazıyla, Kur'ân ayetlerinden alınan bâb başlıkları ise “*italik bold*” yazıyla belirtilecektir

Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/ 870) rüyâ ile ilgili rivayetleri *el-Camiu's-sahîh* adlı eserinin *Kitabu't-Ta'bîr* bölümünde toplamıştır. Bu bölüm kırk sekiz bâbdan oluşmaktadır. Bölümün bu kadar çok bâbdan oluşmasının sebebi, Buhârî'nin bir hadisi,

içeriğindeki farklı unsurlar sebebiyle farklı bir bab altında tekrarlamaştır. Bazen de o, bir rivayeti parçalamış, bu parçalardan farklı bâb başlıkları oluşturmuştur. Örneğin Buhârî, Hz. Peygamber'in "*Ben rüyamda şöyle gördüm. Sanki, siyah, saç başı dağınık bir kadın Medine'den çıktı ve nihayet Mehyea'ya ki orası Cuhfe'dir varıp orada durdu. Bu rüyayı Medine'deki vebanın oraya nakledilmesine yordum.*"²⁰⁰ hadisini, içeriğindeki kadının siyahlığı, saçının dağınık oluşu ve bulunduğu şehirden ayrılışı olarak ele alıp üçe ayırmış, bu parçaların her birini bâb başlığı olarak kullanıp, bu rivayeti her bâbda tekrarlamıştır. Buhârî bu bölümdeki bâb başlıklarında, genellikle hadis metinlerinden aldığı cümleleri kullanmayıp, bâb başlıklarını, söz konusu hadislerin içeriğindeki ana temâdan kendisi koymuştur. Ayrıca Buhârî, bir bâbda herhangi bir rivayet zikretmemiş, Hz. Yusuf'un ve Hz. İbrahim'in rüyaları hakkındaki bâblarda ise sadece konuyla ilgili ayetleri vermiştir. Buhârî, rüya ile ilgili bazı farklı rivayetleri, Kitabı't-ta'birin dışındaki diğer bölümlerde zikretmiştir.

Bâb başlıkları şöyledir: Hz. Peygamber'e vahyin ilk indirilişi salih rüyayladır (1), Salihlerin rüyası (1), Rüya Allah'tandır (2) "*Salih rüya nübüvvetin kırk altıda biridir.*" (4), Mübeşşirât (1), Hz. Yusuf'un rüyası, Hz İbrahim'in rüyası, Farklı kişilerin aynı rüyayı görmeleri (1), Hapis, kötülük ve şirk ehlinin rüyaları (1) Rüyasında Hz. Peygamberi gören kişi (4), Gece rüyası (3), Gündüz rüyası (1), Kadınların rüyası (2), "*Hulm şeytandandır.*" (1), Süt görmek (1), Tırnaklarından hissedercesine kanmak (1), Gömlek görmek (1), Gömleği sürüklemek (1), Yeşillik ve yeşil bahçe görmek (1), Bir erkeğin kadını açması (1), İpek giymek (1), Elde anahtarlar görmek (1), Bir kulba tutunmak (1), Çadır dikmek, Cennete girmek (1), Pranga görmek (1), Akan pınar görmek (1), Kuyudan su çekmek (1), Kuyudan kovayla su çekmek (2), Rüyada dinlenmek (1), Köşk görmek (2), Abdest almak (1), Kâbe'yi tavaf etmek (1), Bir şeyden artanı başkasına vermek (1), Güvenin hakim olup korkunun kaybolması (1), Sağ taraftan tutulma (1), Kadeh görmek (1), Bir şeyin uçtuğunu görmek (1), Boğazlanan öküz görmek (1), Bir şeyin üflenmesi (1), Bir şeyin çıkarılıp başka yere taşınması (1), Siyah kadın görmek (1), Saçı dağınık kadın görmek (1), Kılıç sallamak (1), Rüyası hakkında yalan söyleyen (2), Kötü rüyanın anlatılmaması (2), Rüyayı ilk yorumlayanın isabet etmemesi (1), Rüya yorumlamanın sabah namazından sonra yapılması (1).

²⁰⁰ Buhari, *Tabir* 41; Tirmizî, *Rüya* 10; Müsned, II, 137.

Müslim b. el-Haccac (ö. 261/874), rüya ile ilgili rivayetleri *el-Camius-sahîh* adlı eserininin, Kitabu'r-rü'ya bölümünde toplamıştır. Ancak bazı rivayetleri değişik bölümlerde vermiştir. O, Buhâri gibi bölümleri bâblara ayırmadığından, vereceğimiz bâb başlıkları, Nevevî'nin sonradan koyduğu isimlerdir. Nevevî, Kitabu'r-rüya bölümünü beş bâba ayırmıştır. Nevevî, bâb başlıklarının üçünde, o bâbda verilecek rivayetin metninden aldığı cümleleri kullanmış, diğer ikisinde ise, kendisinin belirlediği başlıkları kullanmıştır.

Bâb başlıkları şöyledir: “*Rüya Allah (c.c) tarafındandır ve nübüvvetin bir parçasıdır.*” (22), “*Uykuda şeytanın seninle oynamasını anlatma.*” (3), “*Kim beni rüyasında görürse, şüphesiz beni görmüştür.*” (5), Rüyanın yorumlanması (4), Hz. Peygamber'in rüyaları (7).

Ebû İsa et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) eseri, *Sünenü't-Tirmizî'deki* Kitabu'r-rü'ya, eserin rüya hakkındaki rivayetlerinin toplandığı bölümdür. Bölüm, on bâbdan oluşmaktadır.

Bâb başlıkları şöyledir: “*Mü'minin rüyası nübüvvetin kırk altıda biridir.*” (2), “*Nübüvvet kalktı, mübeşşirât kaldı.*” (1), “*Onlar için dünyada da müjde vardır.*” (3) “*Beni rüyasında gören gerçekten beni görmüştür.*” (1), Kötü rüya görüldüğünde ne yapılmalı (1), Rüya yorumları (2), Rüyanın yorumlanmasında iyi ve kötü olan şeyler (1), Rüyası hakkında yalan söyleyen kişi (3), Hz. Peygamber'in rüyada süt ve gömlek görmesi (3) Hz. Peygamber'in rüyada kova görmesi ve tartı görülmesi (8).

Ebû Dâvud es-Sicistani (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvud* adlı eserinde, rüya hakkında ayrıca bir bölüm oluşturmamıştır. O, söz konusu rivayetleri, Kitabu'l-edeb bölümünün doksan yedinci bâbı olan “Rüya hakkında gelen rivayetler” başlığı altında zikretmektedir. Bu bâbda sekiz hadis yer almaktadır.

Ebû Abdirrahman en-Nesâî, (ö. 303/916) *Sünenü'n-Nesâî* isimli eserinde, fikhî konuları işleyen hadisleri aldığından, rüya hakkında herhangi bir bölüm veya bâb oluşturmamıştır. Rüya ile alakalı çok az sayıdaki rivayetleri ise değişik bölümlerde zikretmektedir.

Ebû Muhammed ed-Dârimî (ö. 255/868) *Sünenü'd-Dârimî* adlı eserinde, rüya hakkındaki rivayetleri Kitabı'r-rüya bölümünde nakletmektedir. Bu bölümde on iki bâb vardır.

Bâb başlıkları şöyledir: “**Onlar için dünyada da müjde vardır.**” (1), “**Mü'minin rüyası nübüvvetin kırk altıda biridir.**” (1), “**Nübüvvet kalktı, mübeşşirât kaldı.**” (1), Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi (2), Kötü rüya gören kişi (2), Rüya üç çeşittir (1), “**İnsanların en doğru olanı, rüyası en doğru olandır.**” (1), Rüya uydurup anlatmanın yasaklanması (1) “**En güzel rüya seher vakti görülendir.**” (1), Nasihatkâr ve alimin dışında rüya yorumlamanın kötülüğü (1), Rüyanın anlatılmadıkça gerçekleşmemesi (1), Rüyada Allah'ın görülmesi (2), Rüyada görülen gömlek, kuyu, süt, bal, yağ ve diğerleri hakkındaki rivayetler (13).

Mâlik b. Enes (ö. 179/795) eseri *Muvattada*, Kitabı'r-rüya adıyla bir bölüm açmışsa da, bu bölüme bir tek bâb başlığı koymuş ve bu başlık altında da sadece rüya hakkında beş rivayet zikretmiştir. Bu bab başlığı şöyledir: Rüya hakkında gelen rivayetler (5).

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), *Müsnedi* hadisleri rivayet eden ravilerine göre düzenlenmiştir. Bundan dolayı hadisler konularına bakılmayıp, sahabi ravilerine göre ard arda sıralanmıştır. O, rüya ile ilgili rivayetleri de diğer konularda olduğu gibi , söz konusu hadisin ravisinin diğer rivayetleri arasında vermektedir.

3.2. Hadislerde Rüya ile İlgili Açıklamalar

Hız. Peygamber'in rüya hakkında verdiği bilgiler, temelde Müslümanların ihtiyaçlarını giderecek ayrıntılar içermektedir. Bu bilgiler, rüyanın çeşitlerine, kaynağına, kimlere anlatılması gerektiğine, yorumlama usûllerine ve daha bir çok konuya açıklık getirmektedir. Ancak, zamanla bu bilgilerin içerdiği bazı durumlar, birtakım soruların gündeme gelmesine ve alimlerin de bu konularda açıklamalar yapmasına sebep olmuştur. Hız. Peygamber'in rüya hakkında verdiği bilgiler çerçevesinde yapılan tartışmalar da oldukça farklı yaklaşımlar içermektedir.

3.2.1. Rüyanın Peygamberliğin Bir Cüz'ü Oluşu

Hadis kitaplarında bu konuda en çok zikredilen hadis şöyledir: Resûlullah (s.a): “*Salih bir kişi tarafından görülen güzel rüya, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüzdür.*” buyurmuşlardır.²⁰¹ Diğer farklı rivayetler ise şu şekildedir: “*Zaman yaklaşınca mü'minlerin rüyası, hemen hemen hiç yanılmayacaktır. Rüyası en doğru olanınız, sözü en doğru olanınızdır. Müslümanın rüyası, Peygamberliğin kırk beş cüz'ünden biridir.*”²⁰², “*Salih rüya Peygamberliğin yetmiş cüz'ünden biridir.*”²⁰³, “*Mü'mini müjdeleyen salih rüya, Peygamberliğin kırk dokuz cüz'ünden biridir.*”²⁰⁴, “*Mü'minin rüyası Peygamberliğin kırk cüz'ünden biridir.*”²⁰⁵

Bu konuda nakledilen bir başka rivayet ise şöyledir: “Hz. Peygamber: “*Ey İnsanlar benden sonra nübüvvet müjdelerinden ancak biri kalacaktır.*” dedi. Bunun üzerine oradakiler: “*Ya Rasulallah! O nedir?*” diye sordular. O'da: “*Mü'minin gördüğü veya onun için görülen salih rüyadır.*” buyurdular.”²⁰⁶

Bu hadisler çerçevesinde üç ayrı tartışma yapıldığını görmekteyiz. Birinci tartışma konusu, rivayetlerde zikredilen farklı rakamlar ve bu rakamların işaret ettiği anlamlar, ikincisi; rüyanın nübüvvetin bir parçası olması, üçüncüsü ise nübüvvetten bir parça olan sadık rüyanın kafirler tarafından görülmesinin nasıl izah edilebileceğidir.

Nevevî (ö. 676/1277) bu hadisi şerh ederken, farklı rakamlar arasında en meşhur üç rivayeti tercih etmiş, bunlar arasında da sıralamaya gitmiştir. Nevevî'nin tercih ettiği sıra, “*rüya nübüvvetin kırk altıda biridir*”, “*kırk beşte biridir*” ve “*yetmişte biridir*” şeklindedir. Taberî (ö. 310/922) ise rivayetlerdeki bu ihtilafı, rüyayı gören kişilerin

²⁰¹ Buhârî, *Tabir* 3; Müslim, *Rüya* 7; Tirmizî, *Rüya* 1; İbn Mâce, *Rüya* 1; *Muvatta*, *Rüya* 1; *Müsned*, I, 315, II, 233.

²⁰² Müslim, *Rüya* 6; Tirmizî, *Rüya* 1; Ebû Dâvud, *Edeb* 97; İbn Mâce, *Rüya* 9. Bu hadisi kırk beş rakamıyla sadece Müslim rivayet etmektedir. Aynı hadis, diğer kitaplarda kırk altı rakamıyla rivayet edilmektedir.

²⁰³ Müslim, *Rüya* 9; İbn Mâce, *Rüya* 1; *Müsned*, II, 18, 119.

²⁰⁴ *Müsned*, II, 119.

²⁰⁵ Buhârî, *Tabir* 1; *Müsned*, IV, 12.

²⁰⁶ Müslim, *Salât* 41; İbn Mâce, *Rüya* 1; Nesâî, *Tatbik* 62; Dârimî, *Salât* 76; *Müsned*, I, 219.

farklılığıyla izah etmiştir. “Şöyle ki; Salih Müminin rüyası kırk altı cüz’den bir cüz, fasıḡın rüyası yetmiş cüzden bir cüz olur.”²⁰⁷

İbn Hacer (ö. 852/1448) de bu mesele hakkında gelen muhtelif rivayet ve rakamları zikrettikten sonra “*en doḡru olanın kırk altı olduḡudur daha sonra yetmiş gelir*” demektedir.²⁰⁸

Rüyanın nübüvvetten bir cüz olması hakkında yapılan değerlendirmeler oldukça fazladır. Bu konuda İbn Hacer, rüyayı, Hz. Peygamber’in vefatıyla son bulan nübüvvetten bir parça saymayı, açıklanması zor bir mesele olarak görür. Daha sonra konuyu açıklamak üzere Şu bilgileri verir: “Bu fikre cevap olarak dendi ki: Rüya eğer Hz Peygamber tarafından görölmüş ise, bu rüya gerçekten nübüvvetten bir parçadır. Şayet bir başkası tarafından görölmüşse, mecazi olarak nübüvvetten bir parçadır. Hattabî (ö. 388/998) de bu konuda, rüyanın nübüvvete uygun olarak gelebileceğini ancak, bu onun devam eden bir parçası olduğu anlamına gelmediğini söylemektedir. Bir başka cevap ise şöyledir: Rüya nübüvvet ilminin bir parçasıdır. Çünkü nübüvvet Hz. Peygamber’in vefatıyla kesilmişse de nübüvvet ilmi kalıcıdır.”²⁰⁹

Kastallânî’ye (ö. 923/1517) göre Hz. Peygamber’in bu sözü mecazdır. Çünkü Hz. Peygamber’in vefatıyla nübüvvet sona ermiştir. Ayrıca, namazın bir parçasının namaz olmadığı gibi nübüvvetin cüz’ü de nübüvvet değildir. Daha sonra Kastallânî hadisi Şu şekilde izah etmektedir: “Hz. Peygamber’e nübüvvet verildiğinde gelen vahiyler altı ay müddetle rüya halinde olmuştur. Daha sonraki vahiyler hep uyanıkken meydana gelmiştir. Rüyada gelen altı aylık vahiy müddeti uyanıkken gelen vahiy müddetinin tam kırk altıda biridir. Çünkü efendimize nübüvvet verildikten sonra yirmi üç sene yaşamıştır.”²¹⁰

Kurtubî (ö. 671/1272), nübüvvet ve rüya arsındaki ilgiyi Şu şekilde kurmaktadır: “Sadık ve salih mümin o kimsedir ki; tutum ve davranışları Peygamberlerin tutum ve

²⁰⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 23.

²⁰⁸ Bkz. İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, XII, 380.

²⁰⁹ İbn Hacer, *a. g. e.*, XII, 380.

²¹⁰ Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî*, IX, 124.

davranışlarıyla uygunluk arz eder. Böyle olmalarına karşın Allah da nübüvvet makamında olan kullarına yaptığı gibi, onları bir tür gaybi ittila ile yani; sadık rüya ile mükafatlandırır.”²¹¹

Konuya getirilen farklı yaklaşımlardan biri de rüya ve nübüvvet arasında benzerlikler kurulmasıdır. Birinci benzerlik, ikisinin de gaybi haberler verebilmeleridir. Çünkü sadık rüya daha önce açıkladığımız gibi Allah tarafından, meydana gelecek bir durum hakkında, rüyayı görene bir müjde veya uyarı mahiyetindedir. Diğer benzerlik ise; nübüvvet kelimesi, haber vermek anlamında “inba” kelimesinden alınmıştır. Anlamı bildirmek, haber vermek ve Allah (c.c) tarafından gelen, yalan karıştırılmaz haber demektir. Sadık rüya da Allah tarafından gelen, yalan olmayan bir tür haber olmasıyla nübüvvet benzemektedir.²¹²

İbn Hazm (ö. 456/1063) ise nübüvvetten bir parça olan rüyaların, yine peygamberler tarafından görülen rüyalar olduğunu ve rakamlardaki ihtilafın ise peygamberler arasındaki fazilet ve üstünlükteki farktan kaynaklandığını söylemektedir.²¹³

Bu konuda ileri sürülebilecek bir itiraz da şudur: Sadık rüya nübüvvetten bir cüz ise, nasıl olur da kafir ve dinlerinden razı olunmayan kimseler buna ehil olurlar? Nitekim Yusuf suresinde geçen melik ve iki gencin rüyaları, Rasûlullah’ın halası Atike’nin rüyası ki o da kafirdi hep sadık rüyalarıdır.

Bu konuda yapılan açıklamalardan biri şu şekildedir: “Şüphesiz kafir , facir , fasık ve yalancının rüyaları bazı vakitler sadık olsalar da nübüvvetten bir parça değildirler. Kâhin de bazen doğru söyler ancak, bu çok az ve nadiren olur. Melekleri dinleyen şeytanlar onlardan aldıkları haberleri kâhinlere ulaştırırlar, onlar da bu doğruya yüz yalan katarak anlatırlar. Bu saydıklarımızın rüyaları da, kahinlerin sözlerinde bulunan az sayıdaki doğru söz gibidir. Dolayısıyla nübüvvetten bir parça sayılamazlar. Üstelik tevil edilmesi mümkün olan her rüya nübüvvetten bir parça değildir. Kaldı ki rüya,

²¹¹ Irâkî, *Keyfe tüfesserü'l-ahlâm*, s. 43.

²¹² Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 380.

²¹³ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'n-nihal*, s. 14.

imanın bir cüz'ü imanın kendisi olmadığı gibi, tek başına nübüvvetin bir cüz'ü de değildir.”²¹⁴

Ebu Bekir b. Arabi (ö. 543/1148) de, nübüvvetin bir cüz'ü olan rüyanın salih mü'min tarafından görülebileceği, günahkar tarafından görülen rüyaların nübüvvetten sayılamayacağı görüşündedir. Ayrıca salih mü'minin rüyasının nübüvvetten bir parça olmasını, görülen rüyanın doğruluğu ve yönlendirmedeki isabeti bakımından nübüvvetten benzemesi olarak izah eder.²¹⁵

3.2.2. Rüyanın Çeşitlerine Dair Hadisler

Rüyaların çeşitleri hakkında iki farklı rivayet geldiği görülür. Bu rivayetlerden birisi şöyledir: “*Rüya Allah'tan, hulm ise şeytandandır.*”²¹⁶ Diğer hadis ise Ebû Hureyre'den (ö. 58/677) şu şekilde rivayet edilmiştir: “*Rüya üç çeşittir; Allah'tan bir müjde olan salih rüya, şeytandan bir üzüntü olan rüya ve insanın kendisiyle nefsinin meşgul ettiği rüya.*”²¹⁷

Bazı İslam alimleri rüyaları sadık veya batıl olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. İbn Sirin (ö. 110/728) de kitabının mukaddimesinin hemen başında rüyaları bu iki ana başlıkta toplayarak sadık rüya ve batıl rüya ayırımını yapmaktadır.²¹⁸ Bu ayırımın temelinde rüyanın anlamlı veya anlamsız, yani yorumlanabilir veya yorumlanamaz olması bulunmaktadır. Ancak İslam alimleri, anlamlı rüyalardan sadece ikaz ve müjdeleme özelliğine sahip olanları kastetmişlerdir. Bu anlayışın oluşmasında Hz. Peygamber'in, iyi ya da kötü, anlatılır veya anlatılmaz olması açısından rüyaları bu özelliklerine göre değerlendirmesi yatmaktadır.

Hz. Peygamber'in ifade ettiği “*hadîsu'n-nefs*” ise, insanın günlük hayatında zihnini meşgul eden isteklerin ya da kaygıların uykusunda ona rüya şeklinde görünmesidir. Hz. Peygamber'in *hadîsu'n-nefsi* ayrıca zikretmiş olması hem bu rüyanın kaynağına işaret

²¹⁴ Beyânünî, *er-Rü'ya ve'l-ahlâm*, s. 16-17.

²¹⁵ Irâkî, *Keyfe tüfesserü'l-ahlâm*, s. 43.

²¹⁶ Buhârî, *Tabir* 3; Müslim, *Rüya* 1; Tirmizî, *Rüya* 5; Ebû Dâvud, *Edeb* 96; İbn Mâce, *Rüya* 4; *Muvatta*, *Rüya*, 1; *Müsned*, V, 296.

²¹⁷ Buhârî, *Tabir* 26; Müslim, *Rüya* 1; Tirmizî, *Rüya* 7; Dârimi, *Rüya* 6; İbn Mâce, *Rüya* 3.

²¹⁸ İbn Sirin, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 19.

etmektedir hem de bu rüyanın psikologların yaptığı gibi farklı bir şekilde değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Rüyaların çeşitlerine dair yapılan bu ana tasniften sonra, İslam alimleri şu açıklamayı yapmaktadırlar: Her şeyin yaratıcısı olan Allah kötü rüyanın da yaratıcısıdır. Ancak; kötü rüyanın şeytana izafesi, rüyanın görüldüğü esnada şeytanın bulunması veya bu tür rüyalardan hoşnut olması sebebiyledir; yoksa onun, rüyanın meydana gelmesinde bir müdahalesi olmasından dolayı değildir.²¹⁹

“*Rüya Allah'tandır.*” denilmekle Allah'a (c.c) izafe edilmesi, güzel rüyanın şerefendirilmesi içindir. “*Hulm şeytandır.*” denilmekle hoşlanılmayan rüyanın şeytana izafe edilmesi ise, bu tür rüyaların şeytanın özelliği olan yalancılık, karışıklık ve korku vermek sıfatlarına veya bu tür rüyaların şeytanın arzu ve hevesine uygun olmalarından dolayıdır.²²⁰

Hakîm Tirmizî (ö. 295/908) ise sadık rüyayı, görenler açısından daraltarak, peygamberlerin, velilerin ve onlara tabi olan salih insanların gördüğü, uyanıklık halinde de aynen görüldüğü şekliyle meydana gelen rüyalar olarak izah etmektedir. Yukarıda sayılan kimselerin dışındakiler tarafından sadık rüya görülebilmesini ise ancak nadiren gerçekleşebilecek bir durum olarak açıklamaktadır.²²¹

Şeytanın insanların rüyalarına müdahalesi, Allah'ın, kıyamete kadar insanların mallarına ve onlardan olacak nesillere karışabilmesi gibi ona verdiği izinlerdendir.²²² Çünkü, şeytan Allah'a isyan ettikten sonra O'ndan (c.c) kıyamete kadar yapacağı kötülükler için izin istemiş, Allah da ona bu izni vermiştir. Bu iznin kendisine verilmesi üzerine o da insanları çeşitli yollarla vesvese ve kuruntuya boğacağını söylemiştir.²²³ Allah'ın verdiği bu iznin, sadece insanların uyumadıkları vakitler için geçerli olduğunu gösteren bir delil yoktur. İnsanları korkutan ve endişeye sevkeden bazı rüyaların şeytanî oldukları ise açıktır. Hz Peygamber'in “*Rüyanda şeytanın seninle oynamasını*

²¹⁹ Bkz. İbn Sîrîn, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 20 ; Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 20; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XII, 385.

²²⁰ Hatipoğlu, *İbn Mace tercemesi*, X, 104.

²²¹ İvadî, *Kavâid*, s. 7.

²²² İsrâ, 17/62, 63. 64.

²²³ Nisâ, 4/118. 119.

anlatma!” demeleri şeytanın rüyalara müdahale edebildiğini göstermektedir.²²⁴ Ancak Allah (c.c) Kur’an’da, kendisine samimiyetle bağlanan sadık kullarını uyanıkken veya uyurken koruyacağını bildirmiştir.²²⁵ Bu sebeple Hz. Peygamber’in sünnetinde, şeytanın müdahale ettiği bu tür rüyaların görülmemesi için, Müslümanların uygulayabileceği tedbirler açıklanmıştır.

3.2.3. Rüyanın Görüldüğü Vakitler

Hz. Peygamber’in hadislerinde sadık rüyayı herhangi bir zamanla sınırlı tutan bir rivayet görülmemektedir. Dolayısıyla her vakit görülen rüyanın bir değeri vardır. Buhârî (ö. 256/870), İbn Sîrîn’den (ö. 110/728) muallak²²⁶ olarak bu konuda şu hadisi rivayet etmiştir: “*Gündüz görülen rüya, gece görülen rüya gibidir.*”²²⁷ Daha sonra Buhari aşağıdaki rivayeti zikretmektedir.

Enes b. Malik’in (ö. 93/711) rivayeti şöyledir: “Rasûlullah (s.a), Milhan kızı Ümmü Haram’ın ziyaretine gidip yanına girerdi. Bir gün Ümmü Haram ona yemek ikram etti ve başını taradı. Daha sonra Hz Peygamber bir müddet uyudu ve gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: “*Ya Rasulallah! Neden güldünüz?*” diye sordu. Hz Peygamber de cevaben: “*Rüyamda bana ümmetimden bir kısım mücahitlerin şu deniz ortasında, tahtlar üzerindeki hükümdarlar misali gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum.*” dedi. Ümmü Haram da, “*Ya Rasulallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah’a dua ediver*” diye rica etti. Hz Peygamber de ona dua buyurdu. Sonra Rasûlullah başını yastığa koydu ve bir müddet daha uyudu. Az sonra yine gülümseyerek kalkınca Ümmü Haram, “*Ya Rasulallah, sizi güldüren şey nedir?*” diye sordu. Rasûlullah bu defa da, “*Bana yine ümmetimden bir kısım mücahitlerin, hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi kara naklieleri üzerinde debdebeli büyük bir kuvvetle Allah uğrunda gazaya gittikleri gösterildi.*” diyerek cevap verdi. Ümmü Haram yine: “*Ya Rasulallah! Beni de o gazilerinden kılması için Allah’a dua ediver.*” diyerek ricada bulununca, Rasûlullah “*Hayır! Sen önceki deniz*

²²⁴ Müslim, *Rüya* 3; İbn Mâce, *Rüya* 5; *Müsned*, III, 350.

²²⁵ İsrâ, 17/65.

²²⁶ Muallak hadis: Senedinin başından bir veya daha fazla ravinin peş peşe düşürüldüğü hadistir. Bkz.

Suyûti, *Tedrib*, I, 90.

²²⁷ Buhârî, *Tabir* 12.

gazilerindensin.” diyerek karşılık verdi. Enes b. Malik rivayetinin sonunda şu bilgiyi vermiştir: Ümmü Haram, bir deniz gazasında gemiye binmişti, fakat denizden karaya çıktıkları zaman Ümmü Haram, bindiği katırdan düştü ve Allah yolunda şehit oldu.”²²⁸

İbn Hacer bu hadisi şerh ederken şunları kaydetmektedir: “Rüyanın gece veya gündüz görülmesi yorumu açısından hükmünü değiştirmez.”²²⁹

İbn Hacer, bâb başlığı olarak Buhârî'nin “*gece rüyası*” ifadesini kullanmasını izah ederken başlığın şu soruyu içerdiğini söylemektedir: “Yani kişinin gece gördüğü rüya gündüz gördüğü rüyaya denk midir? Yoksa, rüyanın görüldüğü zamanlar, onun değerini farklı şekillerde etkiler mi?” Bu soruya verilen cevaplardan biri şudur: “Gecenin başında görülen rüyaların yorumu zor olur. Gecenin ikinci yarısından sonra görülen rüyanın yorumu ise bu zaman dilimi içerisinde farklı zamanlara göre daha kolay olur. Rüyanın yorumu için en uygun vakit ise, seher vakti, özellikle fecrin doğmakta olduğu vakittir.”²³⁰

Her vakit görülen rüyanın bir değeri olmasının yanında Hz. Peygamber seher vakitlerinde görülen rüyanın daha doğru olacağını bildirmektedir: “*En doğru rüya seher vakti görülendir.*”²³¹

3.2.4. Rüyanın Anlatılması

Rüya konusunun psikolojik boyutlarından birisi, anlatılmasıyla beraber rüyayı göreni etkilemesi ve onda değişik duygular oluşturmalarıdır. Rüyanın, dile getirilmesiyle beraber, iyi veya kötü olması, onu yorumlayanın kişiliği ve bilgisi, göreni farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a), rüyanın anlatılması hakkındaki rivayetlerde, sahabisine bu konuda dikkatli ve titiz olmaları gerektiğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in bu konudaki titizliği aynı zamanda onun, insanın psikolojik sağlığını bozacak unsurları kaldırma ve sağlıklı bir toplum oluşturma isteğinin bir göstergesidir.

²²⁸ Buhârî, *Tabir* 12.

²²⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 409.

²³⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 407.

²³¹ Tirmizî, *Rüya* 2; Dârimî, *Rüya* 10, *Müsned*, III, 29, 68.

3.2.4.1. Rüya Kimlere Anlatılabilir

Hz. Peygamber'den bu konuda gelen rivayetler şöyledir: “*Sadık rüya Allah'tandır. Kim ki güzel bir rüya görürse onu sevdiği birisine anlatsın.*”²³² “*Rüyanı alim ve nasihati dinlenir kişilerin dışında kimseye anlatma.*”²³³

Kişi şayet sevmediği birine güzel rüyasını anlatırsa, o kişi bu rüyayı haset ederek kötüye yorabilir. Bu durumda o rüya güzel olmaktan çıkar. Veya haset edilerek yapılan bu yorum rüyayı göreni üzer ve zihnini meşgul edebilir. İşte bu sebeple, rüya gören bu rüyasını sevdiğine anlatmakla emrolunmuştur.²³⁴

Nitekim Yakup (a.s), oğlu Yusuf'un gördüğü rüyayı anlatması üzerine, bu rüyasını onu kıskanan kardeşlerine anlatmama uyarısında bulunmuştur.²³⁵ Ayetin devamından da anlaşıldığı gibi, Yakup (a.s) kardeşlerinin Yusuf'a (a.s) bu rüya sebebiyle bir tuzak kurmalarından korkmaktadır. Bu ayet aynı zamanda rüyanın sevilen kimselere anlatılması konusunda temel dayanaktır.²³⁶

Bir başka açıdan salih rüya Allah'ın kuluna bahşettiği bir nimet olup zayıf insanlarda hasede sebep olur. Bu sebeple rüya alim veya nasihatine güvenilir birine anlatılmalıdır. Alim her ne olursa olsun bu rüyayı hayra yorar. Nasihatine güvenilir kişi ise, rüyasını anlatanı doğru olana veya faydalanacağı bir şeye sevk eder, ona yol gösterir.²³⁷ Bunun en güzel örneği Hz. Yusuf'un Mısır hükümdarının rüyasını yorduktan sonra, rüyada olmadığı halde onlara gelecek kuraklığın nasıl atlatılabileceği hususunda yol göstermesidir.

Rüyaların herkese anlatılmasını doğru bulmayan Malik b. Enes (ö. 179/ 795) yorumlama işinin, bu konuda bilgi ve beceri sahibi alimlere bırakılması gerektiğini

²³² Buhârî, *Tabir* 46; Müslim, *Rüya*, 1; Ebû Dâvud, *Edeb* 96 ; Tirmizî, *Rüya* 5 ; İbn Mâce, *Rüya* 6; *Müsned*, 4, 10. Darimi, *Rüya* 4 .

²³³ Tirmizî, *Rüya* 7; Dârimî, *Rüya* 10.

²³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 450.

²³⁵ Yusuf, 12/5.

²³⁶ Beyânünî, *er-R'ya ve'l-ahlâm*, s. 34.

²³⁷ İvadî, *Kavaid*, s. 19.

söylemektedir. Hatta kendisine “*Herkes rüya tabir edebilir mi?*” diye sorulduğunda “*Nübüvvetle oyun mu oynanır?*” diyerek karşılık vermiştir.²³⁸

Bu noktada akla şu soru gelebilir “Neden Hz. Peygamber rüyanın anlatılacağı kişiler için, bir rivayette sevilen, diğer rivayette alim ve yol gösterici olmalı demiştir?”

İlk rivayette rüyanın sevilen birisine anlatılması gerektiği söylenmektedir. Hz. Peygamber, rüya gören insanların bazen yaradılıştan gelen merak duygusuna hakim olamayıp, bu rüyayı yorumlar ümidiyle her önüne gelene anlatabileceğini bilmektedir. Bu konuda kesin bir yasak koymak da insanları zora sokmak olacağından, böylece Hz. Peygamber, iki kişi için de güzel bir tedbir almıştır. Yani O (s.a), hem rüya görenin kötü bir yorum sebebiyle psikolojisinin etkilenmesini hem de yorumlayacak olanın haset gibi kötü bir duyguya kapılıp yanlış bir yorum yapmasını önceden önlemek için, en azından rüyanın yorumu hakkında hayır temennide bulunacağı beklenen kimselere anlatılmasını istemiştir.

İkinci rivayette ise Hz. Peygamber, rüyanın alim ve nasihatine güvenilir kimselere anlatılmasını istemiştir. Bu rivayet rüya yorumunun bir ilim olduğunu, rüyalardaki ikaz veya müjde mesajlarının, ancak alimler tarafından anlaşılabilirliğini göstermektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, gördüğü rüyaya değer verip, onun gerçek anlamını öğrenmek isteyene de, rüyasını alimlere ya da yol gösterici alimlere anlatması gerektiğini söylemektedir.

Rivayetteki bilgi sahibi olanla yol gösterici olan ayrımı da önemlidir. Ancak her ikisi de alim olmalıdır. Çünkü, bazı alimler sadece rüyanın yorumunu haber verebilirler ve ileriye dönük yol göstericilik yapamayabilirler. Bazı alimler ise hem rüyanın yorumunu açıklarlar hem de bu rüyanın içeriğine bağlı olarak rüyayı görene yol gösterebilirler. Nitekim Hz Yusuf’un yorumladığı Mısır hükümdarının rüyası düşünüldürse her alimden, Hz. Yusuf’un bu yorum sonunda yaptığı yol göstericiliğin beklenemeyeceği görülür.

²³⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 380.

3.2.4.2. Rüya Anlatanın Yalan Söylemesi

Hız. Peygamber'in şiddetle sakındırdığı hususlardan biri de kişinin görmediği halde görmüş gibi başkalarına rüya anlatmasıdır. Aslında yalan başlı başına büyük bir günah olmakla beraber, Hız. Peygamber, bu günahın en kötü şekillerinden biri olarak yalan rüya anlatmayı işaret etmektedir. Hatta hadis uydurarak kendi üzerine yapılan iftirayla denk tutmaktadır. *"Kim bilerek görmediği bir rüyayı görmüş gibi anlatırsa cehennemdeki yerine hazırlansın."* buyurmuşlardır.²³⁹

Bir başka rivayette ise Hız. Peygamber: *"Yalanlardan en büyük yalan, rüyada görmediği şeyi iki gözüne göstermek iddiasıdır."* buyurmuştur²⁴⁰

Bu konuda İbn Abbas'ın (ö. 68/688) rivayetine göre Hız. Peygamber, *"Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse, (kıyamet gününde) ona iki arpa tanesini bir birine düğümlemesi teklif edilir ve hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceği bu işle azap olunur."* buyurmuştur.²⁴¹

İbn Hacer bu konuda Taberî'den (ö. 310/922) şu nakli yapmaktadır: *"Uyanıklık halinde söylenen yalan, birinin ölümüne sebebiyet verebilecek bir şahitlik, had cezası gerektirecek bir durum veya bir mal alımı cezası gibi daha ağır sonuçlar doğurabileceği halde, rüyası hakkında yalan söyleyen kimsenin cezası çok daha ağırdır. Bunun sebebi; rüyanın Allah'tan oluşudur ki, yaratana yapılan yalan, yaratılmışlara yapılan yalandan çok daha çirkindir. Şüphesiz rüyası hakkında yalan söylemek Allah'a yalan söylemektir. Çünkü; "rüya nübüvvetten bir parçadır."*²⁴² hadisi, rüyanın Allah'tan (c.c) olduğunu açıkça ifade etmektedir.²⁴³

Hız. Peygamber'in rüya uyduran hakkında söylediği ceza ise, bu suçu işleyen azabının sürekliliğini ifade etmektedir.²⁴⁴ Çünkü, bu yalancı şahıs, birbiriyle irtibatı olmayan yalan sözler düzenlemiştir. Bundan dolayı da, işlediği suç karşılıklı düğümlemesi

²³⁹ *Müsned*, I, 131.

²⁴⁰ Buhârî, *Tabir* 57.

²⁴¹ Buhârî, *Tabir* 45; Dârimi, *Rüya* 7; *Müsned*, I, 76-91-131

²⁴² Buhârî, *Tabir* 2, 4; Müslim, *Rüya* 8; İbn Mâce, *Rüya* 1; *Muvatta*, *Rüya* 1; *Müsned*, III, 149.

²⁴³ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 447.

²⁴⁴ Sofuoğlu, *Buhari tercemesi*, XV, 6908.

mümkün olmayan iki arpa tanesini bağlamakla cezalandırılacaktır. Teklif edilen bu işi yapamadığından dolayı da cezalandırılmasına devam edilecektir.²⁴⁵

3.2.4.3. Kötü Rüyanın Anlatılmaması

Ebu Seleme (ö.167/786), şu rivayeti aktarmaktadır: “Bazen rüya görürdüm de beni hasta ederdi. Sonra Ebu Katâde'nin (r.a) şöyle söylediğini duydum: “Gerçekten, bazen gördüğüm rüya beni hasta ederdi ve sonra Rasûlullah'ın (s.a) şöyle söylediğini duydum: “Güzel rüya Allah'tan (c.c) dir. Sizden biriniz hoşuna giden bir rüya gördüğü zaman onu sevdiğine anlatsın. Şayet kötü bir rüya görürse, şerrinden Allah'a (c.c) sığınıp soluna üç kere tükürsün. Ve kimseye bu rüyasını anlatmasın. İşte bu rüya artık ona zarar veremez.”²⁴⁶ Aynı hadisin farklı lafızlarla yapılan rivayetlerinde “kalkıp namaz kılsın”²⁴⁷ ya da “üzerine yattığı yanını değiştirsin”²⁴⁸ ifadeleri vardır.

Nevevî (ö. 676/1277) hadisin açıklamasını şu şekilde yapmaktadır: “Rivayetlerde geçen “soluna üç kere tükürsün” ifadesinin manası, tükürüksüz latif bir üflemeftir. Allah, sadaka vermeyi malı korumak ve gelecek bir belayı uzaklaştırmak için sebep kıldığı gibi bunu da rüyanın taşıdığı kötülüğe mani olacak bir sebep kılmıştır. Kötü rüyadan korunmak maksadıyla rivayetlerde önerilen fiilleri cem etmek mümkündür. Böyle bir kötü rüya gören Allah'a (c.c) sığınarak üç kere soluna tükürmeli, iki rekat namaz kılmalı ve yatmış olduğu tarafı değiştirmelidir. Böylece tüm rivayetlerle de amel etmiş olacaktır.”²⁴⁹

Kadı İyaz (ö. 544/1149) ise rivayeti şu şekilde açıklamaktadır: “Üç kere tükürmek, bu rüyaya gelen şeytanı kovmak ve kötölemek içindir. Sol tarafın özellikle zikredilmesi, bu tarafın pis işlerin görüldüğü yer olmasındandır. Bu rüyanın kimseye anlatılmamasından maksat ise, ilk anda anlaşıldığı gibi yorumlanıp öylece meydana

²⁴⁵ Hatipoğlu, *İbn Mace Tercemesi*, X, 111.

²⁴⁶ Buhârî, *Tabir* 46; Müslim, *Rüya* 1; Tirmizî, *Rüya* 10; Ebû Dâvud, *Edeb* 96; İbn Mâce, *Rüya* 4; *Müsned*, V, 303.

²⁴⁷ Müslim, *Rüya* 6; Tirmizî, *Rüya* 10; Darimî, *Rüya* 6; *Müsned*, II, 269.

²⁴⁸ Müslim, *Rüya* 5; İbn Mâce *Rüya* 4.

²⁴⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 21.

gelmesi ihtimalindedir.”²⁵⁰ Çünkü, ilk anda kötü zannedilen bu rüya gerçekte sadık bir rüya da olabilir.

Zerkeşî (ö. 794/1391) de şu tesbitleri yapıyor: “Bu tükürme fiili, şeytanın taşlanması türünden bir davranıştır. Böylece bununla Allah’tan bu rüya için bir hayır yaratması istenir.” Devamla “Rivayetlerde zikredilen namaz kılmakla da iktifa edilebilir. Çünkü, kalktığında yattığı tarafı değiştirmiş olur abdest alırken tükürmüş olur, namaz kılmaya başladığında da Allah’a sığınmış olur ki bu Allah’a en yakın bir durumdur.” demektedir.²⁵¹

Diğer bir rivayette Cabir’in (ö. 74/693) Hz Peygamber’den naklettiğine göre: Bir Arap O’na (s.a) geldi ve “*Rüyamda başım koparılmış ve ben onun peşinden gitmekte olduğumu gördüm*” dedi. Rasûlullah onu hemen anlatmaktan menetti ve “*Rüyanda şeytanın seninle oynamasını anlatma.*” buyurdular.²⁵² Ebû Hureyre’nin (ö. 58/677) naklettiği diğer bir rivayette ise Hz. Peygamber: “*Sizden biriniz, şeytanın ona (rüyasında) yaklaşmasıyla kötü bir rüya görüp korkar da, çıkıp onu herkese anlatır.*” buyurmaktadır.²⁵³

Mazerî (ö. 536/1141) “Muhtemeldir ki, Vahiy yoluyla Hz Peygamber bu rüyanın karmaşık, kötü bir rüya olduğunu anlamıştır. Veya rüyadan aldığı bir işaretle bunu görmüştür.”²⁵⁴ demektedir. Bu hadis, rüya yorumlamada bilgi sahibi kimselerin, dinlemekte oldukları rüyanın kötü olduğunu anladıklarında, göreni anlatmaktan menetmeleri gerektiğini göstermektedir.

Ebû Hureyre’nin (r.a) naklettiği rivayet ise bazı insanların, gördükleri kötü rüya karşısında takındıkları tavır sergilemektedir. Nitekim, bir çok insan, korktukları rüyaları ilginç bulup onu herkese anlatmaktan bir tür zevk duyarlar. Yapılması gereken ise, bu türden rüyaların anlatılmamasıdır. Aksi takdirde şeytan, görülen bu rüyayla

²⁵⁰ Nevevî, *el-Minhâc.*, XV, 21.

²⁵¹ Münâvî, *Feydu'l-kadir*, I, 350.

²⁵² Müslim, *Rüya* 3; İbn Mâce, *Rüya* 5; *Müsned*, III, 350.

²⁵³ İbn Mâce, *Rüya* 5.

²⁵⁴ Nevevî, *a.g.e.*, XV, 29.

korku verdiği gibi, rüyanın anlatmasıyla meydana gelebilecek (kötü bir yorumla psikolojisinin bozulması gibi) zararların gerçekleşmesini de sağlamış olur.

3.2.5. Rüyanın Yorumlanması

Eski zamanlarda olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de, rüyaların yorumu konusu Müslümanların ilgi ve dikkatini çekmiştir. Bazen ashabından bazıları erkenden gelip Hz. Peygamber'e o gece gördükleri rüyaları anlatırlardı. Bazen de Hz. Peygamber, etrafındaki arkadaşlarına gördüğü rüyaları nakleder ve bizzat bu gördüklerinin ne manalara geldiğini açıklardı.²⁵⁵

Hz. Peygamber, ashabına dini ve dünyevi konularda bir çok şey öğrettiği gibi, rüya tabiri hakkında nasıl bir yol izleyeceklerine dair bilgiler de vermiştir. Aynı zamanda pratik olarak Hz. Peygamberin rüya yorumlama biçimini sık sık görme fırsatı bulmuş olan Ashabı sonraki nesillere bu öğrendiklerini aktarmışlardır. Buradan hareketle Müslüman ilim adamları, Kuran'a ve sünnete dayanarak usuller ve kaideler geliştirmişlerdir. Böylece rüya tabiri, usulleri ve kaideleri olan bir ilim halini almıştır

3.2.5.1. Rüya Yorumlarken Dikkat Edilecek Hususlar

Hz. Peygamber sahabelerine rüya yorumlayacakları zaman dikkat edecekleri teorik bilgiler de vermiştir. Enes b. Malik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: *“Rüyada gördüğünüz şeylerin isimlerini, o rüyanın yorumlanmasına esas alınız. Rüyada gördüğünüz şeylerin künyelerini (veya) kinaye manalarını da yorumlamaya esas alınız.”*²⁵⁶

Ebû Bekir b. Arabî (ö. 543/1148) rüyayı, Allah'ın melek veya şeytanı sebep kılarak kulun kalbinde yarattığı görüntüler olarak tarif ederken, “Allah bu rüyaları, bazen o rüyadaki isimlerin hakiki anlamlarıyla açık ve anlaşılır, bazen mecazi anlamlarıyla yoruma muhtaç, bazen de anlamsız ve karışık şekillerde yaratır.”²⁵⁷ demektedir.

²⁵⁵ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, II, 1087, 1088.

²⁵⁶ İbn Mâce, *Rüya* 7.

²⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 369.

Hız Peygamber, rüyayı yorumlayacak olanın, rüyada görülen şeylerin isimlerini yorumuna esas alarak kıyaslama yapmasını istemektedir. Mesela, rüyada Salim isimli birisi görüldüğü zaman, o selamet manasıyla yorumlanmalıdır. Çünkü Salim isminin lügat manası selamette olan demektir.²⁵⁸

Hadisteki *küna* “كنى”, *künye* “كنية” kelimesinin çoğuludur. Bu kelime, kinaye kökünden alınmadır. Kinaye ise, bir sözün asıl anlamında değil de mecazi, yani; ondan ayrılmayan ve onunla münasebeti devam eden başka bir manasıyla kullanılmasıdır.²⁵⁹ Mesela “falan adamın ateş külü çoktur” denilir. Bundan maksat adamın, misafirlerinin çokluğu ve onun misafirperverliğinin ifade edilmesidir. Çünkü misafiri çok olan cömert bir kimse, onlara yemek pişirmek için ateş yakar dolayısıyla ateşinin külü çok olur.²⁶⁰

Rüya ile alakalı kitaplar, rüyanın yorumlanmasında kullanılacak ölçülerin başında, Kuran ve Hz. Peygamber’in sünnetini saymaktadırlar.²⁶¹ Çünkü Müslümanların her konuda dayanağı olan bu iki kaynak, rüya yorumunda da en iyi örneklerdir. Bu iki temel kaynaktan verilen yorum örneklerinden anlaşılacak en önemli hususlardan biri de rüya yorumunda, görülen şeyler ve rüyayı gören arasındaki bağın kurulup kopuk olmayan, anlamlı yorumların yapılmasıdır.

3.2.5.2. Rüyanın Yorumlanınca Gerçekleşmesi

Rüyanın yorumlanmasında tabir edenin dikkatle uygulaması gereken usuller ve kaideler vardır. Çünkü rüya tabiri Allah’ın seçtiği kullarına öğrettiği bir ilimdir. Bu ölçülerin başında görülen rüya ne olursa olsun hayırla yorumlanmasıdır.

Bu konuda ilk akla gelen hadislerden biri, Hz. Aişe’den (ö. 58/677) nakledilen şu rivayettir: “Medine ahalisinden bir kadın vardı. Ticaretle uğraşan kocası Medine dışına gider gelirdi. Bu kadın, kocası yanından ayrıldığında hamile kalır ve bir de rüya görürdü. Sonra da, Rasûlullah’a (s.a) gelip şöyle derdi: “*Kocam ticaret yapmak için çıktı, beni de hamile bıraktı. Derken rüyamda gördüm ki, evimin direği kırıldı, ben de*

²⁵⁸ Hatiboğlu, *İbn Mace tercemesi*, X, 109.

²⁵⁹ Mustafa, *el-Mu’cemu’l-vesit*, II, 802; Suyûtî, *Şerhu süneni İbn Mâce*, I, 279.

²⁶⁰ Hatiboğlu, *a.g.e.*, X, 109,110.

²⁶¹ Bkz. İbn Sîrîn, *Tefsîru’l-ahlâm*, s. 9; İsmail, *Tefsîru’l-ahlâm*, s. 31.

bir gözü kör olan bir çocuk doğurdum!” Hz. Peygamber de şöyle buyururdu: *“Hayırdır inşallah! Kocan, Yüce Allah dilerse sağ salim yanına döner ve sen de iyi, saygılı bir çocuk doğurursun.”* Bu olay aynı şekilde üç veya dört defa tekrarlandı. Kadın her birinde Hz. Peygamber’e geldi ve Hz. Peygamber de ona aynı yorumu yaptı. Daha sonra, kocası her döndüğünde, kendisi de bir çocuk doğururdu. Neyse bir gün yine önceleri Rasûlullah’a (s.a) geldiği gibi geldi. Rasûlullah evde yoktu. O yine bu rüyayı görmüştü. O’na dedim ki; *“Rasûlullah’a ne soracaktın ey Allah’ın kulu?”* O da *“Görüp de yorumunu Rasûlullah’a sorduğum, O’nun da; ‘‘hayırdır inşallah!’’ dediği ve yorumladığı gibi gerçekleşen rüyamı soracağım.”* dedi. Bunun üzerine ben, *“Bana onun ne olduğunu söyle!”* dedim. O: *“Hayır! Rasûlullah (s.a) gelip de bunu O’na önceleri sunduğum gibi sununcaya kadar söylemem.”* karşılığını verdi. Bunun üzerine ben, rüyasını bana söyleyinceye kadar onu bırakmadım. Nihayet rüyasını bana söyledi. Ben de: *“Vallahi, eğer rüyan doğruysa mutlaka kocan ölecek, sen de günahkar bir çocuk doğuracaksın.”* yorumunu yaptım. Bunun üzerine, *“Rüyamı sana sunmamda benim ne günahım var?”* diyerek ağlamaya başladı Derken Rasûlullah içeri girdi ve onu ağlar vaziyette görünce *“Bu kadına ne oldu Ya Aişe?”* dedi. Ben de O’na olanları ve kadın için yaptığım yorumu anlattım. Bunun üzerine Rasûlullah: *“Bırak, Ya Aişe! Bir Müslüman’ın rüyasını yorumladığımızda, hayırla yorsanıza. Çünkü rüya, nasıl yorumlanırsa öyle gerçekleşir.”* dedi. Neticede, vallahi, kadının kocası öldü. Zannediyorum, kendisi de ancak günahkar bir çocuk doğurmuştur.”²⁶²

Hz. Peygamber gibi ashâbı da rüya yorumunda aynı hassasiyeti göstermişlerdir. İbn Hacer bu konuda yorumcunun adabıyla ilgili olarak, munkatı²⁶³ ancak ravileri güvenilir olan şu rivayeti kullanmaktadır: Hz Ömer, Ebû Musa el-Eşari’ye (ö. 42/662) bir yazı göndermiş ve *“Biriniz rüya gördüğü zaman onu kardeşine anlatsın ve rüyayı yoracak olan da ‘‘Hayır bize şer düşmanlarımıza olsun.’’ desin.”* diye buyurmuştur.²⁶⁴

²⁶² Dârimî, *Rüya* 12; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XII, 450; Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, XV, 381.

²⁶³ Munkatı: Senedinde ravisi düşmüş olan hadistir. Bu terim, senetteki her türlü kopukluk için kullanılsa da, genellikle senedin tabiun tabakasındaki ravisinin düşüp, daha alt tabakadaki ravinin sahâbeden yaptığı rivayetler için kullanılır. Bkz. Suyûtî, *Tedrib*, I, 171; Şâkir, *el-Bâis*, s. 49.

²⁶⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 451.

Başka bir rivayette Rasûlullah: “*Müslüman’ın rüyası, peygamberliğin kırk altı parçasından biridir ve kimseye anlatmadıkça rüya kuşun bacağına bağlıdır. Ne zaman ki anlatır o zaman düşer.*”²⁶⁵ buyurmaktadır.

Hız Peygamber bu benzetmeyle rüyanın, bir kuşun ayağına bağlı şey misali sağlam bir noktada olmadığını anlatmaktadır. Kuşun ayağında duran nesnenin en ufak bir hareketle düşecek olması gibi rüya da onu ilk yoranın yorumuyla düşer (anlamına kavuşur).²⁶⁶ Bir açıdan da rüya, onu gören, rüyasından veya yorumundan bahsetmedikçe bir yerden bir yere konarak hareket eden kuş gibidir. Ne zaman rüyasından bahseder o zaman konar, yani hükmü belli olur denilmektedir.²⁶⁷

Bu konu beraberinde şu soruyu da akla getirmektedir: “*Rüya, doğru veya yanlış, ilk yorumlandığı gibi mi gerçekleşir?*” İbn Hacer konuyu şu rivayetle ele alır: “*Rüya ilk tabir edene aittir.*”²⁶⁸ Bu hadis zayıftır ancak, bu hadisin, onu destekleyen Ebû Davud (ö. 275/888), Tirmizî (ö. 279/892) ve İbn Mâce’nin (ö. 275/888) hasen senetle, Hakim’in (ö. 405/1058) ise sahih olarak rivayet ettiği bir şahidi²⁶⁹ vardır: “*Rüya tabir edilmedikçe kuşun ayağına asılıdır. Ne zaman tabir edilirse meydana gelir.*” Buhari bu durumu tabir edenin isabet etmesi haline tahsis etmiştir. O bu düşünceye şuradan varmaktadır; Hz. Peygamber, Ebû Bekir’in (ö.13/633) yaptığı yorumun bazısına doğru, bazısına yanlış demiştir. Buradan da şu anlaşılır ki, hata yapılan yorum açıklığa kavuşturulursa, bu açıklama doğru tabirin yerini alacaktır; ilk yorumun ise hiçbir değeri kalmayacaktır.²⁷⁰

“*Rüya ilk tabir edene aittir. الرويا لأول عابر*” hadisini bazı alimler şu şekilde izah etmektedir: “*Rüya ilk olarak, rüya yorumunda bilgili olana sorulmalıdır. Rüyanın yorumlanmasında, rüyayı gören ilk yorumdan dolayı bir huzursuzluk hissederse onu tabir etmekte isabet edecek olan sonrakine soracaktır. Çünkü maksat, rüyayı*

²⁶⁵ Tirmizî, *Rüya* 5; İbn Mâce, *Rüya* 6; Dârimî, *Rüya* 10; *Müsned*, IV, 10, 11.

²⁶⁶ Suyûtî, *Şerhu süneni İbn Mâce*, I, 279.

²⁶⁷ Mübarekfûri, *Tuhfetu’l-ahfezi*, VI, 460.

²⁶⁸ İbn Mâce, *Rüya* 6.

²⁶⁹ Şahid: Ferd olduğu sanılan bir hadisin, çeşitli hadis kitaplarında yapılan araştırma sonunda, mana yönünden bir benzerine rastlanırsa, bu benzer hadise şahid denir. bkz, Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 435; Suyûtî, *Tedrib*, I, 201; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâis*, 57 (Dipnot).

²⁷⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, XII, 451.

yorumlamakta isabet ederek Allah'ın bu rüya ile verdiği misale ulaşmaktır. Şayet ilk yorumcu açıklamasında isabet ederse artık başkasına sorulmamalıdır. Yanılırsa ikinci kimseye sorulabilir.”²⁷¹

İbn Hacer yapılan bu yorumun “*Rüya tabir edilince meydana gelir.*” hadisiyle çeliştiğini söylemektedir: “Şöyleki, kötü rüya hakkında Hz. Peygamber'in söylediği “*kimseye ondan bahsetme*” sözü bu takdirde anlaşılmasız olmaktadır. Belki yorumcu rüyayı batınî anlamda güzel olması muhtemel de olsa yüzeysel anlamına binaen kötüye yorabilir. Rüya da, bu kötü yorum üzere gerçekleşir. Mümkün olan cevap şudur ki; bu hadis rüya görenle alakalıdır. Rüyayı gören kimse, rüyasını birine sorar o da olumsuz bir anlam üzere tabir ederse hemen rüyayı isabetli yoracak başka birine sorar. Böylece birinci yorumun gerçekleşmesi kesinleşmez. Şayet böyle davranmakta ihmalkarlık yapar, ikinci bir şahsa sormaz ise, rüya birinci yorumu üzere gerçekleşir.”²⁷² Ancak yapılan bu tartışmalar, rüyasını anlatanın, yorumcunun yorumunda isabet veya hata ettiğini anlamasının mümkün olmadığı düşünülürse, pek isabetli gözükmemektedir.

Yapılan bu yorumlar, rüyanın anlatılmasının ve yorumlanmasının titizlik gerektiren bir konu olduğunu göstermektedir. Ancak rüyanın yalan yanlış, nasıl yorumlanırsa yorumlansın öylece meydana geleceğini söylemek, Allah'ın, rüyayı yaratmaktaki gayesinin, yorumcunun yaptığı açıklamayla değişebileceğini söylemek olur ki, bu da aklın ve dinin kabul etmediği bir durumdur. Çünkü rüya yorumu, rüyadaki işaretlerin yorumcunun zihninde oluşturduğu zannın dile getirilmesidir.²⁷³ Halbuki, Allah'ın rüyayı yaratmadaki muradı hakikattir, bu muradın dışında şeyler ifade eden yorum ise zandır. “*Oysa, zan hiçbir şekilde hakkın yerini tutamaz.*”²⁷⁴ ayeti de düşünülürse konu daha iyi anlaşılacaktır. Bir de rüyalar, olanı değiştirmezler, ancak olmuşu veya olacakları haber verebilirler. Bu takdirde zikredilen hadisler şu şekilde anlaşılabilir:

Bir kimsenin, dinlediği her rüya için hayır dilemesi, kötü rüyalar hakkında susması, güzel ve gerekli bir davranıştır. İyi ya da kötü her rüya için hayır dilemek, rüyada

²⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri* XII, 451.

²⁷² İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 451.

²⁷³ Bkz. İbn Sîrîn, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 11.

²⁷⁴ Yûnus, 10/36.

olmayan bir durumu söylemek de değildir. Bilakis, bir durum hakkında iyi zanda bulunmak ve sonucunun hayır olması için bir nevi dua etmektir. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadiste rüyasını anlatan kadına her seferinde *“Hayırdır inşallah! Kocan, Yüce Allah dilerse sağ salim yanına döner ve sen de iyi, saygılı bir çocuk doğurursun.”* diyerek bir nevi ona dua etmiş, Allah da Hz. Peygamber'in bu duasını kabul etmiştir.

Yine aynı rivayette, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'nin (r.ah) yaptığı yorum sebebiyle sitemkâr davranması, yukarıda zikrettiğimiz güzel tutumu takınmamasındandır. Yoksa yaptığı rüya yorumunun, rüyasını anlatan kadının kocasının ölümüne, çocuğunun da günahkâr doğmasına sebep olacağından değildir. Ancak, Hz. Aişe'nin yaptığı yorum, kadının kocasının öleceği vakte isabet etmiştir denebilir. Zira, rivayetin ilk bakışta kolaylıkla akla getirdiği, “Hz. Peygamber'in kadın için yaptığı yorumlar, kocası ve çocuğu için takdir edilmiş eceli geciktiriyordu, Hz. Aişe'nin yorumu ise bu takdirin gerçekleşmesine sebep oldu.” şeklindeki yorum, *“Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez.”*²⁷⁵ ayetinin içeriğine ters düşmektedir.

Bir başka açıdan ise Hz. Aişe'nin *“O yine bu rüyayı görmüştü.”* demesinden, görülen rüyanın öncekilerle aynı olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, kadının gördüğü bu rüyayı kendisine birkaç defa anlatmasına izin vermiş, kendisi de bu rüyayı *“Hayırdır inşallah! Kocan, Yüce Allah dilerse sağ salim yanına döner ve sen de iyi, saygılı bir çocuk doğurursun.”* diyerek yorumlamıştır ve rüya bu yorumu üzere gerçekleşmiştir. Oysa, Hz. Aişe bu rüyayı *“Vallahi, eğer rüyan doğruysa mutlaka kocan ölecek, sen de günahkar bir çocuk doğuracaksın.”* şeklinde yorumlamış ve olaylar da bu şekilde meydana gelmiştir. Bu noktada şu üç durum akla gelmektedir; bu rüya ya müjdeleyici sadık bir rüyadır, ya ölüme ve günahkar çocuğa işaret eden uyarıcı sadık bir rüyadır, ya da kötü bir rüyadır. Hz. Peygamber'in rüyayı yorumlamasını esas almak gerektiğine göre bu rüya, müjdeleyen sadık bir rüyadır. Şayet ikaz eden sadık bir rüya olsaydı, Hz. Peygamber'in kocası için olmasa da, en azından doğacak çocuklar için kadını uyarması gerekirdi. Bu rüyanın kötü bir rüya olması da mümkün değildir. Şayet kötü bir rüya olsaydı, hem yorumu olmazdı hem de Hz. Peygamber'in, kadını bu rüyayı anlatmaktan

²⁷⁵ Münâfikûn, 63/11.

men etmesi gerekirdi. Bu takdirde Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'ye kızması, O'nun (s.a) bu rüyayı hep hayırla yorumladığını bildiği halde, kendi anladığı gibi yorumlayıp, güzel olan davranışı sergilememesindedir.

Hz. Peygamber'in, rüya nasıl yorumlanırsa öyle meydana gelir sözünü şu şekilde anlayabiliriz: Rüya, onu görenle doğrudan ilgilidir. Ayrıca rüyanın insan psikolojisini sarsabilen oldukça güçlü etkileri vardır. Rüyayı iyiye yorumlamak, görenin sevinmesini sağlarken, ileriye dönük herhangi bir beklenti meydana getirmez. Rüyayı kötüye yorumlamak ise, endişe, korku ve zihin karışıklığına yol açar. Şayet rüya kötüye yorumlanırsa, rüyayı gören bu rüyanın gerçekleşeceği anı bekleyerek sıkıntı çekecek, doğal olarak başına gelen bir musibeti de ona bağlayacaktır. Böylece rüya, bir nevi onu gören için gerçekleşmiş olacaktır. Zira, Hz. Aişe'nin rivayetindeki kadının, kötü yorumu duyması üzerine ağlayarak "*Rüyamı sana sunmamda benim ne günahım var?*" demesinden, olabilecek rüyanın yorumuna bağladığı anlaşılmaktadır. Nitekim gelişen olaylar da, o şekilde meydana gelmiştir.

Rüyanın yorumlandığı gibi gerçekleşeceğini anlatan rivayetlerle, Hz. Peygamber'in, kötü rüyanın zararından sakındırmak için anlatılmamasını, ya da güzel rüya görüldüğünde, onun sevilen, alim veya yol gösterici birine anlatılmasını tavsiye ettiği hadisler birlikte değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber'in, söz ettiğimiz kaygıları, yani kötü rüyanın etkisinde kalınmasını önlemek istediği anlaşılmaktadır.

3.2.5.3. Rüya Görenin Sorulması ve Rüya Tabirinin Vakti

Hz. Peygamber'in günün başında ilk olarak rüya göreni sorması ve anlatılan rüyaları yorumlaması, onun rüyaya verdiği önemi göstermektedir.

Semure b. Cündeb'in (ö. 59/678), Hz. Peygamber'in bu davranışının sıklığını vurguladığı rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber'in ahabına sıklıkla söylediklerinden biri de sabah namazını kıldıktan sonra onlara yüzünü çevirip "*Aranızda bu gece rüya gören var mı?*" demesidir."²⁷⁶

²⁷⁶ Buhârî, *Tabir* 47; Müslim, *Rüya* 5; Tirmizî, *Rüya* 8; Ebû Dâvud, *Edeb* 97; *Muvatta*, *Rüya* 1; *Müsned*, II, 325.

Hz. Peygamber'in sıklıkla “İçinizden bu gece rüya gören var mı?” diye sormasından, ashabına rüya ilmini öğrenmeye, onun hakikatleri hakkında soru sormaya ve de tevilini öğrenmek için onları istekli olmaya teşvik etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylece Hz Peygamberin bu tavrı onların dikkatini çekecek, onlar da rüyanın ehemmiyetinden uzak yaşamayacaklardır. Nitekim bazı alimler bu durumu şöyle açıklamışlardır: “Böylelikle Hz Peygamber, rüyanın faziletini, tevilini ve rüyanın içerdiği gaybi bilgileri ve kainat sırlarını onlara öğretmektedir.”²⁷⁷

İbn Hacer bu hadisten şu sonuçları çıkarmaktadır: “Bu rivayet, “Rüyanı, kadına ve güneş doğuncaya kadar anlatma.” hadisinin yanlışlığını ispat etmektedir. Ayrıca, bazı rüya tabircilerinin söylediği “Rüyanın, sabah güneş doğduktan sonra, ikinci vakti ise, güneş batmadan yorumlanması müstehaptır.” sözü bu rivayetle çelişmektedir. Çünkü, Rivayetten anlaşılan rüya yorumunun güneş doğmadan yapılmasının müstehap olduğudur.”²⁷⁸

Zikredilen hadis, rüya tabirini belli bir vakitle sınırlamamaktadır. Yorumcu rüyasını veya başkasının rüyasını, gece veya gündüz dilediği vakitte yorumlayabilir. Ancak bu iş için en güzel vakit sabah namazı sonrasıdır. Çünkü kişi rüyasını henüz görmüştür ve onu hatırlamaya en uygun vakittir. Yorumcu ise, diğer vakitlere nazaran daha dinç ve rahat olduğundan, rüyasını anlatan bu vakitte daha iyi dinler, rüyadaki işaretleri daha doğru anlar ve de kendisinden beklenenin en iyisini yapmaya çalışır.²⁷⁹

Nevevî bu hadisi şerh ederken şu tahlili yapmaktadır: Bu hadiste, rüya görenin sorulmasının müstehap olduğunun ve günün başında rüyayı tevil etmekte aceleci davranmak gerektiğinin delili vardır. Çünkü zihin toparlanmış, henüz dünyalık geçimle ilgili meşguliyetlerle dağılmamıştır.²⁸⁰

²⁷⁷ Bkz. Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 32; İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 457.

²⁷⁸ İbn Hacer *a.g.e.*, XII, 458.

²⁷⁹ İsmail, *Tefsîru'l-ahlâm*, s. 30.

²⁸⁰ Nevevî, *a.g.e.*, XV, 37.

3.2.6. Rüyada Allah'ın (c.c) Görülmesi

Allah'ın rüyada görülmesi, İslam alimleri arasında farklı değerlendirmelere sebep olmuş bir konudur. Çünkü rüya, gözün gördüğü, aklın da bilgisine sahip olduğu veya bu bilgi ışığında hayal edebildiği varlıkların uykuda görülmesidir. Oysa Allah, ne hayal edilebilir ne de akılla kavranabilir bir varlıktır. Ancak, sahih rivayetler Allah'ın rüyada görülebileceğini göstermektedir. Bununla beraber Allah'ın rüyada görülebileceğini ispat eden rivayetlerin kendileri de yoruma muhtaçtır.

Konuyla ilgili olarak Abdullah b. Abbâs'ın (ö. 68/ 687) rivayetine göre Hz. Peygamber: *“Rabbimi (rüyada) en güzel surette gördüm.”* dedikten sonra şöyle buyurdu, Allah *“Yüce melekler topluluğu ne hakkında tartışıyor?”* dedi. Bende *“Ya Rabbi! Sen daha iyi bilirsin.”* dedim. Hz. Peygamber devamla, *“O zaman avucunun içini, iki omzumun arasına koydu da ben soğukluğunu, göğüslerimin arasında hissettim. Bunun sonucu, göklerde ve yerde olan şeyleri bilmiş oldum.”* buyurdu ve *“**Bunun gibi biz İbrahim'e kesin olarak bilenlerden olması için göklerin ve yerin engin büyüklüğünü de gösteririz.**”*²⁸¹ mealindeki ayeti okudu.²⁸²

Başka bir rivayet ise şöyledir: *“Rabbini rüyada gören kimse, cennete girmiş demektir.”*²⁸³

Zikredilen hadiste geçen *“en güzel surette”* ifadesi, iki şekilde yorumlanmaktadır:

1. Burada *“en güzel surette”* olan Hz. Peygamber'in kendisidir. Rüyada yüce Allah'ı (c.c) görmesi, O'nun güzelliğini artırmıştır.
2. *“En güzel surette”* olan Allah Azze ve Celle'dir ve bununla, O'nun en güzel vasıfta olduğu, yani Hz. Peygamber'i en büyük ikram ve iltifatlarla karşıladığı kastedilmiştir.²⁸⁴

²⁸¹ Enam, 6/ 75.

²⁸² Tirmizî, *Tefsir* 38; Dârimî, *Rüya* 12; *Müsned*, V, 378.

²⁸³ Dârimî, *Rüya* 12.

²⁸⁴ Aydınlı, *Sünen-i Darimi Tercümesi*, IV, 428.

İslam alimlerinin çoğu kesin olarak rüyada Allah'ın (c.c) görülmesine cevaz vermişlerdir.²⁸⁵ Ancak Allah'ın rüyada nasıl görülebileceği hususunda, İslam alimlerinin farklı değerlendirmeleri olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte yapılan yorumlar da konunun muamma oluşunu yansıtmaktadır. Bu yorumlardan birinde Gazzâlî (ö. 505/ 1111), “Allah (c.c) şekil ve suretten münezzehtir. Ancak Allah, kendisini rüyada görene, O’nu bildiren nurani veya bunun dışında duyuşsal hisler vasıtaıyla ulaşır.”²⁸⁶ derken, İbn Bakıllanî (ö. 403/ 1012) de konuyu: “Rüyada Allah'ı (c.c) görmek, kalpte meydana gelen bir takım hatırlardır. Bunlar, gören kimse için olmuş veya olacak bir takım şeylere delil olurlar.”²⁸⁷ diyerek izah etmektedir. Aliyyü'l-Kâri (öl. 1014/ 1605) rüyada Allah'ın görülmesi hakkında: “Bu öyle bir seyir hali ki, seçkin olanlar için kalple olur. Bunu benzetmenin hiçbir yönü de yoktur. Oysa ki bu, yaratılmışların hiç birinin seçimiyle de değildir.”²⁸⁸ demektedir.

Allah'ın rüyada görülmesi sadece peygamberlere has bir durum da değildir. Nitekim, güvenilir bir çok kimseden Allah'ı rüyada gördüklerine dair rivayetler bunu kanıtlamaktadır. İbn Arabî (ö. 543/ 1149) *Futuhât*'ın pek çok yerinde, rüyasında Allah'ı gördüğünden, O'ndan bilgi, izin veya talimat aldığından bahsetmektedir. Bu, ilk defa İbn Arabî tarafından ortaya atılmış bir iddia da değildir. Benzeri iddiaları, başkalarında da görmek mümkündür. İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/ 767) “Allah'ı rüyada doksan dokuz kere gördüm.” dediği ve sonra bir kez daha görüp yüzü tamamladığı rivayet edilmiştir²⁸⁹ Gazzâlî'nin nakline göre, Ahmed b. Hanbel (ö.241/ 856) ve Seriy es-Sakati (ö. 253/ 867) Allah'ı rüyada gördüklerini iddia etmişlerdir.²⁹⁰

Kuşeyri (ö. 465/ 1073) de rüya hakkındaki görüşlerini anlatırken, Allah'ın rüyada görülmesinin büyük bir nimet olduğunu zikretmektedir. Daha sonra da bu tür rüya görenlerden Yahya b Said el-Kattân'ın (ö. 198/ 815), Ebû Yezid el-Bestami (ö. 261/

²⁸⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 404.

²⁸⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 404.

²⁸⁷ Davutoğlu, *Müslim Şerhi*, X, 27.

²⁸⁸ Aliyyü'l Kari, *Fıkhî ekber şerhi*, s. 334.

²⁸⁹ Aliyyü'l Kari, *a.g.e.*, s. 334.

²⁹⁰ Adam, *Bazı Kelam Problemleri*, s. 107.

875) ve Ahmed b. Hadraveyh'in (ö. 240/ 854) Allah'ı gördükleri rüyaları zikretmektedir.²⁹¹

Allah'ın rüyada görülmesi, kavranması mümkün bir durum değildir. Allah'ın görüldüğü rüyaların yorumu ise yanlış ve doğruya aynı oranda yakındır.²⁹² Bunun sebebi ise, Allah'ın zatı veya sıfatlarıyla hem kavranamaması hem de hayâl edilememesidir.

Sonuç olarak, konunun sahip olduğu insanın akıl ve hayal gücünü aşan boyutu, ayrıca; konu hakkındaki mevcut bilgilerin fazla ayrıntı vermemesi, alimlerin bu konuyu izah etmede, ancak inanç esaslarını korumakla yetinmelerini gerektirmiştir.

3.2.7. Rüyada Hz. Peygamber'in Görülmesi

Hız. Peygamber'in rüyada görülmesi, bizzat kendisi tarafından hususiyeti vurgulanan bir durumdur. Bu sebeple İslam alimleri, bu konudaki farklı rivayetleri anlamak için daha fazla çaba göstermişler ve sağlıklı sonuçlara ulaşmaya çalışmışlardır. Bu başlık altında hem bu farklı rivayetler hem de yapılan değerlendirmeler incelenecektir.

Hız. Peygamber'in rüyada görülmesi hakkında değişik rivayetlerle karşılaşmaktayız. Bu rivayetlerdeki lafız farklılıkları önemli tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalara temel olan başlıca farklı rivayetler şunlardır:

Enes b. Malik'ten yapılan rivayete göre Hız. Peygamber: "*Her kim beni rüyasında görürse, muhakkak o beni görmüştür. Çünkü şeytan, benim şekil ve suretimde görünemez.*"²⁹³ buyurmuştur.

Ebu Hureyre'nin rivayeti ise şöyledir: "*Beni rüyada gören, uyanırken de görecektir. Şüphesiz şeytan benim suretime giremez.*"²⁹⁴

²⁹¹ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-kuşeyriyye*, s. 368-369.

²⁹² İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 404.

²⁹³ Müslim, *Rüya 2*; Tirmizî, *Rüya 3*; İbn Mâce, *Rüya 2*; Dârimî, *Rüya 4*; Muvatta, *Rüya 1*; Müsned, II, 463.

²⁹⁴ Buhârî, *Tabir 10*; Müslim, *Rüya 2*; Ebû Dâvud, *Edeb 97*; İbn Mace, *Rüya 2*.

Ebû Hureyre'nin yaptığı diğer bir rivayet ise şöyledir: “Beni gören, gerçekten hakkı görmüştür.”²⁹⁵

Bu hadisin muhtelif açıklamaları temelde iki konuyu ele almaktadır. Birincisi, Hz. Peygamber her ne suret ve sıfatta görülürse görülsün bu görüş hak bir görme midir? Yoksa görmenin hak olması için Resûlullah'ı bilinen sıfatları ve suretiyle görmek şart mıdır? İkincisi, rivayetlerde geçen “Beni uyanıkta görür فسيراتي في اليقظة” ifadesi nasıl anlaşılmalıdır?

En başta açıklanması gereken husus şudur ki; bu konuda yapılan tartışmaların içeriğini, rüyada Hz. Peygamber'in görülmesinin tesbiti oluşturmaktadır. Dikkat edilirse yapılan değerlendirmeler bu tür rüyaların sadık veya batıl olmaları boyutuyla değildir. Hz. Peygamber ne suret ve sıfatla görülürse görülsün onun konu olduğu rüyalar zaten Allah (c.c) tarafından gösterilmiş sadık rüyalarlardır. Nitekim, rivayetlerde geçen “Şeytan benim misalime bürünemez فان الشيطان لا يتمثل بي” ifadesinin, bu rüyaların, karmaşık ve batıl rüyalar olmadığına işaret ettiğini söyleyebiliriz.²⁹⁶ Ancak Hz. Peygamber'in değişik sıfatlarda görülmesi açıklanması gereken bir durumdur.

Nevevî (ö. 676/1277) bu konuda hiçbir ayırım yapmaksızın, ne suret ve sıfatla görülürse görülsün görülenin gerçekten Hz. Peygamber olduğunu iddia ederken, Kadı İyaz'ın (ö. 544/1149) “Şayet Hz. Peygamber bilinen sıfatları üzere görülmüşse, gerçekten O görülmüş demektir. Aksi takdirde görülen rüya hakiki değil tevil gerektiren bir rüyadır” sözünün zayıf olduğunu söylemektedir.²⁹⁷

Ancak Nevevî, rüyada Hz. Peygamber'in bilinen sıfatları dışında görülmesini, rüyayı görenin dini durumuyla ilgisini kurarak açıklamaktadır. “Hz. Peygamber'i bilinen güzel sıfatlarıyla görmek, bu rüyayı görenlerin dininin güzelliğine, bu sıfatları dışında görmek ise, rüyanın doğruya aykırılığı oranında, böyle görenlerin dinlerinde bir bozukluğa işaret etmektedir.”²⁹⁸ Ancak ona göre görülen yine de Hz. Peygamber'dir.

²⁹⁵ Buhârî, *Tabir* 10; Müslim, *Rüya* 2; Dârimî, *Rüya* 4; *Müsned*, II, 463.

²⁹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 403.

²⁹⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 28.

²⁹⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 403.

Dihlevi (ö. 1176/ 1762) de aynı görüşü savunanlardandır. Ona göre bir kimsenin, rüyasında Allah'ı (c.c), Hz. Peygamber'i ve melekleri, onlara yakışmayacak suret ve sıfatlarda görmesi, onun şahsiyetinin ve imanının bozuk, zayıf ve kemale ermemiş olduğunu göstermektedir.²⁹⁹

Alimlerin bu konu hakkında getirdikleri görüşlerden biri de şudur: “Hz. Peygamber'in görüldüğü rüya, her nasıl olursa olsun kesinlikle batıl veya karmaşık rüyalardan değildir. Bilakis tamamen hak ve gerçektir. Velew ki, farklı bir surette görülmüş olsun. Bu suretin görülmesi de şeytandan değildir, bilakis Allah tarafındandır. “فقد راي الحق” Yani tevil gerektirmeyecek kadar açıksa, rüyayı görene ulaştırılmak istenen bir gerçeği görmüştür. Aksi halde bu durumu ihmal etmeden tevilini öğrenmek için gayret göstermelidir. Çünkü bu, ya bir hayrı müjdelemedir ya bir kötülükten sakındırmadır ya da onu korkutmak içindir ki, dinini ve dünyasını ilgilendiren bir sonucun meydana gelmesi hususunda tedbirini alsın veya neticelerinden sakınsın.”³⁰⁰

İbn Hacer, alimlerin Hz. Peygamber'in rüyada görülmesinin mahiyeti hakkında yaptıkları tevil ve açıklamaları birleştirerek şu neticeye varmaktadır: “Hz. Peygamber'in sıfatlarına uygun veya değil görüldüğü rüyalar gerçek rüyalardır. Ancak rüyasında, Peygamberi (s.a) bilinen sıfatları üzere gören, tabire ihtiyaç olmayan açık bir rüya görmüştür. Şayet Hz.Peygamber'i sıfatlarından farklı bir halde görmüş ise eksiklik, O'nu (s.a) olmadığı sıfatlarla hayal etmesi sebebiyle rüyayı görendedir. Ve bu rüya tabire ihtiyaç duyar. Tabir uleması da bu anlayışa uygun hareket etmiştir. Bir cahil “Ben rüyamda Peygamberi gördüm.” dediği zaman “Gördüğünü tasvir et” demişlerdir. Rüyada görülen sıfatları Hz. Peygamber'in sıfatlarına uygun bulduklarında kabul etmişler aksi halde reddetmişlerdir.”³⁰¹ Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, reddedilenin rüyanın sadık oluşu değil, rüyada Hz. Peygamber'in görüldüğü iddiasıdır.

Nitekim İbn Sirin (ö. 110/ 728) de bu anlayıştadır ve bunu rüya tabir edeceği zaman uygulamıştır. Kendisine gelip Hz. Peygamber'i gördüğünü söyleyen birisine “ Bana gördüğünü tasvir et” demiş ve rüyayı gören Hz. Peygamber'den bilinmeyen sıfatlarla

²⁹⁹ Dihlevî, *Huccetullahi'l-baliğa*, II, 346.

³⁰⁰ İbn Hecer, *Fethu'l-bâri*, XII, 401.

³⁰¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 403.

bahsedince “*sen onu görmemişsin*” demiştir. İbn Hacer bu rivayetin hem sahih olduğunu hem de bu rivayeti destekleyen başka rivayetler de bulunduğunu nakletmektedir. Devamında İbn Hacer senedinin ceyyid olduğunu söylediği şu rivayeti de kitabında zikretmektedir. İbn Abbas da rüyasında Hz. Peygamber’i gördüğünü söyleyen birisinden O’nu (gördüğü haliyle) anlatmasını istemiştir. Bu şahısın anlattıklarını Hz. Peygamber’in sıfatlarına uygun bulunca “*Evet onu görmüşsün*” demiştir.³⁰²

İbn Arabi, Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi konusunda o kadar titiz davranmaktadır ki; şayet, O’nu (s.a) rüyasında gören, sahih rivayetlerde anlatıla suretinden, daha iyi bir surette görse, hatta kırık olan üst dişini sağlam görse, onu Hz. Peygamber’i görmüş olarak kabul etmez.³⁰³

Hz. Peygamber’in bilinen sıfatları dışında da görülebileceğini ifade eden Ebû Hureyre’nin “*Kim beni rüyada görürse, gerçekten beni görmüştür. Şüphesiz ki ben, her surette gösterilirim.*”³⁰⁴ rivayeti hakkında İbn Hacer, bu hadisin ravilerinden Salih Mevla Tev’eme’nin zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir.³⁰⁵ Malik b. Enes (ö. 179/795) de onun hakkında kendisine soru soranlara: “*Güvenilir bir ravi değildir. Sakın ondan bir şey almayın.*” diyerek cevap vermiştir.³⁰⁶

Bir diğer tartışma konusu ise rivayetlerde geçen “*فسيراني في اليقظة*” ifadesinin ne anlama geldiğidir. Rüyada Hz Peygamberi gören, uyanıklık halinde de O’nu görecektir olması umumi bir ifade midir yoksa belli özelliklere sahip, onun sünnetine tabi olan belli bir sınıfa has bir durum mudur? Ya da Hz. Peygamber’i rüyada gören, yaşıyorken mi, öldükten sonra mı O’nu (s.a) görecektir?

Suyuti, bu hadisi zahiri anlamı üzerine kabul etmektedir. Konuyu izah ederken vefat etmiş olan birisinin (Hz Peygamberin), müşahede aleminde yaşayan birisi tarafından görülmesinin mümkün olmadığını savunanlara şu cevabı vermektedir: “Bu düşüncede

³⁰² İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 400.

³⁰³ İbn Arabi, *er-Rüya ve'l-mübeşşirât*, s. 13.

³⁰⁴ Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, XV, 384. (hadis no:41488)

³⁰⁵ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 400.

³⁰⁶ Cürcanî, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, IV, 55.

iki tehlikeli durum söz konusudur. Birincisi hevasından konuşması mümkün olmayan Hz. Peygamber'in sözünü doğrulamamak. İkincisi ise, Allah'ın (c.c) kudret sahibi olduğunu bilmemektir. Onlar, sanki Bakara suresinde geçen "**O'na (ölyüye) (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun. Böylece Allah (c.c) ölüleri diriltir**"³⁰⁷ ayetini, Hz İbrahim'in dört kuşla olan hikayesini ve Uzeyr'in kıssasını duymadılar. Allah, ölyüye ineğin bir parçasıyla vurmaya dirilmesi için, Hz İbrahim'in duasını kuşların canlanması için ve Uzeyr'in şaşkınlığını yüz yıl sonra canlanan eşeğin ölümü için sebep kılmıştır. Aynı şekilde Allah (c.c), Hz Peygamber'in rüyada görülmesini uyanıklık halinde görülmesi için bir sebep kılmıştır.³⁰⁸ Bunları söyledikten sonra Suyuti daha önce zikrettiğimiz İbn Abbas'ın rivayetini nakleder.³⁰⁹

Alimlerin bazıları bu hadisi, rüyanın uyanıklık halinde doğru ve hak üzere meydana gelmesi olarak yorumuş, bazıları ise: "Hz Peygamber "فسيراتي في اليقظة" demekle kendi asrında yaşayan ve O'na hicret edenleri kastetmiştir. Ya da Müminlerden O'nun zamanında yaşamadıkları için göremeyenler, ölmeden önce uyanıklık halinde O'nu görmekle müjdelenmiştir³¹⁰ diyerek açıklamışlardır.

Bazı alimler "فسيراتي في اليقظة" ifadesinin O'nu rüyada görenlerin ahirette tekrar göreceklerine işaret ettiği görüşündedirler. Bu yorumu faydasız bulanlar ise, Müslümanlardan, O'nu rüyada gören veya görmeyen herkesin ahirette Hz Peygamber'i göreğinden, hadisi böyle anlamının, O'nun rüyada görülmesindeki özelliği ortadan kaldırdığı görüşündedirler.³¹¹

Kamil Miras'ın bu rivayete getirdiği yorum ise daha makul gözükmetedir. O, Hz. Peygamber'in rüyada görülmesinin, bir anlamda dünyadayken cennetle müjdelenmek olduğunu söylemektedir. "Ancak ahirette görmek suretiyle de rüyanın doğruluğu gerçekleşmiş olur. Binaenaleyh, kim beni dünyada rüyasında görürse, ahirette beni uyanık halde görür, demek olur ki, Cennetle müjdelemedir."³¹² Kamil Miras bu

³⁰⁷ Bakara 2/ 73.

³⁰⁸ Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 256.

³⁰⁹ Bkz. Dipnot 50.

³¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 401.

³¹¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 401.

³¹² Miras, *Sahih-i Buhari muhtasarı tecrid-i sarih tercemesi*, XII, 277.

yorumuyla, hem Hz. Peygamber'in (s.a) rüyada görülmesinin hususiyetini korumuştur hem de bu hadisi açıklayan farklı bir yaklaşım sunmuştur.

Netice olarak Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi iki kısma ayrılarak değerlendirilmelidir. Birincisi, Hz Peygamber kendi sıfat ve suretiyle görülür ki, bu sadık ve gerçekten Hz Peygamber'in (s.a) görüldüğü bir rüyadır. Bu hususta hiçbir tartışma yoktur. İkinci olarak Hz Peygamberin rüyada bilinen sıfat ve sureti dışında görülmesi ise Hz Peygamberin görülmesi değildir. Ancak, bu rüya Allah (c.c) tarafından sadık bir rüya olmakla beraber rüyayı görenle alakalı, tevile muhtaç bir durumdur.

O halde, Hz. Peygamber'in sıfatları haricinde ona benzer görülen şey nedir? Öncelikle Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi, ruhuyla veya zatıyla görülmesi demek değildir. Rüyada görülen Hz. Peygamber'in misalidir.³¹³ Çünkü, Hz. Peygamber (s.a) de buna dikkat çekerek “*Şeytan benim misalime bürünemez فان الشيطان لا يتمثل بي*” demekle suret ve şeklen, yani misal olarak görüleceğini ve bu misalin de taklit edilemeyeceğini izah etmektedir.

Rüya, eşyanın misal boyutuyla görüldüğü bir alemdir. İnsanın rüyada gördüğü şekiller ve suretler de ne ruhtur ne de görülen şeyin bizzat kendisidir. Şayet rüyada görülen, bilinenden farklı ise, bu görenin hayalinde ürettiği gerçek dışı bir durumdur ya da bazı soyut kavram veya durumların (ilim öğrenmek, sevmek, yolculuğa çıkmak vs.), bazı nesnelere misalleriyle rüyada görülmesidir ki, bu durum rüyaların yorumunda daha fazla görülür. Bu taktirde görülen şey, o nesne değil, nesnenin bu değişik misalinin işaret ettiği soyut durumdur. Hz. Peygamber'in yorumlarında da bunu görülmekteyiz. Hz. Peygamber'in akan pınarı ölmüş olanın geride bıraktığı ve ona sevap kazandıran ameliyle yorumlaması³¹⁴, sağlam zırhı Medine olarak yorumlaması³¹⁵ buna örnektir. Bazen de rüyadaki misal, varlık alemindeki karşılığının ta kendisidir. Abdullah b. Zeyd'in (r.a) rüyasında gördüğü çan gibi.³¹⁶

³¹³ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 404.

³¹⁴ Buhârî, *Tabir* 13, 27, *Cenaiz* 23, *Şehadet* 30, *Menâkıb* 46; *Müsned*, VI, 436.

³¹⁵ Dârimî, *Rüya* 13; *Müsned*, III, 351.

³¹⁶ Ebû Dâvud, *Salat* 28; İbn Mâce, *Ezan* 1; *Müsned*, IV, 43.

Rüyanın bir misal alemi olduğunu göz ardı ederek; ayrıca diğer rivayetleri ve bu rivayetlerdeki lafızları dikkate almadan, “*Her kim beni rüyasında görürse, muhakkak o beni görmüştür.*” hadisini ele alıp her ne sıfat ve surette olursa olsun görülenin Hz. Peygamber olduğunu söylemek yanlıştır. Hz. Peygamber’in sıfatlarına uymayan bu misal ise ya soyut bir duruma ya da onu görenin, yanlış tasavvur ettiği peygamber anlayışına veya dine aykırı olan uygulamalarına bir uyarı mahiyetindeki görüntülerdir. Bu da şeytandan olmayıp Allah (c.c) tarafından gösterilen sadık bir rüyadır.³¹⁷

Konunun daha iyi anlaşılması için şu benzetmeyi yapabiliriz: Şayet bir kimse rüyasında Kur’ân’ı yüzünden okuduğunu; ancak okuduğu yazıların karışık ve anlamsız olduğunu görse, bu kişi Kur’ân’ı değil de dini konularda yaptığı yanlışların ikaz edildiği sadık bir rüya görmüş olur. Şayet rüyasında Kur’ân’da olan bir sûreyi veya ayeti gerçekte yazıldığı gibi okusaydı Kur’ân okumuş olurdu. Hz. Peygamber’in rüyada görülmesi de bunun gibidir.

Üstelik. “*Her kim beni rüyasında görürse, muhakkak o beni görmüştür.*” hadisini açık anlamına göre kabul etmek, Hz. Peygamber’in, onda olmayan veya ona yakışmayan sıfatlara ve suretlere bürünerek görülebileceğini de kabul etmek olur ki, bu, Hz. Peygamber için kabul edilebilir bir durum değildir.

3.2.8. Aynı Rüyanı Birkaç Kişinin Görmesi

Aynı rüyanın birkaç kişi tarafından görülmesi, rüyaya farklı bir değer katmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’in, bir konuda aynı rüyanın farklı sahabiler tarafından görülmesini, bu rüyanın doğruluğunu ve güvenilir olduğunu gösteren bir işaret olarak kabul ettiğini, hatta bazı konularda bu rüyaların neticesine göre hareket ettiğini görmekteyiz. Bu durum da bir rüyanın bir kişi tarafından görülmesiyle birkaç kişi tarafından görülmesi arasında değer bakımından fark olduğunu göstermektedir.

³¹⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-bâri*, XII, 406.

3.2.8.1. Ezanın Görülmesi

Hız. Peygamber Müslümanları namaza çağırarak için kullanılacak araç hususunda titiz davranıyordu. Bu konuda O'na (s.a), bayrak çekilmesi veya davul gibi ses çıkaran bir aletin kullanılması gibi değişik teklifler götürülmüştür. Ancak Rasûlullah (s.a) bu teklifleri, öncelikle diğer kavimlere benzemek istememesi ve diğer bazı sebeplerden dolayı kabul etmemiştir.³¹⁸

Bir gün Abdullah b. Zeyd (ö. 32/ 653) rüyasında üzerinde iki yeşil elbise taşıyan bir adam görür. Adam aynı zamanda bir de çan taşımaktadır. Abdullah b. Zeyd (r.a) Ona: “*Ey Allah'ın kulu şu çanı satar mısın?*” der. Adam: “*Bununla ne yapacaksın?*” diye sorunca Abdullah b. Zeyd (r.a) da “*Namaza çağıracağım.*” diye cevap verir. Bunun üzerine adam “*Sana daha iyi bir yol göstereyim mi?*” der. Sonra da Abdullah b. Zeyd'e (r.a) ezanın lafızlarını öğretir. Daha sonra Abdullah b. Zeyd (r.a) bu rüyasını Hz. Peygamber'e anlatır. Hz. Peygamber de ona, “*Bilal'i (ö. 20/ 641) alıp mescide çık ve ona bu ezan lafızlarını öğret.*” buyurur. Bilal (r.a) ezan okumaya başladığında Hz. Ömer (ö. 23/ 644) Hz. Peygamber'in yanına gelip, “*Ya Rasûlullah! Abdullah'ın rüyada gördüğünün aynısını ben de gördüm.*” demiştir. Bunun üzerine Hz Peygamber “*Allah'a şükürler olsun.*” buyurmuştur.³¹⁹

3.2.8.2. Kadir Gecesinde Görülmesi

İbn Ömer'den (ö. 74/ 693) yapılan rivayet şöyledir: “Hz. Peygamber'in (s.a) ashabından bazıları, rüyada Kadir gecesini Ramazan'ın son yedi gecesinde görmüşlerdir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) : “*Görüyorum ki rüyalarınız, Ramazanın son yedi gecesini hakkında birbirini tutmaktadır. Artık kim kadir gecesini arayacaksa, onu Ramazan'ın son yedi gecesini arasın.*” buyurmuştur.”³²⁰

Bu iki rivayetten anlaşılabilir şudur ki; bir rüyanın, farklı kişiler tarafından görülmesi o rüyanın değerini yükseltmektedir. Çünkü, Hz. Ömer'in ezanla alakalı benzer bir rüya görmesi karşısında, Hz. Peygamber (s.a), sevinmiş ve Allah'a şükretmiştir. O'nun (s.a),

³¹⁸ Beyânûnî, *er-Rüya ve'l ahlâm*, s. 165.

³¹⁹ Ebû Dâvud, *Salat* 28; İbn Mâce, *Ezan* 1; *Müsned*, IV, 43.

³²⁰ Buhârî, *Salatu't-teravih* 7; Müslim, *Sıyam* 205; *Muvatta*, *İtikaf* 14; *Müsned*, II, 5.

kadir gecesinin zamanı hakkında görülen rüyaları değerlendirmesi de, bu durumu açıkça desteklemektedir. İbn Hacer: “Bir haberin bir grup tarafından benzer şekillerde anlatılması nasıl o haberi kuvvetlendirirse, bir grup tarafından aynı rüyanın görülmesi de, o rüyanın doğruluğunu ve güvenilirliğini kuvvetlendirir.”³²¹ demektedir.

3.2.9. Kadının Yıkanmayı Gerektiren Rüya Görmesi

Enes b. Malik’in Ümmü Süleym’den gelen rivayet şöyledir: Ümmü Süleym bir gün Rasûlullah’a yanında Hz. Aişe varken gelip “*Ya Rasûlallah! Kadın, erkeğin gördüğü gibi rüya görünce ve onun gibi kendisinde bir şeyler hissedince yıkanmalı mıdır?*” dedi. Rasûlullah “*Evet yıkanmalıdır.*” buyurdu. Konuşmaya Hz. Aişe (r.ah) de katılıp “*Ya Ümme Süleym! Allah iyiliğini versin, kadınların ayıplarını ortaya döktün.*” dedi. Rasûlullah da Hz. Aişe için “*Allah senin de iyiliğini versin!*” dedikten sonra, Ümmü Süleym’e “*Evet kadın (rüyasında) böyle görürse yıkanmalıdır.*” dedi.³²²

Diğer bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber, bu duruma şaşırıp “*Amma yaptın kadında da hiç böyle şeyler olur mu?*” diyen Hz. Aişe’ye konuyu anlaşılması için “*Allah iyiliğini versin! O zaman (doğan çocukların ana-babaya) benzerliği nasıl oluyor.*” diyerek açıklama yapmıştır.³²³

Rivayette geçen “*تربت يمينك*” ifadesi “muhtaç olasın” veya “yazıklar olsun” gibi, kimi zaman bir şeyden dolayı kınamak anlamlarında kullanılırken³²⁴ Araplar bu ifadeyi bazı zamanlarda da teşvik veya şaşkınlıklarını ifade etmek için “Allah iyiliğini versin” gibi anlamlarda kullanmışlardır.³²⁵

3.3. Hadislerde Geçen Rüya Yorumları

Rüya yorumunda dikkate alınması gereken ölçülerden biri de Hz. Peygamber’in yaptığı rüya yorumlarıdır. Bu yorumlar bir anlamda “*Rüyada gördüğünüz şeylerin isimlerini, o rüyanın yorumlanmasına esas alınız. Rüyada gördüğünüz şeylerin künyelerini (veya)*

³²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 397.

³²² Buhârî, *Tahâret* 90; Müslim, *Hayız* 6.

³²³ Buhârî, *Tahâret* 90; Müslim, *Hayız* 6; *Muvatta*, *Tahâret* 21.

³²⁴ Bkz. Mustafa, *el-Mu'cemu'l-vesit*, I, 83.

³²⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, III, 212.

*kinaye manalarını da yorumlamaya esas alınız.*³²⁶ hadisinin açıklamaları mahiyetindedir. Bu bölümde, sadık rüyanın en önemli özelliklerinden olan “*gelecekte haber vermesi*” hakkında bilgiler sunulacak, daha sonra da rüyada görülen bazı şeyler hakkındaki rivayetler incelenecektir.

3.3.1. Rüyanın Gelecekte Haber Vermesi

Sadık rüyanın tarifinden anlaşıldığı gibi, sadık rüya, diğer özelliklerinin yanı sıra gelecekte olması muhtemel bazı olay veya durumlara da işaret etmektedir. Nitekim bu anlayışa delil teşkil edecek pek çok rüya, Hz. Peygamber (s.a) döneminde, hem kendisi tarafından, hem de ashâbı tarafından görülmüştür. Bu rüyaların bir kısmı ikaz, bazıları müjde ve bazıları ise hem müjde hem de uyarı mahiyetindeki rüyalar.

Hz. Peygamber döneminde görülmüş ve daha sonraki nesillere aktarılmış olan bu rüyalar, aynı zamanda sonraki dönemlerde meydana gelen olaylar hakkında bilgiler de vermektedir. Bu sebeple alimler bu rüyalardan, özellikle Hz. Peygamber’den (s.a) sonra kimin halife olması gerektiğine işaret eden rüyaları, bu konuların izah edildiği yerlerde kullanmışlardır.

3.3.1.1. Hz. Peygamber’in Uzuvarından Birinin Görülmesi

Ümmü’l Fadl’dan (r.ah) rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: “*Ya Rasulallah! Ben rüyamda, sanki senin uzuvlarından birisinin benim evimde olduğunu gördüm.*” dedi. Rasûlullah (s.a) “*Bir hayır gördün. Fatıma, bir oğlan çocuğu doğurur. Sen de O’nu emzirirsin.*” buyurdu. Gerçekten de Hz. Fatıma (ö. 11/ 632) Hz. Hasan (ö. 50/ 670) veya Hz. Hüseyin’i (ö. 61/ 681) doğurdu. Ümmü Fadl da kendi sütüyle onu emzirdi.³²⁷

Ümmü’l-Fadl (r.ah) İbn Abbas’ın (ö. 68/ 688) hanımıydı. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in zevcesi Meymune bt. el-Haris’in (ö. 51/ 671) kız kardeşiydi. Şu halde, Hz. Peygamber’in baldızı ve yengesidir.³²⁸

³²⁶ İbn Mâce, *Rüya* 7.

³²⁷ İbn Mâce, *Rüya* 10; *Müsned*, VI, 399.

³²⁸ Hazzâm, *Tehzîbu'l-esmâ*, s. 256.

3.3.1.2. Hz. Peygamber'in Uhud'ta Olacakları Rüyasında Görmesi

Cabir'den (ö. 74/ 693) gelen rivayete göre, Rasûlullah (s.a): *“Rüyamda gördüm ki, sanki ben çok sağlam bir zırhın içindeyim. Bir de boğazlanan bir sığır gördüm. Bunu şöyle yorumladım ki, bu zırh, Medine'dir; bu boğazlanan sığır ise şehit edilecek bir topluluktur. Allah en hayırlıdır. (Bu, onlar için daha hayırlıdır.)”* buyurdu.³²⁹

Ebu Musa el- Eşari'den (ö. 42/ 662) nakledilen başka bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Ben rüyada kendimi, bir kılıç salladığımı ve kılıcımın ortasının kırılıp bir gedik açıldığını gördüm. Bunun yorumu, Uhud günü Müminlerden şehit olanlarmış. Sonra bir kere daha kılıç salladım. Kılıç bu sefer olduğundan daha güzel hale dönüştü. Bunun tevili de, Allah'ın onunla getirdiği fetih ve müminlerin birleşmeleridir.”*³³⁰

İbn Hacer, hadisten şu sonucu çıkarmıştır: *“Hz. Peygamber rüyasında, sığır ve hayra işaret eden bir şey görmüştür. Sığır, Uhud'da öldürülenlerle tevil edilmiştir. Hayır da Mekke fethine kadar yapılan Bedir ve diğer savaşlarla cihad için Müslümanların doğruluk ve sabırlarından dolayı kazandıkları sevapla tevil edilmiştir. Cenabı Allah da onlara mükafat olarak, Uhud'dan sonraki Benî Kureyza, Hayber ve diğer zaferleri müyesser kılmıştır.”*³³¹

Ekseriyete göre ise *“Allah en hayırlıdır”* cümlesinin manası, Allah'ın sevabı şehid olanlar için dünyada kalmalarından daha hayırlıdır, demektir. Buna *“Allah'ın yaptığı iş daha hayırlıdır”* manası da verilebilir. Bu takdirde, hayırlı olan Allah'ın onları Uhud günü şehitler olarak seçmesidir. Bu ifade, Allah yolunda şehid olanlar için O'nun hazırladığı mükafatların daha hayırlı olacağını göstermektedir. *“Şehit olmayanlar için ise, Bedir'den sonra Müslümanların kalplerinin İslam'da huzur bulması ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri, hep hayırlı şeylerdir. Peygamber (s.a) rüyanın son kısmını, işte böyle yorumlamaktadır.”*³³²

³²⁹ Dârimî, *Rüya* 13; *Müsned*, III, 351.

³³⁰ Buhârî, *Tabir* 44, *Menâkıb* 25, *Meğâzi* 26; Müslim, *Rüya* 5; İbn Mâce, *Rüya* 10; Dârimî, *Rüya* 13.

³³¹ Canan, *Kütüb'ü sitte muhtasarı ve şerhi*, IV, 533.

³³² Sofuoğlu, *Buhârî Tercemesi*, XV, 6903.

Hız. Peygamber'in bu ifadesinden "Allah'ın takdiri herkes için hayırlıdır." anlamı da çıkarılabilir. Çünkü, Müslüman'ın şehid olması hayırlı olduğu gibi yaşaması da hayırlıdır. Hatta bazen yaşaması daha hayırlı olabilir.

Nitekim bu durumu çok iyi anlatan bir rivayete göre; iki arkadaş Müslüman olurlar. Daha gayretli olan bir müddet sonra katıldığı savaşta şehid olur. Diğerisi ise ölen arkadaşından sonra bir yıl daha yaşar. Sonra bu ikisini rüyasında gören sahabe, şehid olarak öleni, cennete diğerinden daha sonra girerken gördüğünü anlatır. Bu duruma çok şaşırarak ashap, bu rüyayı Hz. Peygamber'e anlattıklarında O: "Bunda şaşılacak ne var." der. Daha sonra "Sonraki bir yıl daha yaşamadı mı?" diye sorar. Ashap "evet" dediğinde, "O, (ölmediği yılda) ramazan ayında oruç tutmadı mı, bir yıl boyu şu kadar namaz kılmadı mı?" diye sorar. Onlar yine "evet" dediklerinde bu sefer Hz. Peygamber "Şu halde ikisinin arasında bulunan mesafe gök ile yer arasındaki kadar fazladır." buyurdular.³³³

Yorumcular, rüyada kılıç görmeyi birkaç şekilde yorumlamışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Rüyasında bir kılıca sahip olan hükümdarlığa, valiliğe, emanet mala veya evleneceği bir hanıma kavuşur. Kılıcı kınına koymak evlenmekle, büyük kılıç ise fitneyle tabir olunmuştur.³³⁴

3.3.1.3. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile Evleneceğini Görmesi

Hız Aişe (r.ah) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Ya Aişe! Sen iki kere rüyamda bana gösterildin. Bir adam ipekten bir parça üzerinde senin suretini taşıyordu. O adam, "Bu (suretin sahibi) senin müstakbel zevcendir." diyordu. Açıp baktım ki o sensin. Bunun üzerine ben "Şayet bu Allah (c.c) tarafından gösterilmiş ise Allah bunu gerçekleştirir." dedim."³³⁵

Hız Aişe (r.ah) dan yapılan bir diğer rivayet şöyledir: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Ben seninle evlenmeden önce sen bana rüyamda iki kere gösterildin. Ben meleşti,

³³³ İbn Mâce, *Rüya* 10; *Müsned*, I, 163.

³³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 445.

³³⁵ Buhârî, *Tabir* 20; Müslim *Fadâilu's-sahabe* 13; *Müsned*, VI, 128.

ipekten bir kumaş parçası üzerinde senin suretini taşıyor gördüm. Ben ona : “Bu kumaş parçasını aç” dedim. Melek onu açtı, bir de baktım ki o, sendin. Ben: “Eğer bu rüya Allah tarafından ise, Allah bunu gerçekleştirir.” dedim. Sonra melek seni, bir ipek parçası üzerinde taşıırken, ikinci defa bana gösterildi. Ben ona: “Bu parçayı aç” dedim. Melek onu açtı, bir de baktım ki o, sendin. Ben: “Eğer bu rüya Allah tarafından ise, Allah bunu gerçekleştirir.” dedim.”³³⁶

Kadının rüyada görülmesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Rühayı görenin gerçekten de, gördüğü kadınla veya benzeriyle evleneceği veya dünyalık bir şeye sahip olacağı ya da dünyalık bir makam elde edip, rızkının bereketleneceği gibi yorumlar yapılmıştır. Kadının rüyada görülmesinde yorumculara göre değişik yorumlar yapılsa da esas alınan yorumlar bunlardır.³³⁷

3.3.1.4. Köşk Görmek

Cabir b. Abdillah (ö. 74/ 693) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a): “*Ben rüyamda cennete girdim ve orada altından yapılmış bir köşk ile karşılaştım. Orada bir kadın abdest almaktaydı. Ben: “bu kime aittir” diye sordum. Onlar “Ömer b el-Hattab’ındır” dediler. (Oraya girmek istedim, fakat) Ömer’in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim.*” dedi.

Daha sonra Hz. Peygamber: “*Ey Hattapoğlu! Benim oraya girmeme mani olan ancak, bilmekte olduğum kıskançlığındır.*” dedi. Hz. Ömer (r.a) ağladı ve: “*Ya Rasûlallah! Sana karşıda mı kıskanacağım.*” dedi.³³⁸

3.3.1.5. Saçı Dağınık Kadın Görmek

Abdullah b. Ömer’in (ö. 73/ 692) rivayeti şöyledir: Hz. Peygamber “*Ben rüyamda şöyle gördüm. Sanki, siyah, saçı başı dağınık bir kadın Medine’den çıktı ve nihayet*

³³⁶ Buhârî, *Tabir* 21.

³³⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XII, 418.

³³⁸ Buhârî, *Tabir* 31, *Menâkıb* 6; Müslim, *Fadâilu’s-sahabe*, 2; *Müsned* III, 389.

Mehyea'ya ki orası Cuhfe'dir varıp orada durdu. Bu rüyayı Medine'deki vebanın oraya nakledilmesine yordum."³³⁹

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikleri zaman buranın havası Mekkelilere yaramamış, hep hummaya (ateşli hastalık, sıtma) yakalanmışlar, Mekke'ye karşı özlem duymaya başlamışlardır.³⁴⁰ Hz. Peygamber gerekli tedbirleri almakla beraber: "*Ya Rab! Medine'yi bize gül gibi sevdire, hummasını da (Müslümanların düşmanı olan Yahudilerin) Cuhfe diyarına naklet.*" diye dua buyurmuştu. Hz. Peygamber, rivayetteki rüyasını bu dua üzere görmüş olmalıdır. Nitekim bundan sonra Medine'nin sağlık koşulları düzelmiş, Cuhfede bir sıtma yatağı olmuştur.³⁴¹

Bu rüya, tabir ilminde darb-ı mesel olmuş rüyalardandır. Tabircilerin bazılarına göre, siyah rengin ağır bastığı her şey, genellikle çirkin olarak yorumlanır. Başka bazı tabirciler ise dağınık saçlı humma olarak yorumlamışlardır.³⁴²

3.3.1.6. Yeşil Bahçe Görmek

Abdullah b. Selam'ın rivayeti şöyledir: "*Sanki, yemyeşil bir bahçenin içine konulmuş bir sırık vardı. Bu sırık, orada dikili duruyordu. Bu sırığın başında da bir kulp vardı. Sırığın aşağısında da bir hizmetçi vardı. Bana "bu sırığa çık" denildi. Ben çıkamam dedim. Bunun üzerine oradaki hizmetçi elbisemden tutarak kaldırdı. Ben de çıktım ve tepedeki kulpu aldım. Sonra bu rüyayı Rasûlullah'a (s.a) anlattım. Rasûlullah (s.a): "Abdullah, bu girdiğin bahçe İslam'dır tutmuş olduğun kulp da İslam'dır. Sen ölünceye kadar bu kulba tutunacaksın." buyurdu.*"³⁴³

3.3.1.7. Kuyudan Su Çekmek

Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den rivayeti şöyledir: "*Ben uyurken kendimi bir pınar başında, insanlara su verirken gördüm. Derken benim yanıma Ebû Bekir (r.a) geldi. Ve beni rahatlatmak için elimdeki kovayı alıp iki kova su çekti. Allah onu*

³³⁹ Buhârî, *Tabir* 41; Tirmizî, *Rüya* 10; *Müsned*, II, 137.

³⁴⁰ Canan, *Kütüb-i sitte muhtasarı ve şerhi*, IV, 537.

³⁴¹ Miras, *Sahih-i Buhari şerhi*, XII, 284.

³⁴² İbn Hacer, *Fethu'l bâri*, XII, 444.

³⁴³ Buhârî, *Tabir* 23, *Manâkıb* 72; Müslim, *Fadâilu's-sahabe* 32; *Müsned*, V, 452.

bağışlasın onun çekişinde bir tür zayıflık vardı. Sonra İbn Hattab onun elinden kovayı aldı. Artık O kuyudan su çekmeye devam etti. Nihayet insanlar (ihtiyaçlarını görüp) döndüler. Pınardan ise hala su akıp gitmekteydi.”³⁴⁴

İbn Ömer (r.a) da benzer bir hadisi rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetindeki farklılık şöyledir: *“Ve Ömer, Ebu Bekir’den kovayı aldı. Kova O’nun elinde büyük bir kova halini aldı. Ben insanlar içinde Ömer’in gördüğü işi yapabilecek kuvvet ve olgunlukta kimse görmedim. Ve insanlar orayı develeri için sulama ve dinlenme yeri yaptılar.”³⁴⁵*

Rivayette Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasında kuyudan su çekmedeki bu değişik durumu alimler şu şekilde açıklamaktadır. Hz. Ebû Bekir kendi döneminde dinden dönenlerle mücadele etmiştir. Hz. Ömer ise ondan aldığı devleti fetihlerle genişletmiş, İslam davetini daha geniş bir alana taşımıştır.³⁴⁶

Bu rüya aynı zamanda Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in kendi hilafetlerinde meydana geleceklere ve insanların bu iki şahsın yaptıklarından faydalanacaklarına işaret etmektedir. Ancak bu rüyada Hz. Ebû Bekir’in suyu çekmekte gösterdiği zayıflık faziletinde bir eksikliğe, Hz. Ömer’in de Hz. Ebû Bekir’den (r.a) daha faziletli olduğuna delil olamaz. Nevevî rivayetinin, her ikisinin hilafette kalacakları süreyi göstermediğini söylemektedir. Ayrıca Nevevî, Hz. Peygamber’in (s.a) Hz. Ebû Bekir için *“Allah onu bağışlasın.”* demesini, Müslümanların konuşma esnasında kullandıkları bir tabir olarak açıklamaktadır.³⁴⁷

3.3.1.8. Birbirine Bağlanıldığını Görmek

Cabir b. Abdillah (r.a), Rasûlullah’ın şöyle buyurduğunu anlatmaktadır: *“Bu gece rüyamda bana salih bir adam gösterildi. Gerçekten Ebû Bekir, Rasûlullah’la; Ömer, Ebû Bekir ile; Osman da Ömer’le bağlanmıştı.”* Rasûlullah bu rüyasını anlattıktan sonra kalkıp gitti. Ashap bu rüyayı şöyle yorumladı: *“Salih adam, Rasûlullah’tır.”*

³⁴⁴ Buhârî, Tabir, 30; Müslim, *Fadâilu’s-sahabe*, 1; *Müsned*, II, 27, 39, 89.

³⁴⁵ Buhârî, *Tabir* 28; Tirmizî, *Rüya* 10.

³⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu’l bâri*, XII, 431.

³⁴⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 157.

Birbirine bağlanmış olanlar ise, Allah'ın Rasûlü'ne verdiği sorumluluğu O'ndan sonra yüklenecek olanlardır."³⁴⁸

3.3.2. Rüyada Görülen Nesnelere İlgili Yorumlar

Hz Peygamber rüyada görülen bazı nesnelere ne gibi anlamlara geldiğini açıklamıştır. Hadislerdeki bu açıklamalar rüya yorumu bakımından çok değerli meteryallerdir.

3.3.2.1. Süt Görmek

İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle söylerken işittim: “ *Uykuda iken bana bir kadeh süt getirildi. Ondan o kadar çok içtim ki, hala doymuşluğumu tırnaklarıma kadar hissediyorum. İtikten sonra geri bıraktığımı da (Ömer b. Hattab'a) verdim.*”

Sahabiler: “*Ya Rasulallah! Bunu ne ile yorumladınız?*” diye sordular. “*İlimle*” cevabını verdi.³⁴⁹

Hz. Peygamber “*(Rüyada görülen) Süt fitrat; gemi kurtuluş, deve üzüntü, yeşillik cennet, kadın iyiliktir.*”³⁵⁰ buyurmuştur.

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Rüyada süt içmek, saf imana işaret eder. Onu uykusunda içen kimse, İslam ve fitrat üzere dir. Sütü eline almak ise rüyayı görenin amellerini yerine getireceğine işaret eder.*”³⁵¹

Yorumcular, rüyada içilen sütün evcil hayvanlara ait olması halinde ilme işaret edeceğini, yabani hayvanlara ait sütün ise, dinde şüpheye düşmek anlamına geleceğini söylemektedirler.³⁵²

³⁴⁸ Ebû Dâvud, *sünnet* 9; *Müsned*, III, 355.

³⁴⁹ Buhârî, *Tabir* 15, 17, 34, 37; Tirmizi, *Rüya* 9; *Müsned*, II, 108, 130.

³⁵⁰ Dârimî, *Rüya* 13.

³⁵¹ Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, XV, 375 (hadis no: 41.448)

³⁵² İbn Hacer, *Fethu'l bâri*, XII, 410.

Alimler, Hz. Peygamber'in sütü fitrat olarak yorumlamasını, daha önceden kendisine uzatılan iki kadehten, içinde süt olanı seçmesi sebebiyle Cibril'in "*Seni fitrata sevk eden Allah'a hamdolsun.*" demesinden aldığını söylemektedirler.³⁵³

3.3.2.2. Gömlek Görmek

Ebû Said el-Hudrî (ö. 74/ 693) Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "*Ben uyuduğum esnada, insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin giyenlerden kiminin göğüslerine ulaşmış kiminin de daha kısa kalmıştı. Bu sırada bana Ömer b.el-Hattab arz olundu. Onun üzerinde eteklerini yerde sürükleyerek çektiği bir gömlek vardı.*"

Sahabiler: "*Ya Rasulallah! Bunu ne ile yorumladın?*" diye sorduklarında, "*Din olarak*" cevabını verdi.³⁵⁴

Hz. Aişe şöyle naklediyor: "*Hz. Peygambere Varaka b. Nevfel Hakkında soru soruldu. Hz. Hatice (r.ah): O seni tasdik etti ve sen peygamberliğini izhar etmeden önce vefat etti.*" dedi. Rasûlullah (s.a) şu cevabı verdi: "*O bana rüyada gösterildi. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Şayet cehennemlik olsaydı, beyaz renkli olmayan bir elbise içerisinde olması gerekirdi.*"³⁵⁵

Hz. Peygamber'in bu cevabından yorumcular şu prensibe ulaşmışlardır: Mümin, rüyasında ölmüş birinin üzerinde beyaz bir elbise görürse, bu durumu onun iyi hal üzere olduğuna ve mü'min olarak ölüp cennete gireceklerden olacağına yormalıdır.³⁵⁶

Yorumcular rüyada görülen gömleğin, din ile, uzun oluşunun ise öldükten sonra sahibinin geride bırakacağı eserlerle tabir olunacağına ittifak etmişlerdir.³⁵⁷

³⁵³ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 411.

³⁵⁴ Buhârî, *Tabir* 17, 18; Müslim, *Fadâilu's-sahabe*, 2; Tirmizî, *Rüya* 9; Dârimî, *Rüya* 13; *Müsned*, II, 27, 104, 107.

³⁵⁵ Tirmizî, *Rüya* 10.

³⁵⁶ Canan, *Kütüb'ü sitte muhtasarı ve şerhi*, IV, 545.

³⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 413.

3.3.2.3. Elde Anahtar Görmek

Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Ben cevâmiu'l kelim ile gönderildim. Ve ben korku salmakla yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada, bana yerin hazinelerinin anahtarları getirildi de benim elime konuldu.”*³⁵⁸

Yorumcular, rüyada anahtar görmeyi; mal, izzet ve hükümdarlıkla yorumlamışlardır.³⁵⁹

3.3.2.4. Hurma Görmek

Cabir'in (r.a), Hz. Peygamber'den (s.a) rivayet ettiğine göre O bir gün şöyle buyurmuştur: *“Ben gerçekten rüyada gördüm ki, bir adam bana bir ölçek kuru hurma getirdi, ben de onları yedim de içlerinde bir çekirdek buldum. Bu çekirdeği çiğneyince beni incitti. Sonra adam bana başka bir ölçek daha verdi. O zaman ben; “Şüphelen olmasın ki ben, senin verdiğin şeyin içinde, beni inciten bir çekirdek buldum.”* dedim. Ardından verdiği hurmaları yine yedim. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a) şöyle dedi: *“Gözün sükunet bulsun Ya Rasûlallah! Bu, gönderdiğin askeri birliğe işaret ediyor. Onlar iki defa ganimet elde etmiş, Her ikisinde de, senin zimmetini tanyan, kabul eden bir adam bulmuşlardı.”*³⁶⁰

Rasûlullah (s.a) : *“Bir gece ben, uyurken kendimizi Ukbe b. Rafi'nin evindeyken gördüm. Bize İbn Tab hurmasından hurma getirdiler. Ben bunu, yükselmenin dünyada bizim için, ahirette akıbetin de bizim olduğuna ve dinimizin tamamlandığına yordum.”* buyurmuştur.³⁶¹

Rasûlullah'ın (s.a) rüyasını, dünyada yükseliş olarak yorumlamasının sebebi, rüyayı gördüğü yerin İbn Rafi'nin evi olmasıdır. Çünkü Rafi, yüksek demektir. Bir de Rasûlullah'ın İbn Tab kelimesinden dinin kemale ermesi anlamını çıkarması, O'nun rüyada gördüğü isimleri yoruma yansıttığını göstermektedir.³⁶²

³⁵⁸ Buhârî, *Tabir* 22; Nesâî, *Cihad* 1; *Müsned*, II, 264, 268, 395, 455.

³⁵⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, XII, 418.

³⁶⁰ Dârimî, *Rüya* 13; *Müsned*, III, 399.

³⁶¹ Müslim, *Rüya* 5; Ebû Dâvud, *Edeb* 97; *Müsned*, III, 286.

³⁶² Davutoğlu, *Sahih-i Müslim şerhi*, X, 34.

Bu rivayetten hareket eden Müslüman yorumcular, rüyada görülen iyi isimleri hep iyiye yorma prensibini vaz etmişlerdir. Diğer taraftan Rasûlullah'ın hadiste yaptığı yorumların, Kur'ân ayetleriyle tesbit edildiği düşünülürse, O'nun bundaki asıl gayelerinden birisinin, rüya dilinin izah edilmesinde ayetlerden faydalanılması gerektiğini göstermek olduğu söylenebilir.³⁶³

3.3.2.5. Terazi Görmek

Ebû Bekir'in (r.a) rivayeti şöyledir: Rasûlullah (s.a) bir gün “İçinizden rüya gören var mı?” diye sordu. Adamın biri “Ben gördüm.” dedi, “Sanki bir terazi gökten indi. Sen ve Ebû Bekir tartıldınız ve sen Ebû Bekir'den ağır geldin. Sonra Ebû Bekir ile Ömer tartıldı ve Ebû Bekir ağır geldi. Sonra Ömer ve Osman tartıldı ve Ömer ağır geldi. Sonra terazi kaldırıldı.” Bunun üzerine, Rasûlullah'ın (s.a) yüzünde bir hoşnutsuzluk gördük.³⁶⁴

Hız Peygamber'in (s.a) memnuniyetsizlik izhar etmesini, şarihler terazinin kaldırılmış olma haberinden, işlerin Hz. Ömer'in hilafetinden sonra kötüleşerek fitne çıkacağı yorumuna ulaşması ile izah ederler. Bazı alimler, Hz Peygamber'in (s.a) yüzünde sıkıntı ifadesinin oluşmasına, rüyadan, ashabından sadece bir kısmının hayırlı kılınmasını anlamasının sebep olduğunu söylemişlerdir.³⁶⁵

3.3.2.6. Akan Pınar Görmek

Ümmü'l Ala (r.ah) şöyle demiştir (Osman b. Mazun'un vefatından sonra): Ben rüyamda Osman b. Maz'un'un (ö. 3/ 624) akan bir pınarı olduğunu gördüm. Akabinde Rasûlullah'a gelip bu rüyamı kendisine anlattım. Rasûlullah (s.a): “Bu senin gördüğün pınar, kendisinden sonra onun için akmaya devam eden amelidir.” buyurdu.³⁶⁶

Medine'de ilk vefat eden muhacirin, Osman b. Mazun (r.a) olduğu söylenir. Onun ibadete çok düşkün olduğu, geceleri namaz kıldığı ve gündüzleri de oruç tuttuğu

³⁶³ Canan, *Kütüb'ü sitte muhtasarı ve şerhi*, IV, 536.

³⁶⁴ Tirmizî, *Rüya* 10; Ebû Dâvud, *Sünnet* 9; *Müsned*, V, 44, 50.

³⁶⁵ Canan, *a.g.e.*, IV, 540.

³⁶⁶ Buhârî, *Tabir* 13, 27, *Cenaiz* 23, *Şehadet* 30, *Menâkıb* 46; *Müsned*, VI, 436.

anlatılmaktadır. Hatta bir ara, ebediyen bekar kalmaya azmetmiş ise de bunu işiten Rasûlullah (s.a) müdahale ederek caiz olmadığını söylemiştir.³⁶⁷

Yorumcular, rüyada görülen akarsu, şayet suyu berrak ise bu amel-i salih ile yorumlanır, aksi halde yorum değişir demişlerdir. Bazı yorumcular da: Rüyada görülen akarsu, ölü veya diri için yaptığı bir iyilik, ya da sadaka sebebiyle devam eden amele işaretir demektedirler. Diğer bazı yorumcular ise: İffetli kimseler için pınar suyu; nimete, berekete, emniyete ulaşmaya işaretir. Şayet rüyayı gören iffetsiz bir kimse ise onun başına gelip ehlini de ağlatacak bir felakete işaretir.³⁶⁸ diye yorumlamışlardır.

3.3.2.7. Bilezik Görmek

Ubeydullah b. Abdillah (r.a) şöyle demiştir: Ben Abdullah b. Abbas'dan (r.a) Rasûlullah'ın (s.a) zikretmiş olduğu rüyasını sordum. İbn Abbas (r.a) şöyle dedi: Bana Rasûlullah'ın (s.a) şöyle buyurduğu zikrolundu: *“Ben uyurken rüyamda, ellerime altından iki bilezik konulduğunu gördüm. Bunlar, kadın zineti olduğu için bunlardan korktum ve çirkin gördüm. Bunun üzerine bana izin verildi de bunları üfledim. İkisi de uçtu. Ben bu iki bileziği, benden sonra çıkacak olan iki yalancı peygamber ile tevîl ettim.”* Ubeydullah b. Abdillah (r.a) onlardan biri, Feyruz ed-Deylemi'nin (ö. 53/ 673) Yemen'de öldürdüğü el-Esved el-Ansi (ö. 11/ 632), diğeri de Müseyleme'dir (ö. 11/ 632) demiştir.³⁶⁹

Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: *“ Bir kere uyurken rüyamda, bana yerin hazineleri getirildi ve avucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu iki bilezik rüyası bana ağır geldi ve beni kederlendirdi. Allah (c.c) tarafından bana “O iki bileziği üfür!” diye vahyedildi. Bende onlara üfledim, hemen ikisi uçup gitti. Ben bu iki bileziği, iki yalancı peygamber ile tevîl ettim ki, bunlar San'a'nın sahibi el-Esved el-Ansi ile Yemame'nin sahibi Müseylime'dir.”*³⁷⁰

³⁶⁷ Canan, a.g.e., IV, 547.

³⁶⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 468.

³⁶⁹ Buhârî, *Tabir* 38; Müslim, *Rüya* 5; Tirmizî, *Rüya* 10; İbn Mâce, *Rüya* 10.

³⁷⁰ Buhârî, *Tabir* 40 *Meğâzi* 75; Müslim, *Rüya* 5.

Hız. Ebû Bekir'in (r.a) ilk halifelik günlerinde Yemâme'de Müseylime; San'â'da el-Esved, peygamberlik iddia ederek, Yemen ve Yemâme halkını saptırıp gaflete düşürmüşler ve İslam Dini'nden döndürmüşlerdi. Müseylime'nin ordusu, Benu Hanife kabilesi idi. Bunların üzerine sevk edilen iki ordu, Müseylime'yi Yemâme'de, el-Esved'i San'â'da, kuvvetlerinin büyük bir kısmı ile öldürmüşlerdir. Müseylime'yi, Hamza'yı (ö. 3/ 625) şehid eden Vahşi b. Harb (ö. 15/ 636) öldürmüştür.³⁷¹

Hız. Peygamber'in bilezikleri sahte iki peygamberle yorumlamasını, alimler şu sebebe bağlamaktadırlar: Yalancılık, bir şeyi yerinden başka bir yere koymak, yersiz konuşmaktır. Altın bileziğin yeri ise erkeğin kolu değil, kadının koludur. Rasûlullah, (s.a) erkeğe yakışmayan bilezikleri, kollarında görünce, iki kişinin, hakları olmayan peygamberlik iddiasında bulunacağını anladı. Bileziklerin bir üflemeyle uçup gitmesi ise, Müseylime ile el-Ansi'nin öldürüleceklerine işaret etmektedir.³⁷²

3.3.2.8. Yağ ve Bal Yağdıran Bulut Görmek

İbn Abbas'ın (r.a) rivayetine göre, bir kişi Rasûlullah'a (s.a) geldi ve şöyle söyledi: *“Ya Rasûlallah! Ben bu gece rüyamda yerle gök arasında bir bulut gördüm. Ondan yere yağ ve bal yağıyordu. İnsanların da yağdan ve baldan avuç avuç almakta olduklarını görüyordum. Kimi az, kimi çok topluyordu. Bu sırada yerden göğe kadar uzanan bir ip gördüm. Siz o ipe tutunup çıktınız. Sizden sonra birisi ona tutunup o da çıktı. Sonra bir diğeri yükseldi, sonra bir diğeri daha ona tutundu, ama ip koıtu. Ancak onun için ipi eklediler, o da çıktı.”*

Hız. Ebû Bekir (r.a) atılarak: *“ Ey Allah'ın Rasûlü, annem, babam sana feda olsun, müsaade buyursanız ben yorayım.”* dedi. Rasûlullah da: *“Pekala yor”* dedi.

Hız. Ebû Bekir şunları söyledi: *“Bu zatın gördüğü bulut, İslam'dır. Ondan yağın yağ ve bal Kuran'dır. Onun tatlılığından insanların kimi çok kimi az istifade edecektir. Gökten yere uzanan ip ise, üzerinde bulunduğun hak ve adalet ipidir. Sen onu tutuyorsun. Allah da seni yükseltiyor. Senden sonra bir adam daha ona yapışacak ve onunla yücecek,*

³⁷¹ Algül, “el-Esved el-Ansi” *DİA*, IV, 389, 390; “Müseylime”, *İA*, VIII, 820, 821.

³⁷² Hatipoğlu, *İbn Mace Tercemesi*, X, 123.

ondan sonra biri daha ona yapışıp o da yücecek. Ondan sonra biri daha yapışır, fakat ip kopar, ancak onun için ip tekrar bağlanır o da tutunup yükselir.”

Bu tabirin sonunda Hz. Ebû Bekir (r.a): “ *Ya Rasûlallah, babam anam sana feda olsun! Bana haber versen, bu tabirimde isabet mi ettim yoksa hata mı ettim?*” diye sordu.

Rasûlullah (s.a) “*Bazısında isabet, bazısında hata ettin.*” buyurdu. Ebû Bekir (r.a) da: “*Ya Rasûlallah! Hata ettiğim ciheti, Allah’a yemin olsun ki söyleyeceksin.*” Rasûlullah da: “*Allah adına yemin ederek ısrar etme.*” buyurdu.³⁷³

Hz. Peygamber’in Hz. Ebû Bekir’e “ *Bazısında isabet bazısında hata ettin.*” demesini alimler farklı şekillerde yorumlamışlardır. İbn Kuteybe (ö. 276/ 889) ve diğer bazı alimler bunu, Hz. Ebû Bekir’in rüyayı yorumunda isabet ettiğine, ancak acele bir tavırla Hz. Peygamber’in bu konuda emrini beklememesini, hata etmesi şeklinde tevil etmiştir. İbn Kuteybe ve bu yorumu kabul edenlere itiraz şu noktada varid olmuştur: Hz. Peygamber ona “*Tabir et*” diyerek zaten izin vermiştir. Ancak o, bal ve yağın her ikisini de Kur’ân olarak yormuştur. Halbuki; Kur’ân ve sünnet demeliydi. Bu görüşe Tahâvi (ö. 321/ 933) işaret etmektedir.³⁷⁴

“Bal ve yağın sadece Kuran’la tevil edilmesinin yanında bir diğer isabetsiz yorum da, ipin kopup bitştirilmesi ile ilgilidir. Şöyle ki, rüya gören adam ipin koptuğunu sonra bitştirildiğini söylemişti. Burada Hz. Osman’ın (r.a) şehadetiyle “*Hak ipi*” nin kopmasında, meşru halifelik yönetiminin kesintiye uğramasına işaret vardır. Ancak rüyada kopan ipin, kimin için bitştirildiği söylenmediği halde, Hz. Ebû Bekir (r.a) ipin “*onun için*” yani ip elinde kesilen kimse için bitştirildiğini söylemişti. Halbuki kesilen “*ip*”, Hz. Osman’dan (r.a) başkası, yani Hz. Ali (r.a) için bitştirilecektir.”³⁷⁵

³⁷³ Buhârî, *Tabir* 11; Müslim, *Rüya* 17; Tirmizî, *Rüya* 10; Ebû Dâvud, *Sünnet* 9; İbn Mâce, *Rüya* 10; Dârimî, *Rüya* 12; *Müsned*, I, 236.

³⁷⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 31.

³⁷⁵ Aydınlı, *Sünen-i darimi tercüme ve tahkiki*, IV, 434-435.

3.3.2.9. Tasma Veya Pranga Görmek

Ebû Hureyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber: “*Rüyada görülen pranga beni sevindirir. Rüyada tasma görmek ise, hoşuma gitmez. Pranga, dine bağlılığı gösterir.*” buyurmuştur.³⁷⁶

İbn Hacer'e göre, rivayetin açık anlamı, rüyada görülen her türlü pranganın dine bağlılığı ifade ettiğidir. Ancak rüya yorumcuları, ayağa bağlanan bu pranganın altın, gümüş, bakır veya diğer madenlerden olmasına göre farklı yorumlanacağını söylemektedirler.³⁷⁷

Hz. Peygamber'in bu hadisi anlamı bakımından açıktır. Aynı zamanda rüya yorumunda, rüyada görülen nesnelere isimlerinin ve işlevlerinin, yoruma yansıtılması gerektiğini gösteren güzel bir örnektir. Nitekim, alimlerin de bu konuda akla gelebilecek yorumlar yaptıklarını görmekteyiz. Nevevî, rüyada görülen pranganın; kişinin kötü işlerden ve isyankârlıktan sakınıp, itaatkâr olduğunu gösterdiğini söylemektedir. O, rüyada tasma görülmesinin günahkarlığa işaret ettiğini, çünkü; Kur'ân'daki “*Biz onların boyunlarına demirden halkalar geçirdik.*”³⁷⁸, “*O vakit boyunlarında tasmalar ve zincirlerle sıcak suya sürüklenecekler.*”³⁷⁹ ayetlerinde tasmanın günahkârlar için kullanıldığını söylemektedir.³⁸⁰

³⁷⁶ Buhârî, *Tabir* 26; Müslim, *Rüya* 1; Tirmizî, *Rüya* 1; Ebû Dâvud, *Edeb* 97; Dârimî, *Rüya* 13; *Muvatta*, *Husnü'l-hulk* 4; *Müsned*, II, 269.

³⁷⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, XII, 422.

³⁷⁸ Yasin 36/8.

³⁷⁹ Mü'min 40/71.

³⁸⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 24.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsan bir çok konuda olduğu gibi rüya hakkında da onun bilgisini kavramak ve tam bir itminan yaşamak istemektedir. Rüya konusunda daha çok rüyanın mahiyeti merak edilse de, İslam alimleri, Kur'ân ve sünnetten aldıkları usuller çerçevesinde, rüyanın insan üzerindeki tesirini ortaya koyup, insanın ondan nasıl faydalanabileceğini veya kötü etkilerinden nasıl sakınabileceğini açıklamaya çalışmışlardır.

İslam alimleri öncelikle rüyaları değişik özelliklerini dikkate alarak tasnif etmişlerdir. Alimler rüyaların çeşitleri konusunda muhtelif rakamlar zikretmişlerse de rüyalar temelde anlamlı ve anlamsız olmaları bakımından sadık ve batıl olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Rüyaların sadık veya batıl olduğunu belirlemede, görenin yaşadığı sevinç, korku veya endişe gibi duygular yardımcı unsurlar olsalar da yegâne belirleyici unsurlar değildir. Çünkü bazı ikaz içerikli sadık rüyaların korkuttuğu veya endişeye sebep olduğu bilinmektedir. Hz. Yusuf'un yorumunu yaptığı Mısır hükümdarının rüyası bunun en güzel örneğidir.

Psikologlar ve Mutasavvıflar rüyadan istifade ederek, kurdukları metotlarda ona yardımcı bir rol vermişlerdir. Psikologlar rüyayı, insanın iç dünyasını ve yaşamakta olduğu ruhsal durumu keşfetmekte kullanırlarken, mutasavvıflar da seyri sülukta varılan aşamaları, gelinen noktayı anlamakta ve nefsin mertebelerini görmekte rüyayı kullanmaktadırlar.

Bir başka konu ise rüyanın bilgi değeri ile ilgilidir. Rüyanın bilgi edinme yollarından biri olarak kabul edilebilirliği daha çok mutasavvıflar ve usulcüler arasında tartışılan bir konudur. Mutasavvıfların bilgi edinme yollarından biri olarak kabul ettikleri rüyalar, keşf dediğimiz bir haldir. Ancak rüya, sunduğu bilginin dilini ve taşıdığı hükmün derecesini inceleme imkânı vermemesinden, üstelik bu bilgiyi aktaranın o anki durumunun tespit edilememesinden ve başka sebeplerden dolayı, şer'i bir delil değildir ve üzerine bir hüküm bina edilemez. Bu durumu, görülen rüyanın sadık olması, peygamberliğin bir cüz'ü sayılması ve de görülen rüyada, Hz. Peygamber'in bir hüküm bildirmesi de değiştirmez.

Çünkü rüya gören uyku dediğimiz, teklifi ortadan kaldıran bir hali yaşamaktadır. Bu haldeyken Hz. Peygamber'i görse, onu bir şeyi yapmakla mesul tutsa veya şer'i ahkâmın onu mükellef kıldığı bir durumdan onu muaf tutsa, bu rüya birkaç kez tekrarlınsa veya benzeri rüya birkaç kişi tarafından da görülse rüya ile amel edilmesi mümkün değildir. Ancak rüya ile şer'i ahkâma aykırı olmamak kaydıyla kişinin kendisi amel edebilir.

Rüyalar, bilgi vermek bakımından kendine özgü bir yapıya sahiptirler. Şüphesiz rüyalar bilimsel veya dini anlamda genel-geçer bilgiye kaynaklık edemez; ancak rüyaların, görene ait bilgiler ihtiva ettiği, konu hakkında bilgi sahibi herkesin kabul edeceği bir gerçektir. Nitekim bilgi-rüya ilişkisi hakkında ortaya konan açıklama ve tartışmalar bir anlamda rüyaların ne tür bilgiler verebileceğinin de kanıtlarıdır. Bu açıklama ve tartışmalarla yapılmak istenen rüyaların görene ait verdiği bilgilerin özneliğini vurgulamaktır; yoksa, rüyaların hiçbir bilgi değeri olmadığını söylemek değildir.

İnsanların, rüyada gördükleri nesnelere ve davranışların anlamları hakkında genellikle bu konuda bilgi veren kitaplara müracaat ettikleri görülmektedir. Bu sebeple bir çok yayınevi, oluşan rağbeti değerlendirmek bakımından bazı eserler yayınlamaktadır. Bu eserlerin büyük bir kısmı, rüya tabiri ilminde bilgi sahibi alimlerin ya kendi eserleri veya bu kitaplardan derlenerek ortaya konan çalışmalarıdır. Ancak rüyada görülen şeylerin anlamını öğrenmek amacıyla bu tür kitapların, rüya görenler tarafından bir sözlük gibi kullanılması yanlıştır. Çünkü bunlar, rüya görenlerin kendi başlarına gördükleri rüyaları tabir için kullanabilecekleri eserler değildir. Alimlerin bu eserleri yazmalarından maksat, belli bir ilmi birikim ve tabir salahiyeti bulunan kimselere öncülük etmektir. Bundan dolayı rüyalar bu konuda bilgi ve beceri sahibi kimselere yorumlatılmalıdır.

Rüyanın içeriğindeki bazı misaller, rüyaya farklı bir değer ve anlam katmaktadır. Allah'ın (c.c) ve Hz. Peygamber'in görüldüğü rüyalar, bunların başında gelmektedir. Ancak konu hakkındaki hadisler ve bu tür rüyaların çeşitli şekillerde görülüp anlatılması, bazı tartışmaların yapılmasına sebep olmuştur. Allah'ın (c.c) rüyada görülmesi hakkında dikkate değer tartışmalar söz konusu değilken Hz. Peygamber'in

rüyada görülmesiyle ilgili rivayetlerin içerdiği farklı anlamlar ve lafızlar, alimlerin farklı görüşler ileri sürmelerine sebep olmuştur. Fakat, her halükârda Hz. Peygamber'in misalinin, şeytan tarafından taklit edilmesinin mümkün olmadığı herkes tarafından kabul edilmektedir.

Öte yandan bir çok kişi Hz. Peygamber'i (s.a) rüyasında gördüğünü iddia etmekte; hatta kimisinin, bu rüyayı anlatırken Hz. Peygamber'i (s.a) hadislerde geçen şemailine aykırı sıfatlarla gördüğü anlaşılmaktadır. Öncelikle, Hz. Peygamber'in konu olduğu rüyalar sadık rüyalardır. Ayrıca O'nun (s.a) sıfat ve şemailiyle görüldüğü rüyalar, her Müslüman'ın görmeyi arzu edeceği sadık, kıymetli ve üstün rüyalardır. Ancak rüyada her görülenin O (s.a) olmadığı da bilinmelidir. Bu görmenin doğruluğu ise, rüyada görülenin sıfatları ile Hz. Peygamber'in hayattayken taşıdığı özellikler kıyaslanarak test edilmelidir. O'na yakışmayan hal ve durumlarda, görülenin peygamber olmadığı bilinmeli, bu ikaz edici durum, ilmine güvenilir bir yorumcuya sorulmalıdır.

Diğer taraftan rüyada görülen şey kadar rüyayı görenin içinde bulunduğu durum, tabiat ve ruh hali yorumu etkilemektedir. Rüyayı yorumlayacak olan kimse tüm bu durumlar hakkında bilgi sahibi olmanın yanında, bu ilmin istediği kabiliyete de sahip olmalıdır. Çünkü, rüya tabiri ilmi aynı zamanda bir mevhıbedir.

Ayrıca, rüyasını anlatan kişi karşısında takınılacak tavır da önemlidir. Şayet rüyanın içeriği tesbit edilemiyorsa, güzel ahlakın gereği susulmalı ve görene hayır temennide bulunulmalıdır. Rüyanın kötü olduğu düşünülürse, yine hayır dua edilip kötü bir yorum yapılmamalıdır. Çünkü yapılacak bu tür bir yorum, görenin ruh halini olumsuz etkileyecektir. Zira Hz. Peygamber'in kötü rüyanın anlatılmasını yasaklaması veya her rüyanın hayırla yorumlanmasını tavsiye etmesinde yatan gerçek sebep psikolojik unsurlardır. Bu unsurları göz ardı eden bazı alimler, rüyanın nasıl yorumlanırsa öyle gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir.

Kur'ân'da ve sünnette mevcut olan rüya yorumları, rüyanın kendine has bir dilinin olduğuna işaret etmektedir. Ancak bu dil, rüyada görülen şeyler ve rüyayı görenin durumuna göre değişmekteyse de rüya yorumunda bu iki unsur göz önüne alınarak asla

kopuk ve anlamsız bir yoruma gidilmemelidir. Rüyanın anlaşılmadığı zamanlarda, güzel ahlakın gereği olarak susulmalı, rüyayı görene hayırlı temennilerde bulunulmalıdır.

Hız. Peygamber'in kendi döneminde yaptığı yorumlardan, rüyaların geleceğe ait bilgiler içerebileceği görülmektedir. Bu tür rüyalar ikaz veya müjde içerikli sadık rüyalaradır. Ancak bu tür sadık rüyalar görmek insanın nefsi konumuyla doğrudan ilgilidir. Ashap, Hız. Peygamber (s.a) tarafından terbiye edilmiş insanlar olduğundan, bu tip rüyalar görmüş olmaları normaldir. Rüyanın önemi inkar edilemeyeceğine ve ondan gafil olmaktan hiçbir menfaat sağlanamayacağına göre, rüyalar dikkate alınmalı berrak rüyalar görüp istifade etmek için nefis berraklığı sağlanmalıdır. Hiçbir güzel nimet belli bir külfet olmadan kendiliğinden bahşedilmez.

Özellikle hadislerden aldığımız bilgiler bir anlamda “*Rüya Fıkhi*” nı belirlemektedir. Rüya görenin rüyasının durumuna göre neler yapması gerektiği, rüyanın neye göre yorumlanması gerektiği ve kısaca rüyanın insan hayatındaki değeri Hız. Peygamber'in (s.a) izah ettiği konulardır. Tüm bu birikimden rüyanın insan üzerinde hem yapıcı hem de yıkıcı boyutlarda tesirli olabileceği açıklıkla anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

ADAM, Hüdaverdi, *Bazı Kelam Problemleri*, Değişim Yay, Sakarya 1998.

ANBERÎ, Halid b. Ali b. Mahammed, *Kamusu-tefsiri'l-ahlam*, Daru'l-Minhac, Kahire 2002.

AYDINLI, Abdullah, *Sünen-i Darimi*, Madve Yayınları, I-VI, İstanbul 1996.

_____, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, Seha Neşriyat, Ankara 1986.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş, I-X, İstanbul 1995.

BEYÂNÜNÎ, Ahmed İzzettin, *er-Rü'ya ve'l-ahlam*, Daru's-Selam, Kahire 1989.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay, İstanbul ts.

BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Ca'fi, *el-Camiu's-sahîh*, Dar'u ibn Kesir, I-VI, Beyrut 1987. (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'den istifade edilmiştir.).

BULAÇ, Ali, *İslam düşüncesinde Din-Felsefe, Akıl-Vahiy İlişkisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1994.

CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçay Yay, I-XVIII, Ankara 1995.

CUMA, Ali, *Meda hucciyeti'r-rü'ya inde'l-usuliyin*, en-Nehar, Kahire 2002.

el-CÜRCÂNÎ, Abdullah b. Muhammed Ebu Ahmed, *el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl*, Daru'l-Fikir, I-VII, Beyrut 1988.

DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah ibn Abdurrahman, *Sünenü'd-Darimi*, Çağrı Yayınları, I-II, İstanbul 1992.

DAVUDOĞLU, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Yayınları, I, XI, İstanbul 1978.

DİHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Hucetullahi'l-baliğa, Daru'l Marife, I-II, Beyrut 1997.

EBÛ DÂVUD, Süleyman ibn Eş'as es-Sicistani, Sünenü Ebi Davud, Daru'l Fikr, I-IV, Mekke ts.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Sadeleştiren: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Dağıtım, I-X, İstanbul 1992.

FREUD, Sigmund, Rüyalar ve Yorumları, çev. Şizen Üstün, Galip Üstün, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1992.

_____, Düşlerin Yorumu, çev. Emre Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul 1991.

FROMM, Erich, Rüyalar, Masallar, Mitoslar çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten İstanbul 1995.

GAZZÂLÎ, Ebu Hamid Muhammed İbn Muhammed, İhyau ulumi'd-din, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, I-IV, İstanbul ts.

GÖRMEZ, Mehmet, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu, TDV Yayınları, Ankara 1997.

HATİBOĞLU, Haydar, Sünenü ibn Mace Tercemesi ve Şerhi, nşr. Fethullah Kahraman, Kahraman Yayınları, I-X, İstanbul 1983.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, çev. Salih Tuğ İrfan Yayınları, I-II, İstanbul 1995.

HAZZÂM, Ebû Zekariyya Muhyiddin Yahya, Tehzibu'l-esmâ, Daru'l-Fikir, Beyrut 1996.

HİNDÎ, Ali b. Husamuddin el-Muttakî, Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl, I-XXV, Beyrut 1985.

İRÂKÎ, Besine es-Seyyid, Keyfe tüfesseru'l-ahlam, Daru't-Taviyk, Riyad 1999.

IVADİ, Üsâme Muhammed, *Kavaid ve ahkam tefsiri 'r-rü 'ya ve 'l-ahlam*, Daru'l-Kelime't-Tayyibe, y.y.,1987.

İBN ARABİ, Muhyiddin, *Fususul hikem*, çev. Nuri Gencosman, MEB Yayınları, İstanbul 1992.

_____, *el-Futuhatu'l-Mekkiyye*, Mektebetü's-Sekafetu'd-Diniyye, y.y., ts.

İBN HACER, Ahmed ibn Ali, *Fethu'l-bari bi şerhi Sahihi'l-Buhari*, Daru'r-Reyan, I- XIII, Kahire 1987.

İBN HALDUN, Muhammed b. Abdurrahman, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, I-III, İstanbul 1989.

İBN HANBEL, Ahmed Ebu Abdillah eş-Şeybani, *Müsnedu Ahmed*, Müessesetü Kurtubi, Mısır ts. (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

İBN HAZM, Ali b.Ahmed, *el-Fasl fi'l milel ve 'n-nihal*, Mektebetü's-Selâm, y.y.,1929.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, I-XVI, İstanbul 1993.

İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed İbn Yezid, *Süneni İbn Mace*, Daru'l Fikir, I-II, Beyrut ts.

İBN SİRİN, Muhammed, *Müntehabü'l-Kelam fi Tefsiri'l-ahlam*, Daru'l- Mehacceti'l-Beyda, Beyrut 1995.

_____, *Tefsiru'l-ahlâmi'l-kebîr*, thk. Muhsin Ukayl, Daru'l-Mehacceti'l-Beydâ, Beyrut 1995.

İBN ŞÂHİN, Halil, *el-İşârât fi ilmi'l-ibârât*, Dâru'l-Kütüb, y.y. 1991.

İMAMOĞLU, A.Vahit, *Rüya ve İstiharenin Psikolojik Tahlili*, Atatürk Üniv.İlahiyat Fak.Yay, Erzurum 1997.

İSMAİL, Muhammed Bekr, *Tefsiru'l-ahlam fi davi'l-islam*, Daru'l-Menar, Kahire 2002.

el-KARİ, Ali, *Fıkh-ı Ekber Şerhi*, çev. Hüseyin S. Erdoğan, Hisar Yayınevi, İstanbul 1987.

KASTALLANİ, Ebu Abbas Şihabu'd-Din Ahmed b. Muhammed, *İrşadu's-sari li şerhi Sahihi'l-Buhari*, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, I-X, Beyrut 1323.

KÖKSAL, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yayınları, I-II, Ankara 1995.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekir b. Ferah, *el-Câmi li Tefsiru'l-Kurtubî*, Daru's-Şa'b, I-XX, Kahire 1951 (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kasım Abdu'l-Kerim b. Hevazin el-Kuşeyri, *er-Risaletü'l-kuşeyriyye fi ilmi't-tasavvuf*, Daru'l-Hayr, Beyrut 1993

MALİK b. Enes Ebu Abdillah, *el-Muvatta*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), Daru İhya'it-Türasil Arabi, II, Mısır ts. (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

MİRAS, Kamil, Ahmet NAİM, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Başbakanlık Basımevi, I-XIII, Ankara 1982.

MÜBAREKFURÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim Ebu'l-Ala, *Tuhfetu'l-ahvezi bi şerhi Camii't-Tirmizî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut ts. (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

MÜNAVİ, Abdu'r-Rauf, *Feydu'l-kadir*, el-Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübra, I-VI, Mısır 1356. (Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

MÜSLİM, Ebu Huseyn İbn el-Haccac el-Kuşeyri, *Sahih'i Müslim*, Daru İhya'it-Türasil Arabi, I-V, Beyrut ts.

NEVEVİ, Muhyiddin Ebu Zekeriyya, *el-Minhac şerhu Sahih-i Müslim b. el-Haccac*,

Daru'l-Marife, I-XIX, Beyrut 1997.

RAZÎ, Fahru'd-Din Muhammed b. Ömer el-Bekri, *et-Tefsiru'l-kebir mefatihu'l-ğayb*, el-Matbaatu'l-behiyyetu'l-Misriyye, y.y., 1938.

SAKALLI, Talat, *Rüya ve Hadis Rivayeti*, S.D.Ü İlahiyat Fak.Yay. Isparta 1994.

SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed, *Usulu's-Serahsî*, Dâru'l-Fikir, I, II, Beyrut ts.

SOFUOĞLU, Mehmet, *Sahih-i Buhari ve Tercümesi*, Ötüken Yayınları, I-XVI, İstanbul 1998.

SUYUTÎ, Celalüddin, ABDULĞANÎ, Fahru'l-Hasan ed-DEHLEVÎ, *Şerhu Süneni İbn Mace*, Kadimi Kütübi Hane, y.y., ts. (el-Mektebetü'l-Elfiye CD'sinden istifade edilmiştir.)

SUYUTÎ, Celalüddin, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Havi li'l-feteva*, Mektebetü'r-Riyadî'l Hadis, Kahire ts.

_____, *Tedribu'r-râvî*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, I-II, Betrut 1996.

ŞÂTIBÎ, Ebû İshak İbrahim, *el-Muvâfakât fi usûlü's-şerîa*, Dâru'l-Mârife, I- IV, Beyrut 1998

ŞEVKANÎ, Muhammed İbn. Ali İbn Muhammed, *Fethu'l-kadir*, Alemu'l-Kütüb, I-V, y.y., ts.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Halid, *Tefsiru't-Taberî*, Daru'l-Fikir, I-XXX, Beyrut 1984

TEKİN, Hamza, *Uyku ve Rüya*, Aşiyân Yayınları, Sakarya 2001.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yayınları, I-V II, İstanbul 1992.

TÜREK, İbrahim, *Rüyalar Üzerine İki Deneme*, Varlık Yayınları, İstanbul 1965.

UYANIK, Mevlüt, *Bilginin İslamileştirilmesi ve Çağdaş İslam Düşüncesi*, Ankara

Okulu Yayınları, Ankara 1999.

ZEMAŞERİ, Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an hakaıka ğavamıdi 't-tenzil ve uyuni 'l-ekavil fi vücuhi 't-te 'vil*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1995.

ZÜHAYLİ, Vehbe, *el-Kıssatu 'l-Kur'âniyye hidâyetun ve beyanun*, Daru'l-Hayr, Beyrut 1998.

_____ ; *Usûlu 'l-fikhi 'l-islâmî*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, I, II, Dımeşk 1996.

Ansiklopediler

ALGÜL, Hüseyin, “el-Esved el-Ansi”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 1992.

ANA BRİTANNİCA, *Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, I- XXII, İstanbul 1992.

BÜYÜK LAROUSSE, *Sözlük ve Ansiklopedi*, Interpress Yayıncılık, I-XXIV İstanbul ts.

ÇÖĞENLİ, Sadi, Ali BAYRAM, *Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, I-II, Feza Yayıncılık, İstanbul 1993.

GELİŞİM HACHETTE, *Genel Kültür Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, I-XII, İstanbul ts.

GROLİER, International Americana Encyclopedia, Medya Holding, I-XII, y.y., 1993.

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

TAYLAN, Necip, “Bilgi”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul

1992.

Sözlükler

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfazı Kur'âni'l-Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.

BLAKNEY, Richard, G.H. Brown, Serap BEZMEZ, *Redhouse İngilizce – Türkçe Sözlük*, SEV Yayıncılık, İstanbul 2000.

FEYRÛZÂBÂDÎ, Ebu Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-muhît*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Ruhbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara 1992.

MUSTAFA, İbrahim, Ahmet Hasan ez-ZEYYAT, Hamid ABDULKADİR, Muhammed Ali en-NECCAR, *el-Mu'cemu'l-vasît*, Çağrı yayınları, I-II, İstanbul 1996.

TUĞLACI, Pars, *Okyanus Türkçe Sözlük*, Cem Yayınevi, I- X, y.y., 1981

ÖZGEÇMİŞ

Serkan Başaran, 1974 yılında Kandıra’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Yalova’da tamamladı. 1995 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde okumaya hak kazandı. Üniversiteden 2000 yılında mezun oldu. Aynı yıl aynı üniversitede hadis anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Evli ve bir çocuk sahibidir.

